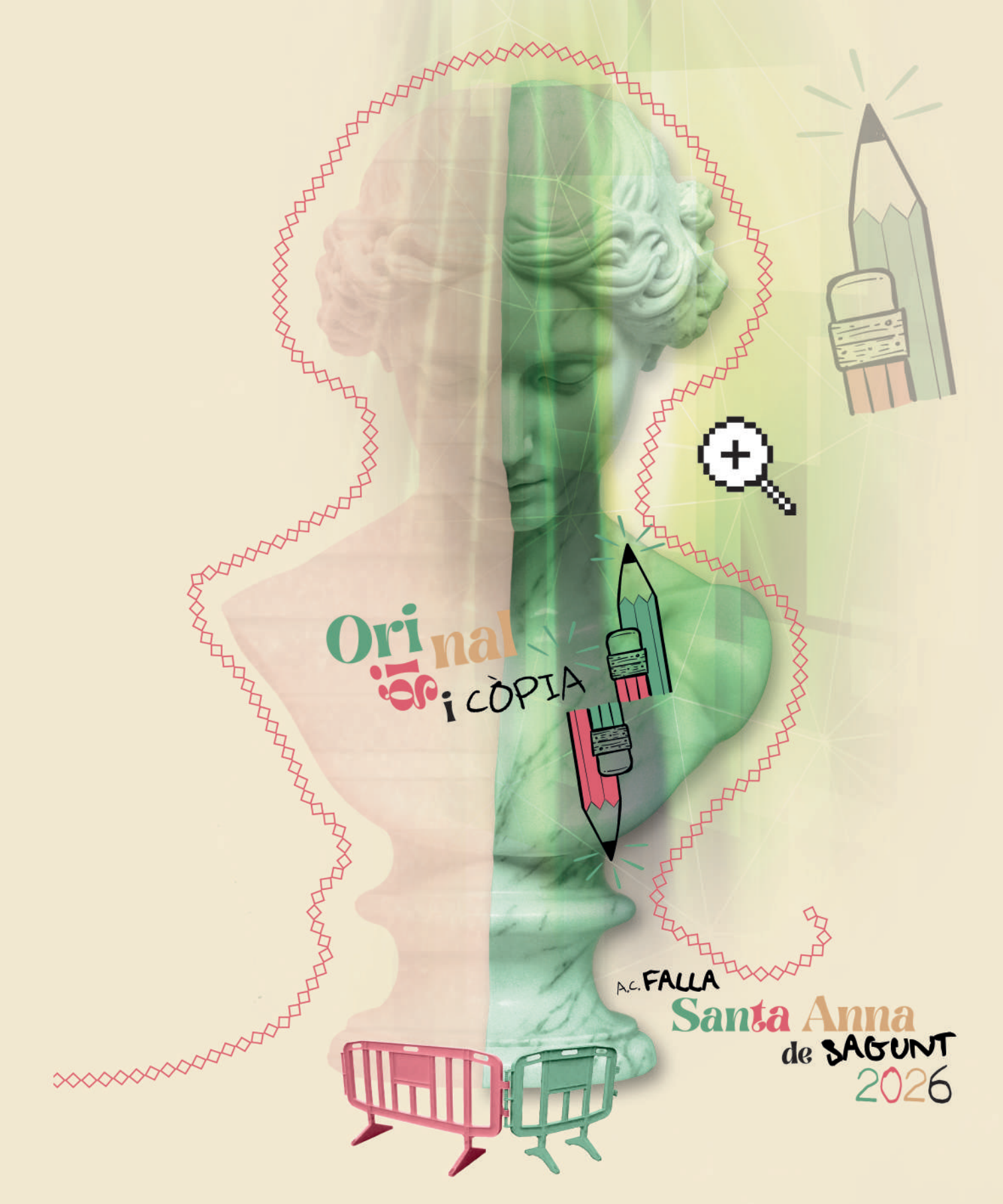

Original
i CÒPIA

A.C. FALLA

Santa Anna
de SAGUNT
2026

**NUESTRAS
TIENDAS**

HUMONNOS

TIENDA ESPECIALIZADA

**VAPEO · SHISHA
ARTICULOS FUMADOR**

WWW.HUMONNOS.ES

@HUMONNOS

AGROCAMP CANET S.L.

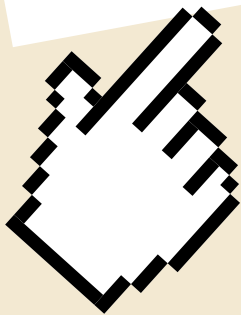

C/ Artista Faller s/n (Pol. Industrial)
46529 Canet d'En Berenguer (Valencia)
Tel/ Fax: 962678500
Móvil: 722441805

"L'originalitat és la clau
per a ser memorable"

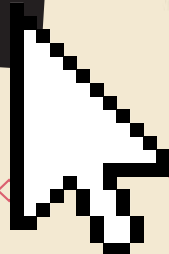
Suzy Kasrem

Original
i CÒPIA

"És millor fallar en originalitat
que triomfar en imitació"

2

Original i CÒPIA

D.L.: V-3680-2012

Edita: AC Falla Santa Anna (Sagunt)

Exemplars: 400

Coordinació General:

Eva Marco i Raro

José Tena i Tejado

Javier Bea i Carrillo

Equip de llibret:

Eva Marco i Raro

Maite Francés i Lacalle

Ana Jose Segura Rubio

Jorge J. Murciano i Bru

Mireia Redondo i Gómez

Delegació de Cultura:

Maite Francés i Lacalle

Laura Comeche i Martinez

Publicitat

Hèctor Pi i Francés

Adà Ferragud i Garcia

Autor i Autores poesies

Carme Tamarit i Carles

Jorge J. Murciano

Eva M Marco Raro

EDITA

GENERALITAT
VALENCIANA

premi **lletres**
falleres

El llibre ha participat en la convocatòria dels **premis de la Generalitat**
per a la promoció de l'ús del valencià de l'any 2026.

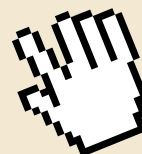
Este llibret participa en els premis de les **Lletres Falleres**.

COL-LABORACIONS

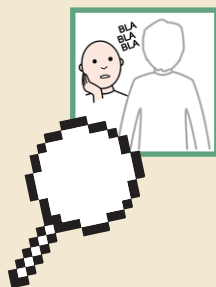
Ajuntament
de Sagunt

Versió digital:

Disseny, maquetació i Portada:

Panalfallero.com

IMPORTANT:

L'equip de llibret de l'A. C. Falla Santa Anna de Sagunt ha tingut en tot moment en compte l'ús del llenguatge inclusiu, tant per al seu apartat literari com per al faller. A més, s'han usat elements interactius i visuals per a fomentar i facilitar la lectura a persones amb diversitat funcional.

COL-LABORACIONS LITERÀRIES

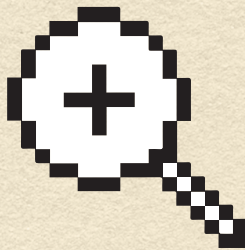
1. Lluís Mesa Reig.
2. Mara.
3. Adà Ferragud García.
4. Asun Moll Castelló
5. José Tena - Xavier Bea.
6. José Luis Contreras Díaz.
7. Fernando Serrano Pérez.
8. Manuel Civera Gómez.
9. Antonio Ortiz López.
10. Mireia Redondo Gómez.
11. Noelia Marchán Comeche.
12. Carla Sánchez Soler.
13. Carles - Andreu Fernández.

14. Carmen Tamarit Carles.
15. Maria Viñals Andres.
16. Eva M. Marco Raro.
17. Ana José Segura Rubio.
18. Adrián Belmonte Marco.
19. Jorge Javier Murciano.
20. Conxa Cardo Monzó
21. José Manuel Palomar Abascal.
22. Emilia Matallana Redondo.
23. Laura Comeche Martínez.

4

Edi
rial to

Estimades i estimats
lectors i lectores,

Després de dotze mesos, torneu a tindre en les vostres mans un nou llibret, un llibret únic i original. Un llibret molt treballat, pensat i meditat per un grup de persones que han dedicat tot l'esforç i tota la il·lusió: l'Equip de Cultura i Llibret. Un equip que ha portat endavant la difícil tasca d'elegir una temàtica, distribuir col·laboracions, enviar correus, de reunions i més reunions.

Agrade més o menys, es premie el treball o no, siga com siga després de reunions amb l'artista, amb els maquetadors del llibret, amb l'equip cavil·lant.. I per fi, ací teniu a les mans el nou llibret amb el lema **Original i còpia**.

Un llibret que és molt **original** i tal volta un poc **còpia** també, perquè la nostra part fallera sempre pareix còpia de l'any anterior amb la comissió i els seus llistats. Desitgem que vos agrade el nostre llibret original, i si vos agrada potser en copieu algun trosset.

FALLA

Santa Anna

de SAGUNT

2026

ES FAN
FOTOCÒPIES
Raó ací

Des d'aquestes línies només ens queda agrair a cada una de les persones que han col·laborat en aquest llibret (alguns ja escriuen des de fa anys, i altres ho fan per primera vegada). A tots ells i elles, gràcies i GRÀCIES!

Ací dins gaudireu d'originals i autèntiques falles, música tradicional, artesanía, escultures i museus únics, i ens plantejem una qüestió: Original o còpia? Què és millor? A la fi les dues... no podem elegir entre **original** i **còpia**.

Trobareu la part Original a les primeres pàgines, seguida de l'apartat "Fem cultura", la part fallera i la part infantil amb contes i

sorpreses per als menuts (que ells són el futur). La part **Còpia** comença per la contracoberta, on trobareu uns articles en contraposició de l'apartat **Original**. Un article dedicat a l'artesanía (les joies que lluïm, les pintes i arracades) que es realitzen de forma manual, i tot el contrari: les còpies xineses que imiten les sedes valencianes.

Esperem de tot cor que gaudiu amb la lectura d'aquest llibret. El nostre propòsit és informar, mantindre tradicions, per cultura i promocionar la nostra llengua.

L'Equip
de Cultura i Llibret

benvingut
i benvinguda

La nos tra PORTADA

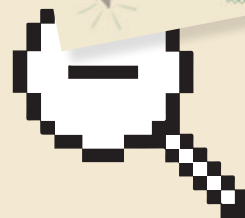
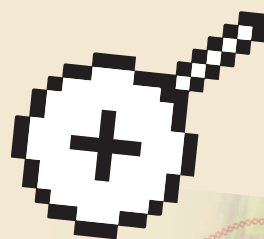
Panalfallero.com

DEsprés del llibret de l'any passat, hem volgut trencar amb la línia que s'estava seguint, ser una mica més innovadors. **Originals**, mai més ben dit. Per a això, i tenint en compte que una temàtica tan extensa dificulta la lectura, sabent a més el títol del llibret, vam tindre la certesa de dividir-ho en dos blocs i, per consegüent, dues portades. No obstant això, totes dues portades formen una, una única caràtula, perquè l'una beu de l'altra.

En aquest món on les còpies estan a l'ordre del dia i són tan senzilles, no hi ha espai per a la creació manual. No obstant això, les Falles sí ho han sigut sempre. La tecnologia també ha arribat al món faller, irrompent amb tanta força que ha desbancat a una gran part de l'originalitat i manufactura d'aquesta professió. "Refregits", còpies d'altres falles, digitalització.

En la portada podem veure un bust grec partit a la meitat, la seua part original, la de marbre, sent escanejada per a tractar-la digitalment. En el costat invers, la reproducció automàtica del tall d'eixe modelatge en suro. Tot automàtic, sense risc d'error, o millor dit, sense el mèrit de l'error i sense la gràcia de la creació genuïna. En aquestes dues portades que formen una, hem volgut fer una crítica a les falles sense originalitat ni guió, que porten a la festa a la deriva.

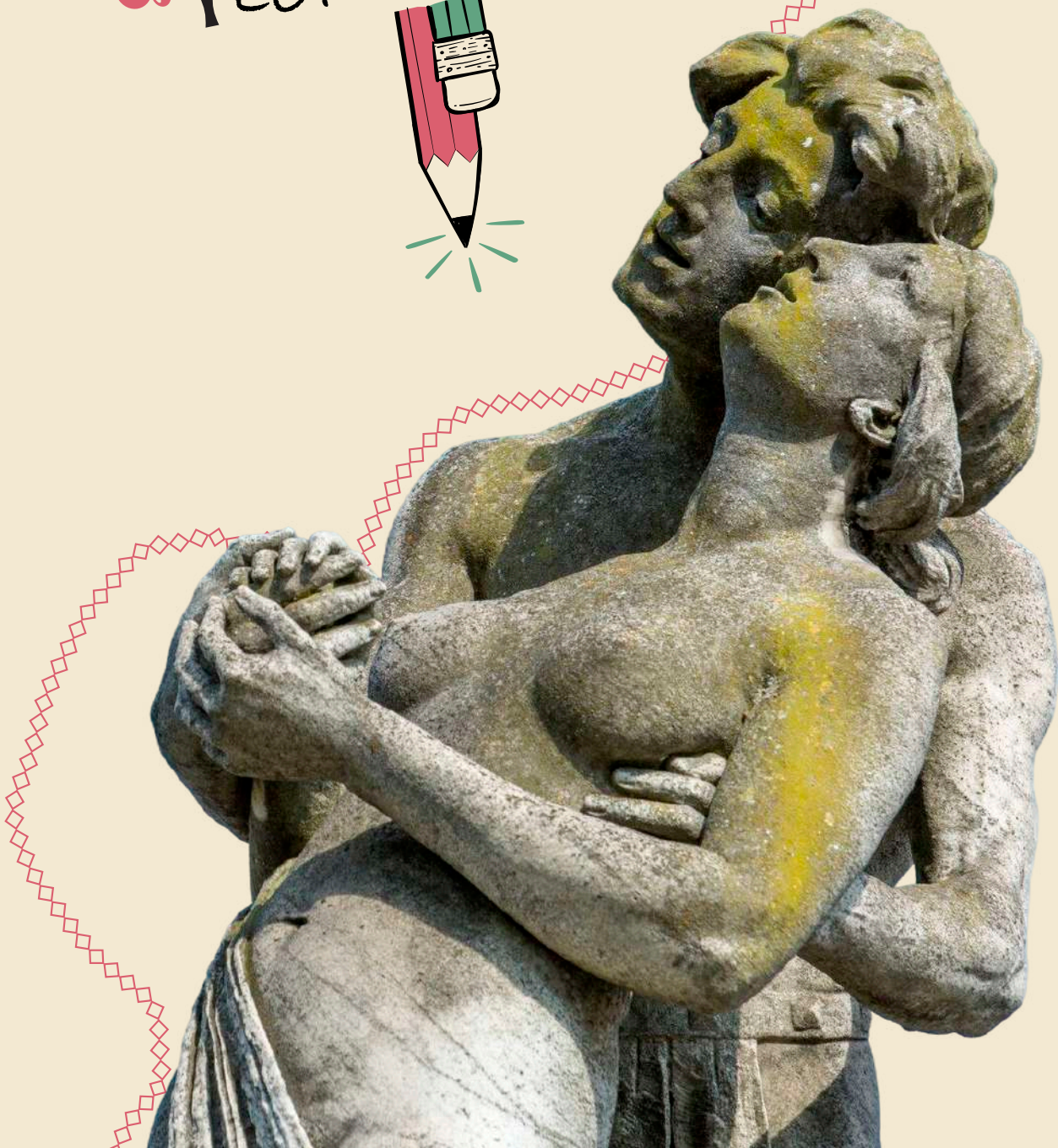
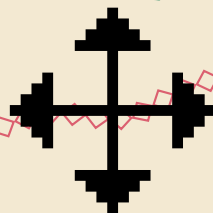
Tot el llibret està basat en dos colors que són oposats entre si, el verd i el roig, i escultures gregues i romanes, per tota la temàtica nomenades. També amb una certa picardia, intentant donar-li un toc original a l'acabat.

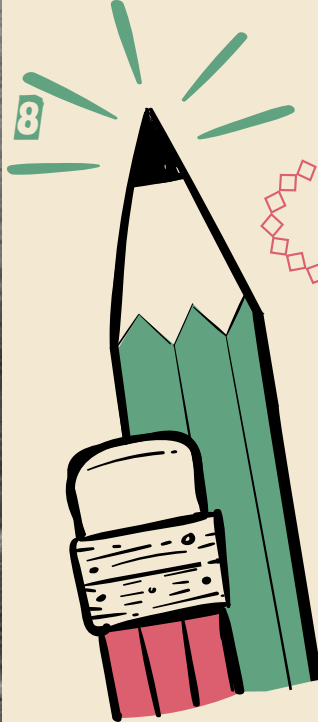
Original
e i CÒPIA

7

PART LITERÀRIA = Original

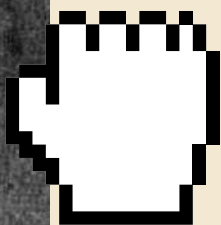
10. ORIGINAL

- 12.** La creació fallera. Entre l'original i la còpia
- 18.** El creador. L'artista
- 22.** La joieria fallera: tradició i autenticitat enfront de les imitacions
- 26.** Música tradicional valenciana
- 32.** Autèntics i originals. Originals i autèntics
- 38.** Som originals i diferents per fer falles al setembre?
- 46.** Jugant al Fallanova
- 56.** El Museu Iberoromà de Sagunt
- 66.** El Pantalà: original
- 74.** L'originalitat de les còpies en l'art
- 82.** Herència genètica original
- 88.** Intel·ligència emocional.
Quan el cor fa la cremà i la IA no entén de pena

92. FEM CULTURA ORIGINAL

- 94.** XXXII Setmana Cultural
- 100.** XXX Certamen Literari Escolar
- 102.** Premis Santa Anna i Josep Maria Francés i Duato 2025
- 106.** Saguntins de l'any. Voluntaris del Patrimoni Saguntí
- 110.** Vivències santanneres

SUMARI

PART LITERÀRIA = i CÒPIA

2. I CÒPIA

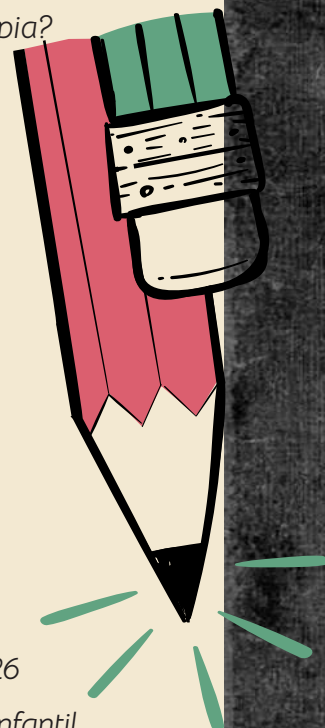
- 4.** Per a fer una falla emblemàtica, copiem clàssics!
- 12.** Original i còpia en els nostres monuments fallers
- 18.** Xinesos especialistes en còpies, però les nostres sedes son inimitables
- 28.** La jota valenciana: ball còpia?
- 38.** Els premis de la A.C. Falla Santa Anna: són originals o són còpia?
- 42.** Confusió
- 44.** L'inrevés faller
- 47.** Original o còpia?
- 54.** El Pantalà per gaudir: còpia?
- 62.** Ací es còpia
- 70.** La còpia de la Monna Lisa
- 78.** Vivint amb la intel·ligència artificial

PART falla =

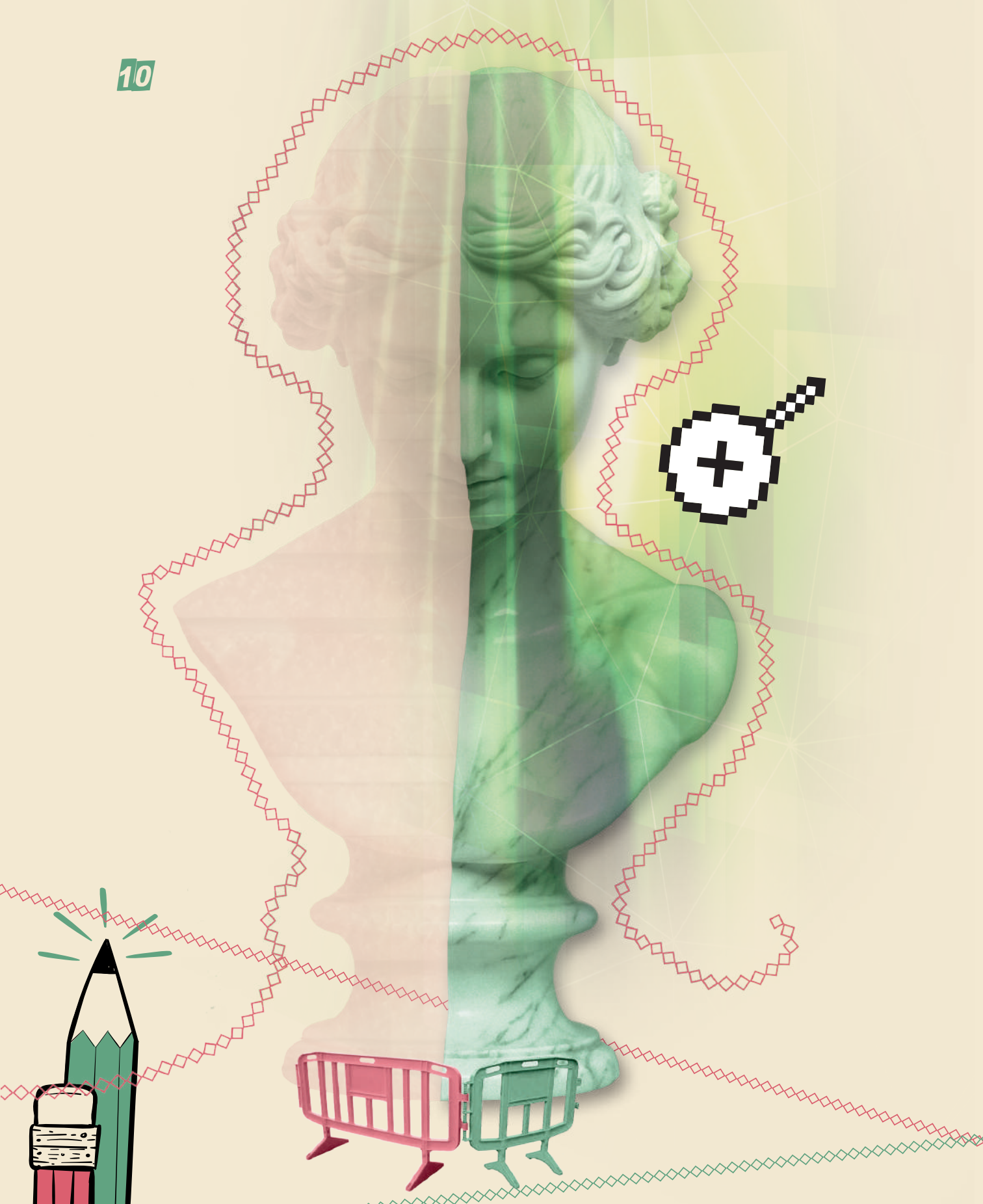
118. LA NOSTRA FALLA ORIGINAL

- 120.** Saluda Alcalde de Sagunt
- 122.** Saluda Presidenta
- 126.** Saluda Fallera Major
- 128.** Exaltació Fallera Major
- 130.** A la Fallera Major
- 132.** Comissió executiva i vocals
- 134.** Falla Gran

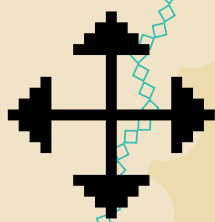
- 144.** Programa d'actes 2026
- 150.** Saluda Fallera Major Infantil
- 152.** Exaltació Fallera Major Infantil
- 154.** A la Fallera Major Infantil
- 156.** Falla Infantil
- 160.** Comissió infantil i vocals
- 164.** Xicalla. Activitats infantils i contes
- 174.** Galeria comercial

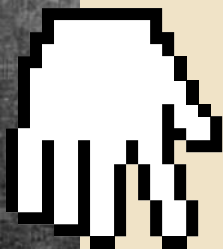

Original

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

LA CREACIÓ FALLERA ENTRE L'ORIGINAL I LA CÒPIA

1

L'originalitat és un concepte que al llarg de la història s'ha interpretat de manera diferent. La vinculació d'eixe tret amb la creativitat ha sigut distinta en cada temps. Les cultures clàssiques consideraven que una bona còpia es podia lloar. Els bons deixebles i seguidors de l'art o de l'escriptura eren aplaudits. El sentit d'original va adquirir un valor molt diferent en l'era contemporània, concretament quan el mercantilisme es va apoderar de totes les activitats. Llavors, la persona creadora havia de pensar o realitzar alguna cosa diferent del que en feia una altra. La còpia va considerar-se un delicte. Així que els deixebles havien de tindre necessàriament una **personalitat pròpia**.

També en la festa fallera va acabar per implantar-se l'originalitat i la reivindicació artística, encara que en un principi no va ser així. Les falles s'ha de tindre clar que no naixen com un art. Al principi, ni tan sols suposen escultures de foc. Són un element lúdic-recreatiu emprat per diversos motius i en temps diferents. La foguera passa a ser cadafal o falla, en el concepte modern de la paraula, quan apareix com a element satíric i reivindicatiu. Originàriament, és literatura popular que té el suport d'objectes. Els ingredients són la sàtira i la crítica. Les siluetes efímeres que es creen no són realment expressives. Suposen un conjunt de trastos que prenen alguna forma, però sobretot que s'expressen des de les lletres. No obstant això, l'element literari no aspirà a ser original. El gènere popular en general no viu preocupat per ser únic sinó expressiu.

A poc a poc, la forma importa. No es van perdre les lletres satíriques i va augmentar la forma estètica. Algunes causes que ho expliquen estan relacionades en què deixen de ser unes festes a contracorrent. Els governants no les veuen com un perill sinó com una oportunitat de dissenyar noves celebracions. Pretenen que el missatge no siga tan determinant i que visualment impressione. Es busca que la falla siga un reclam i que resulte atractiu per al turisme.

Els ninots adquirixen força i volum. Sorgix l'estructura piramidal. Se'n conviu amb unes altres. La cera barrejada amb el cartó s'incorpora com a component. Hi ha uns anys en el qual estan presents diversos materials sense cap orde. Els trastos vells improvisats i rematats amb un vers escrit per algun veí aficionat a les lletres perden valor. **El cadafal es professionalitza.** Arriben els artistes fallers. En eixe context, en el qual en el món de la creació es valora l'originalitat, els artistes fallers intenten també que el seu treball siga exclusiu si es paga més. La literatura popular passa a segon lloc. L'estètica creix. Es transforma en un propi de l'etapa contemporània i carregat de mercantilisme. Pensen que en la plaça d'enfront no pot estar plantat el mateix. Tampoc les formes es poden repetir. La gent ja no roda el cadafal exclusivament per a riure o buscar la crítica sinó per a trobar escenes belles o atrevides. Es transforma la tradició en un objecte turístic.

La cera com a material va infondre el realisme necessari perquè els visitants entengueren la història d'una falla sense tindre prop el llibret o esforçar-se en la lectura dels cartells. Era un treball artesanal. Ja no era propi dels fallers i falleres que en els orígens arreplegaven trastos. Este material infon al ninot la categoria d'escultura especialment realista. La ceroplàstia naix en el Renaixement relacionada amb l'humanisme i l'exaltació de la figura humana. Permetia reproduir l'efecte carnós en els caps gràcies a la facilitat per a incorporar els colors naturals. Al realisme se li infonia deformacions en gestos amb la idea de potenciar l'expressió satírica.

Però, el més important de tot, és l'exclusivitat. **Es busca la singularitat i l'exclusivitat.** Hi ha un altre aspecte que comença a potenciar-se. Es tracta dels remats atrevits. No solament tot reposa en un cadafal. S'emancipa. Agafa alçària i complexitat. Es fa possible gràcies a l'aparició dels fusters. Per tant, la falla es professionalitza definitivament. La funció d'un escultor-fuster apareix i s'especialitza progressivament. Els inicis del segle XX marquen esta tendència. S'observa des dels anys 20. A tall d'exemple, pot citar-se la falla que per a la comissió Convent Jerusalem va fer José Pérez. Apareix una estructura que ja no recau directament en el cadafal. Sorgix una segona estructura més elevada i damunt dos figures. Eixa tendència s'intensifica en els anys 30. Un altre exemple seria la falla de Carlos Cortina pe a la comissió de la plaça del Mercat Central en l'any 1931.

El remat d'una carxofa que sosté ninots trenca totalment amb la primitiva estructura de principis de segle. Les falles, a poc a poc, deixen el seu estil teatral i n'adopten el piramidal.

Plaça del Mercat, 1913

Convent Jerusalem, 1931

La còpia
va fer-se
quotidiana.
Malgrat el
procés ar-
tesanal es
davaluà.

La tendència continua present fins a la Guerra d'Espanya. A partir dels anys 40 del segle xx, tot es reinventa. La ideologia nacionalcatolicista ho marca tot. El poder reivindicatiu, que marcà l'origen faller, es va sacrificar. Ja va fer-ho quan es transformà en un símbol turístic i un aparador de la tradició valenciana. El pare d'eixe nou art, sens dubte, fou Regino Mas, format en l'Escola d'Arts i Oficis. Tot i la seua participació en el període republicà, es convertí en el referent dels artistes. Consolidà l'exposició del Ninot dels anys 30 i sobretot va fer realitat el projecte de la Ciutat Fallera. Hi ha un altre aspecte també destacat: el naixement de la **secció especial** de falles. Estes s'establixen com a model de superació, grandesa i originalitat.

Els ninots continuen amb el seu valor escultòric. Realment no hi ha transformacions en l'estil. Continua tenint la roba un gran valor. El disseny del cap i el bust és el protagonista fins als anys 50. En eixa dècada, la fisonomia dels ninots va canviar. Hi ha una data destacada. L'indult del conjunt de la "família de turistes indis" de Joan Huerta Gasset en 1956. Va suposar el triomf del cartó per a la creació dels ninots. Des de llavors, el teixit s'abandonà. Es modelaren els cossos. Es perdé el realisme naturalista de la cera i es va reconèixer la caricatura com a forma d'expressió artística.

Eixe gran bot significà un nou valor de la **creativitat**. Este estil partix de l'escultura en fang. Així es creà el motle. S'incorporà un nou aspecte. La possibilitat de produir més ninots copiats d'un únic motle. L'art s'abaratí i l'originalitat es degenerà. La creativitat i l'originalitat es fa més pròpia de les grans falles. S'assumix que la còpia és per a les categories falleres inferiors.

La nova dinàmica va canviar la realitat artística. Permeté que les falles s'ompliren d'un major nombre de ninots. En les principals, es notà especialment. El més preocupant és que la còpia va fer-se quotidiana. Malgrat que és un procés artesanal, es devaluà. El "refregit" permeté una mercantilització i una manera d'amortitzar el treball. Eixa tendència va durar molts anys.

En els anys 90 es va introduir un nou material, el poliestiré expandit, més conegut com a "**suro blanc**". En l'any 1990, va ser indultat el ninot "Amb cucs de seda" d'Agustín Villanueva Collar. Primerament, va estar mal vist. Es considerava que acabava amb el procés tradicional. La principal novetat és que no necessitava motles i no permetia còpies. Va tardar alguns anys fins que els artistes reconegueren clarament que utilitzaven eixe material. Els més innovadors no tingueren problemes a fer-ho. N'hi hagué dos conseqüències. La primera fou que les falles més grans encara podien créixer més. La producció podria incrementar-se. Per una altra banda, en les més xicotetes, en la mida que este s'incorporà, augmentà el sentit de l'originalitat, encara que precisament és en estes on els "refregits" va perdurar més. És difícil de valorar quant augmenta la creativitat i l'originalitat, després de la introducció del "suro blanc" en les falles menys destacades. No obstant això, es comprova com el sentit original és cada vegada major en els cadafals infantils.

"Familia de turistas indis",
Joan Huerta 1956

En estos moments, resulta complex endevinar si la creació original continuarà sent important. La realitat és que l'ús del "suro blanc" retrocedix, a poc a poc. La causa és l'alta contaminació del material. S'intenten introduir nous components sostenibles i no contaminants. Tots ells faciliten la creació. Les tècniques emprades per a la construcció no faciliten excessivament la còpia. Malgrat tot, observem com els artistes **reinterpreten** els projectes innovadors per a diferents comissions. Al remat, la creació continua en mans de les comissions amb major pressupost. Continua sense entendre's totalment que la creació ha de perdurar sempre, en falles humils i en les més destacades. El volum o el total de ninots serà diferent, però l'originalitat hauria de perdurar en tots els casos.

Tanmateix, mentre que els organitzadors dels premis, les comissions festeres i la jerarquia fallera no reaccionen és difícil la transformació del concepte artístic. La creació quedarà com una bona definició de les falles per al turisme, però no serà la realitat. El cadafal no sempre és la part central de tot. Es presumix d'elles i continua promocionant-se altre tipus d'actes o activitats en major mesura. La creació i l'originalitat, més que un valor mercantilista o econòmic, ha de ser un tret de la falla. S'entendrà verdaderament, algun dia?

Les tècniques emprades per a la construcció **no** faciliten excessivament la còpia

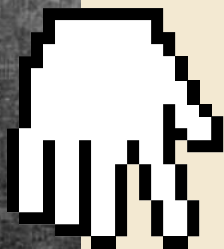
Fonts.

- Biblioteca Valenciana
- Bivaldi, Generalitat Valenciana.
- Arxiu J. Alcañiz.
- Arxiu J.V. Ramírez.

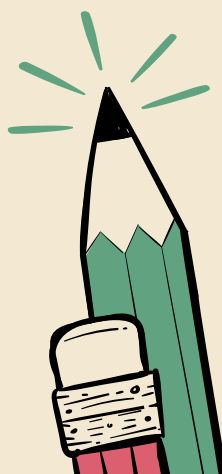
Ninot de render 3D

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

El Creador l'artista

Del paper sorgirà crítica i sàtira,
imaginació que brolla al voltant
de les lletres, la ment capgira
i l'esperit faller va a poc a poc creant

El llapis navegant ones de carbó,
escultures el dibuixant sospira.
De blanques formes de fusta i cartó
l'artista faller molt lluny albira.

Les mans màgiques de l'artista
modelen l'argila al compàs.
Original moment intimista,
creació de la falla pas a pas.

De l'escultura de fang a l'escaiola,
de l'esbós dibuixat al taller
a la nova creació sorgida.
Fem lloança al treball tradicional!
Fem lloança de la festa i de l'artista faller!

Al seu món de colors l'artista posa el cor,
al taller pintures, pinzells i mescles,
dona vida a cada ninot amb amor
i a la Nit de la Cremà són protagonistes.

Bella i fina escultura de vareta
formada de trenats de fina fusta,
com un esquelet de peix o raspeta
creix l'estructura com tradició vetusta.

Materials de cartó i fusta
oblidats per la innovació.
Gran treball amb cartó pedra
que feia antigament l'artista.

El blanc suro ara guanya volum,
fent negra i fosca la cremà.
Nit plena d'espurna encesa
enyorant anys enrere la bellesa
que sorgia de la falla, la flama i el fum.

Cos central, gran estructura,
al remat graciosa caricatura.
Vius colors i originals ninots
que ens fan somriure a tots.

Amb les crisis i la manca d'artistes
les falles van buscant i rebuscant
un artista que acabe a la plaça plantant
sense més condicions que les econòmiques.

Sonen altes veus d'innovació
que les falles no entenen,
però l'artista té la sensació
que a la comissió mai acontenten.

Cal tindre present l'essència de la festa,
que la falla plantada per fi conquesta
el carrer amb carisma i emoció
per ser digna l'original creació.

Mes tot cremarà:
del cartó i la fusta quedarà ben poc.
Tres dies d'història
trobaran la glòria en la Nit del Foc.

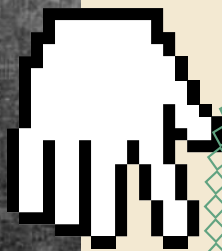

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

La joieria fallera

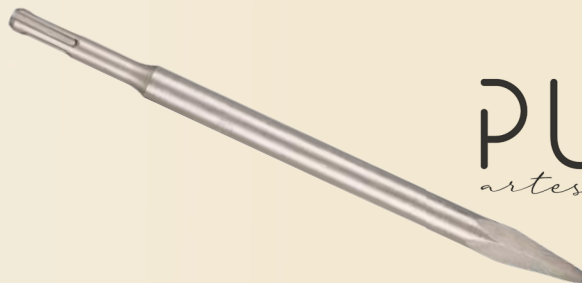
tradició i autenticitat
enfrent de les imitacions

com tot en la història de la nostra terra, tot té un principi, i la nostra artesanía es remunta a abans de la conquesta de Jaume I.

La **joieria** vinculada a les Falles és, sens dubte, un dels símbols més visibles de com la nostra artesanía continua viva en el segle XXI. Les pintes, les arracades, els fermalls, els collarets i els adreços complets formen part imprescindible de la indumentària tradicional fallera i, alhora, representen la continuïtat d'un saber fer que ve de segles enrere. Cada peça no sols té una funció ornamental, sinó que conté un valor cultural i identitari que connecta amb la nostra història i les nostres festes.

PUA
artesanía

Els artesans i orfebres de la nostra terra aprenien de generació en generació tècniques com el cisellat, el repujat i la filigrana, tècniques que expliquen un poc més avall. Estes tècniques donaren pas a grans peces de joieria del nostre **patrimoni**.

És cert que, al llarg dels anys, són ja pocs els orfebres artesans que les realitzen. I probablement vos pregunteu: ¿què passarà amb l'artesanía valenciana? Doncs bé, tenim la sort que a la nostra ciutat encara en queden uns pocs que treballen de forma artesanal estes tècniques.

La tècnica de **cisellar** consisteix a treballar metalls fent dibuixos amb disseny per mitjà de colps de martell amb uns cisells especials. La tècnica del repujat es treballa colpejant la peça pel revers amb burins i punxons per fer que el metall s'alce i forme volum. La tècnica de la filigrana consisteix a treballar amb fils fins d'or i plata que s'entrellacen, se solden i modelen a mà per formar dissenys.

Una de les joves referències de la nostra ciutat que realitza les pintes de forma artesanal és [@puaartesanía](#), una gran artista que realitza obres d'art. Com tots els artistes, els artesans orfebres també tenen la seua pròpia firma, que es pot trobar en totes les peces que realitzen de forma artesanal; esta jove té la seua i es pot reconèixer en les que són seues.

Estes pintes, pel temps d'elaboració i pel metall elegit pel client, poden ser costoses, per això hi ha molta gent que decideix escatimar i comprar les que podríem denominar **còpies**, ja que es fabriquen en sèrie amb materials de **menor qualitat** (aliatges lleugers o banys superficials) i sense eixe acabat manual que caracteritza l'artesanía local. També una de les diferències és que la realitzada per l'artesà és única pel que fa al dibuix, i en el cas de la fabricació en sèrie n'hi ha moltes iguals.

El mateix passa amb els adreços fallers. Els **originals** utilitzen plata o metalls nobles amb pedres naturals com el corall o perles de riu conegudes com "grans d'arròs", encastades a mà. Estes peces són realitzades peça per peça amb acabats de filigrana, calats i relleus amb profunditat; també són peces que tenen un moviment perquè, com he dit adés, cada part està fabricada de forma independent i s'uneixen.

La joieria vinculada a les Falles és un dels símbols més visibles de la nostra artesanía

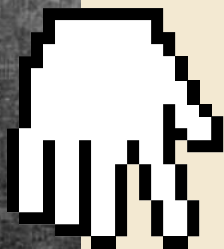
Les que volen imitar les originals no són de metalls nobles ni amb pedres naturals, sinó més bé sintètiques o artificials. Un apunt ràpid perquè tot el món ho entenga el trobareu en este QR, en un article del laboratori gemmològic MLLOPIS de València que explica la diferència entre estos termes.

Les imitacions utilitzen altres tipus de metalls i les peces són amb relleus poc profunds, més planes, més rígides i els acabats no són els mateixos que en una peça realitzada a mà. Això planteja un repte per als nostres tallers: la competència del producte barat i importat. No obstant això, també obri una oportunitat: reivindicar l'autenticitat i la traçabilitat de les peces valencianes, posant en valor que darrere de cada pinteta, de cada arracada i de cada adreç hi ha moltes hores de treball manual, història i passió. Per això és fonamental educar el públic en la diferència entre una peça original valenciana i una peça d'imitació, de manera que es valore no sols l'aspecte estètic, sinó també el procés artesanal i la càrrega cultural que conté.

Les Falles, declarades Patrimoni Immaterial de la Humanitat, no sols es fan de música, pólvora i monuments, sinó també de la indumentària i de la joieria que lluïm amb orgull. **Protegir i preservar la joieria fallera** és preservar l'ànima del poble valencià. Cada peça feta a mà parla del nostre passat, del nostre art i del nostre esperit. Mentre hi haja un artesà que ciselle una pinta o un joier que encaste una pedra, la tradició seguirà viva, brillant com una flama fallera que mai s'apaga.

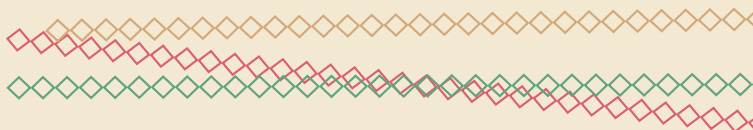

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

MÚSICA

tradicional Valenciana

Que és la **música tradicional valenciana**? Molt fàcil m'ho poseu: aquella que ve de la transmissió oral i de creació anònima de tots aquells que ens han precedit. Aquella que s'ha mantingut i enriquit gràcies a l'herència de generació en generació i que just per això té la seua riquesa i valor. Aquella que a les diferents zones del nostre territori i segons les circumstàncies sociopolítiques de l'època ha anat prenent forma. Aquella que els amants de la cultura valenciana, com a bon trobadors, han anat recuperant i han conservat fins ara.

Per eixe motiu hem d'estar orgullosos i cuidar tota peça musical que ens arriba d'estos transmissors que han dedicat el seu temps a preguntar a la gent major quines eren eixes lletres i eixa melodia, i gràcies a ells ara podem tornar a gaudir

d'eixes notes musicals i lletres **populars**. Esta música porta gravada les nostres senyes d'identitat. Gràcies a estes manifestacions musicals coneixem les tradicions dels nostres avantpassats, la seua gastronomia, les seues ferramentes de conreu i la seua forma de viure, les seues celebracions religioses i paganes, els seus sentiments i les seues passions.

La música tradicional valenciana té moltes modalitats, entre altres el cant d'estil, les albaides, el cant de batre, les cançons religioses i les cançons de ronda..., amb temàtiques que narren els cicles vitals: nadó o bressol, quintos, noces i vetlatori, i, per descomptat, que no tenen sentit si no van acompanyades de balls o danses: el ball de plaça, les seguidilles, jota i fandango i els seus reconeguts rituals, com la dansa del

Corpus, la Mare de Déu de la Salut d'Algemés, les danses del Sexenni de Morella o les Bandes de Requena. I, com no, el més important i necessari: els instruments, tant els no convencionals com les mans, culleres, botella d'anís, taula de bugadera, morter, canya partida o el garbell, com els tradicionals: les postisses o castanyetes, pandero, guitarra, guitarró, llaüt, bandúrria, flauta, flabiol i les estreles de la música valenciana: **EL TABAL I LA DOLÇAINA**. I evidentment LA VEU, la nostra, **EL VALENCIÀ**, amb la pluralitat que ens caracteritza amb l'aportació de la riquesa de les terres castellanoparlants.

Com que són essencials per a la nostra música valenciana, us contaré molt breument algunes de les característiques d'estos dos instruments.

La dolçaina és un instrument musical de vent, fet de fusta amb forma de tub cònic d'entre 20 i 30 cm amb una sèrie de forats que es tapen amb els dits i amb llengüeta doble (canya), que fa sonar el dolçainer per vibració.

El tabal és un instrument musical de percussió de forma cilíndrica, amb dues membranes de cuir tensades amb cordes, que emet un so indeterminat. No té una grandària definida i es porta penjat al coll. El fa sonar i ressonar el tabaletter amb dos varetes de fusta que s'anomenen baquetes.

El tabal i la dolçaina anuncien que alguna festivitat arriba cridant a la participació

TABAL I DOLÇAINA, instruments fonamentals a les nostres festes i que anuncien que alguna festivitat arriba cridant a la participació. Són imprescindibles per a acompanyar les danses i marcar el ritme dels participants.

Per cert, he dit TABAL i DOLÇAINA? No pot ser, ja no puc llevar-m'ho del cap. A Sagunt, dir tabal i dolçaina té nom propi: GERMANS CABALLER. Sí, així és. A la nostra ciutat tenim la gran sort d'haver vist nàixer i créixer els quatre membres d'una família, autodidacta i humil, molt humils i de gran vàlua, per a mi poc reconeguda per la nostra ciutat. En efecte, **Paco, Eduard, Xema i David**. Quatre germans que estem molt acostumats a veure davant les cercaviles o processons, en parella (com a mínim), trio, els quatre o amb amics, anunciant l'inici de la festa. Però no va ser este l'origen de tan estimada formació. I dic estimada perquè qui els coneix de prop se'ls estima. Fins i tot els que estan més que acostumats els troben a faltar si no apareixen en el moment d'inici d'una processó, d'una festa de barri o en les cercaviles d'alguna falla de la ciutat.

Amb una cerveseta pel mig i amb confessions que no puc contar, he estat una estona amb una part dels germans. He de dir que tinc molta estima als quatre des de fa molt de temps i procure no perdre'm

cap concert, però tinc una estima especial a Eduard. I és que ell va ser el meu mestre de dansa i sempre li estaré molt agraïda per haver dedicat part del seu temps a transmetre'm la riquesa dels balls que als nostres pobles tenim, i la paciència amb mi de repetir tantes vegades l'estructura de cada ball del nostre territori. Però bé, em deixaré de sentimentalismes i aniré al que cal contar. Encara que és això, el ball, l'origen de tot.

La primera experiència amb el folk va ser de Paco (germà major) amb el grup **Botó**, integrat per una sèrie d'amics al voltant de la falla alternativa El Lloc (finals dels 70 i principis dels 80), interpretant repertori d'Al Tall i Els Pavesos, entre altres, on coneix més avant a Vicent Torrent quan s'encetà la tasca de recopilacions de la Fonoteca de Materials de la GV. Al mateix temps, Eduard fa que son pare li compre una dolçaina per a participar en un taller extraescolar en el Clot del Moro, de mà de Vicent Soriano (de Quartell), però no va fer sonar la dolçaina. Paco, en canvi, sí que la va aprofitar perquè tenia estudis de clarinet en aquell moment i va ser al grup Botó i en el Grup de Danses de Morvedre on va començar tot.

El grup va nàixer al 1981 a l'entorn de la falla, iniciativa de la mà de **Toni Porcar** i la seua dona Mari, de Castelló, i que en aquell moment treballaven i vivien a Sagunt.

Les primeres danses del grup van ser amb dolçaina i tabal. En el mateix any, Eduard es va afegir amb el tabal, substituint a Toni que es traslladà a Castelló, al mateix temps varen llogar un mestre de ball del grup Alimara i es creà la rondalla, on Paco també tocà el guitarró. Amb aquesta formació ja van tocar a finals de l'estiu de 1981.

Com no podria ser d'una altra manera, formaven duo davant les cercaviles, molt sovint Paco a la dolçaina i Eduard al tabal. Cap al 1983 s'incorpora David, molt xicotet, al tabal i comencem a funcionar com a trio amb el nom de **Dolçainers de Sagunt**. Corre l'any 2003 quan s'uneix Xema i ja tenim els germans al complet, i a petició de David passen a nomenar-se **Germans Caballer**.

En 2006 celebren el 25 aniversari amb una experiència folk i amb un repertori molt representatiu en què barregen altres instruments de corda, per la qual cosa naix la formació **Germans Caballer i Amics**. Davant de l'èxit de l'acte fan actuacions en altres poblacions i és l'any 2008 quan graven el disc Les músiques del 25 aniversari, que apareix en 2009.

Com podeu veure, el sentiment per la cultura tradicional valenciana és el seu origen i és este el que els dona força i els manté units per continuar fins als nostres

dies. És com Eduard defineix els Germans Caballer: el compromís i la responsabilitat per la música tradicional és el motor que els impulsa a continuar. Tasca que no és fàcil mantindre en els temps de globalització que corren.

Per un costat sembla que la NOSTRA LLENGUA no està de moda, fins i tot està sent atacada i rebutjada, i per altre costat hi ha acompanyaments en cercaviles i acomiadaments de noces (les xaranges) que fan més soroll i rebombori i poden resultar més atractives.

Està en les nostres mans que la nostra cultura no haja de visitar l'UCI. Valorar l'esforç que fan les formacions musicals com els Germans Caballer, reconèixer la seua dedicació que no és el seu mitjà de vida, ens ha de servir d'exemple per garantir la conservació del que els nostres avantpassats varen crear.

Gràcies també al treball d'associacions culturals com vosaltres, FALLA SANTA ANNA de Sagunt, que amb este llibret feu possible que quede plasmada la riquesa cultural de la nostra terra. Enguany, amb L'ORIGINAL de la Música Popular Valenciana, una part de les nostres tradicions queden escrites i garantides perquè no es perden. Mantinguem la nostra llengua!

Gràcies per PARLAR-LA.

Germans
Caballer i amics

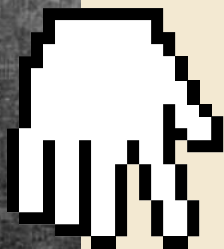

Gràcies a
estes mani-
festacions
musicals co-
neixem les
tradicions
dels nostres
avantpassats

Àngels Catedral de València

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

Autèntics i originals.

Originals
i autèntics

Aquesta professió és un poc suïcida, però enganxa. Arriben Falles i et sents exhaust, a vegades no vols ni sentir parlar de la festa. Han passat una infinitat de comissions per les teues mans, els seus projectes de llibret, i l'ansietat ha fet molta, potser pels concursos que a vegades semblen infinits, potser perquè sempre fa por tancar el llibre i enviar-lo a impremta, on ja no hi ha marxa enrere. Però passen Falles, et recuperes, comencen les primeres crides, els “compteu amb nosaltres” o “feu-nos buit”... I sí, tornes a recuperar eixa il·lusió per dissenyar, per ajudar en el guió, per involucrar-te com un faller més en el projecte d'eixa falla que et demana consell. Per uns dies, l'ego se't va als núvols, i eixa súplica et fa sentir – perdoneu la nostra poca humilitat – com a déus mundans, protectors i custodis.

Ara bé, el primer dia que la falla et compta la idea de la temàtica, que al seu torn és determinada per una de les dues falles que plantaran – si no les dues -, tota eixa il·lusió per un nou any, eixes ganes de treballar, innovar i crear, pot ser que s'evaporen. De sobte, pirates, o el circ, o una versió reduïda d'una falla d'especial de l'any passat o de l'anterior. Una comissió diferent et conta la mateixa idea – i a vegades fins al mateix títol – que et va contar un altre client en l'exercici passat. Ara què els dius, com esbossem un guió que no siga una còpia del de l'any anterior. Com aconseguixes que aquest nou llibret, que encara no s'ha dibuixat sobre el foli en blanc, siga realment **original**.

Sabem el tremend esforç que fa un faller o fallera per coordinar el llibret, ja que és un treball voluntari, pel qual t'exposes a una crítica voraç – com t'equivoques en el cognom de la fallera de torn, estàs sentenciat – i a la "remuneració" volàtil de l'honor del premi, si és que l'aconsegueixes. Però en el nostre cas és treball i, per tant, economia, present i futur. Quan una falla et busca o confia en tu un any més per a la confecció del seu llibret, espera no sols una professionalitat en el disseny i maquetació: en la nostra empresa, s'ajuda a esquematitzar la temàtica, en la metàfora d'aquesta, en com es poden paral·lelitzar escenes de la falla amb articles, i un llarg etcètera. Es busquen idees, s'espera – i fins s'exigeix – originalitat. És el nostre segell, però l'elecció d'esbossos fallers i el moment actual pel qual passa la professió d'artista faller no el posa gens fàcil. Per dir-ho així, depenem de com està el mercat de la falla, i aquest està en un moment agònic.

L'artista intenta reduir costos i aprofitar cada esbós creat prèviament per a salvaguardar una economia eternament precària i en el límit. Reescalfats, copiar la mateixa falla una vegada i una altra, una en cada poble, ara Paterna, ara Alzira, aquesta vegada Sagunt. No pot, per la manca d'ajudes i els alts preus de materials, fer una falla nova cada vegada, comissió per comis-

sió, exercici per exercici. Per consegüent, encara que hi ha centenars de comissions, cada any hi ha una falla repetida entre els teus clients, fins i tot el mateix esbós per a dues falles diferents en el mateix exercici. Estàs abocat a la repetició, això és un fet. Ara bé, es pot aconseguir un gran llibre i també una gran falla, però per a això només fan falta tres coses: ganes, treball i creativitat.

El primer que li diem a un client és que el seu llibre, eixe que ha de tractar sobre un tema tremendament gastat i que ja està provocant badalls i ansietat a parts iguals, ha d'actualitzar-se. Portar-ho al **present**. Des que es crema una falla fins que es planta la següent, en el món ocorren milions de coses, i moltes d'elles ens afecten a nosaltres. El llibre, com la falla, ha de parlar de l'ara i del que vivim. L'actualització temàtica no abunda, encara que sembla òbvia la seua necessitat. Encara cuegen els llibres que trien l'opció de l'estudi del passat, xicotets estudis – a vegades no tan xicotets – d'història de les falles o de la seua localitat o barri. Centren el seu esforç en l'obtenció d'articles o assajos històrics que difícilment seran representats en la falla que es planteja, aconseguint una ruptura en l'argument dual falla-llibret. No tenim res en contra d'aquests estudis, de fet considerem que són absolutament neces-

saris, ja que el llibret és la peça que queda guardada de l'exercici, i el seu conjunt suposa una bibliografia molt interessant en l'evolució de la festa fallera. Però no tot el llibret ha d'estar compost per història, perquè la falla, amb més o menys pressupost, parlarà de l'ara del nostre entorn. I si no és així, aquesta falla serà una altra més del grandíssim nombre de peces que no diuen res i queden en l'oblit. El cadafal faller i les escenes il·lustren els nostres problemes i ensenyen allò que volem reivindicar, amb sàtira i un poc de mala llet. Per tot això, si volem fer un llibre original, aquest ha de parlar de l'ara, el que provocarà que el llibret resultant siga **diferent** d'aquells del mateix lema però exercicis passats. A més, si focalitzem en les nostres poblacions o barris, aconseguirem diferenciar-ho d'uns altres d'altres localitats i zones. En definitiva, és fer-ho nostre, no alié.

I aquest últim punt ve també a col·laboració d'un altre ensopec sovint patit per les comissions: el llibret, si parla de nosaltres, nosaltres hem de narrar-ho. Si triem tres llibres a l'atzar dels quals “pesen” en Conselleria, donarem segurament amb la repetició de noms d'articulistes. Hi ha gent que sap molt de Falles, són gurus del passat i del present de la festa, i a ells i elles recorrem constantment. De fet, no tem en l'equip de coordinació dels llibrets

que, parle del que parle el llibret enguany, es trien les mateixes persones. També és cert que si una persona té a bé col·laborar cada any, saps que compleix, el que escriu té rigor, i a més ho fa per amor a l'art, el teu primer impuls és tornar-li a cridar. No obstant això, es tendeix a despersonalitzar el llibret del poble, servisca el concepte poble tant per a la localitat com per al veïnat. La falla arrela en la seua demarcació i beu d'ella com un arbre que germina per primavera. Si plantem un cadafal sèptic de **crítica local**, estarem donant l'esquena a la veritable essència de la festa, la crítica, perquè mai serà la mateixa a Gandia que a Torrent. En cada lloc ocorren coses diferents, hi ha diferents discursos i lluites. Per això mateix, perquè la falla ha de parlar – repetim – de nosaltres i del que ens passa, el llibret ha d'estar format en una gran part per col·laboradors i col·laboradores

La falla arrela en la seua demarcació con un arbre que germina en primavera. El llibret ha de tindre crítica local

locals, siguen de la comissió o externes. Almenys, que sàpien dels temes que ens competeixen. L'ús excessiu de cronistes fallers provoca que uns llibrets se semblen massa a uns altres, encara més, també és molt freqüent que aquestes col·laboracions, saturades de peticions, vagen enviant còpies dels seus articles a uns i a uns altres.

Si tenim els dos punts anteriors en compte, partirem d'una base més fresca a l'hora de confeccionar nostres llibrets. Però faltaria un últim punt: **eliminar la por.** La por de no aconseguir premi, de reestructurar el llibret d'una forma diferent de la qual sempre s'ha utilitzat, de dir el que pensem sense que ens assenyalen o ens critiquen, de trencar amb tots els protocols absurds imposats des de dins de la comissió. El llibret ha de gaudir-se, enfocar-ho des d'una perspectiva més lúdica, sense que això deteriore el nivell cultural de la peça. Les Falles són una festa, eixa que esperem per a celebrar l'arribada del bon temps i el final d'un exercici on cremarem el dolent. El llibret, de la mateixa manera que la falla – perquè sempre aniran

units i junts formen un tot, epicentre de la festa – és nostre i assumirem totes les conseqüències, amb la llibertat absoluta d'expressió i orientant-ho cap al progrés, la diversitat i el respecte. Ja n'hi ha prou

de tant de protocol i sigil, ja està bé de quadricular la nostra expressió i silenciar els nostres desitjos. Eliminem la por, tant de la falla com de l'equip triat per a coordinar el llibret, d'aportar el nostre granet artístic d'arena a aquesta festa que tant ens ompli. Encara que no hi haja premi, encara que sempre parle algú que critique com hem fet el projecte, i també encara que ens diguen rars o agosarats en el mal sentit. Fem de la falla i, per tant, del llibret, una cosa tan única i original

com nosaltres mateixos.

Perquè com diu "l'Agrado" en la pel·lícula d'Almodóvar, "una és més autèntica (i original) com més s'assembla al que ha somiat de si mateixa".

Copiem només el bo, perquè del ja creat sempre es pot aprendre.

Trenquem barreres, gaudim el procés.

Siguem autèntics i originals.

**Eliminem la
por als premis
i a les crítiques.
Fem del
llibret una
cosa tan única
i original com
nosaltres**

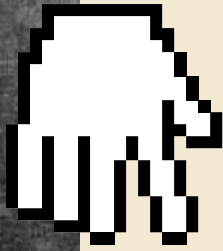
Falla original de David S. Llono per a la falla "Nova d'Orriols" de València, i còpies de la mateixa falla per diferents localitats

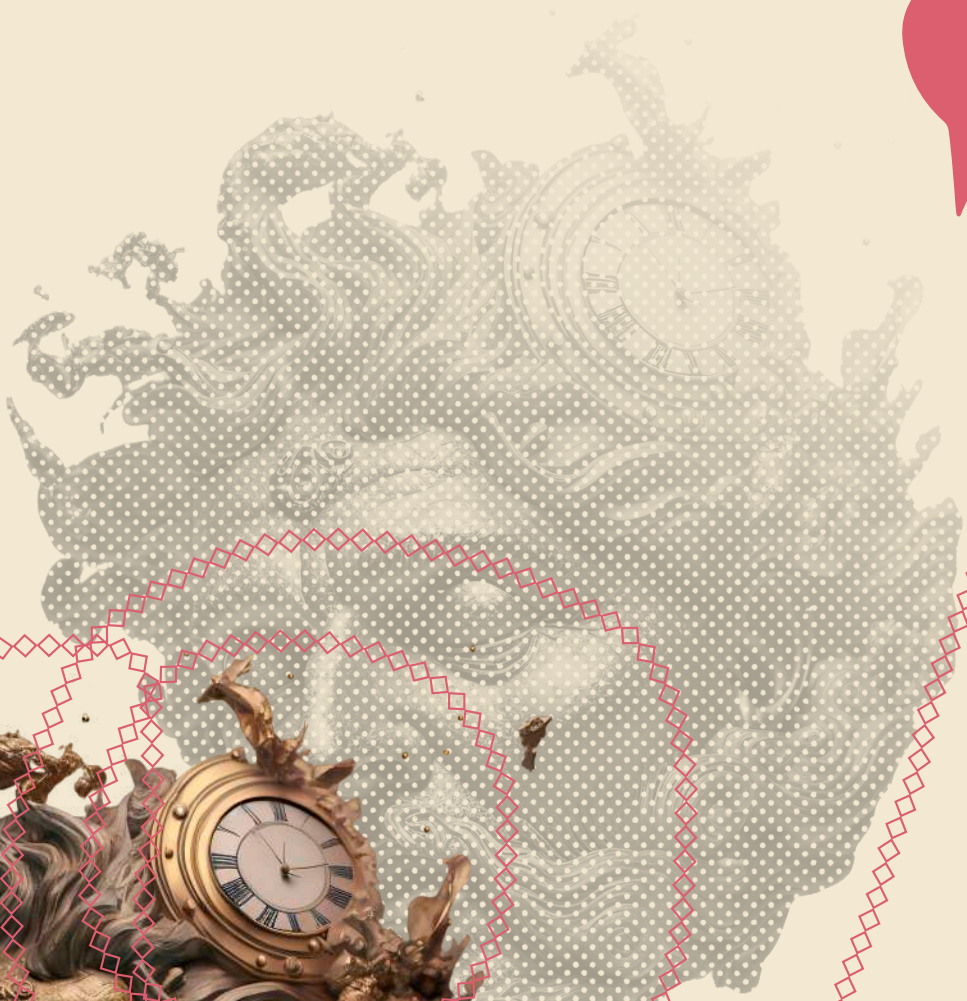
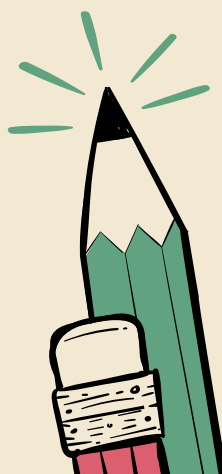
Exemple de llibret de temàtica "Mèxic" al tindre la falla de Llono. A més, agafa el lema de la falla malgrat estar en castellà

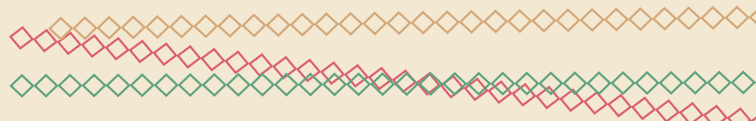

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

Som
originals
i diferents
per fer falles
al setembre?

SOta el plantejament de l'originalitat i la diferenciació de la festa fallera d'Elda, celebrades actualment al **setembre**, l'últim cap de setmana, fora ja dels dies d'estiu, em dispose a escriure una argumentació que em porte a mi i al lector a poder traure conclusions que ens decanten d'un costat o d'un altre al final d'aquest l'article. Espere que així siga, encara que pel que fa a mi, la part d'originalitat i de diferència respecte de les Falles celebrades al març, es dilueix en el costum i l'hàbit de viure-les des de xiquet, per la qual cosa supose que aquesta qüestió serà més fàcil per a algú que ve per primera vegada a veure-les.

Falla de la "Plaça de Dalt", 1936

Per tal d'apreciar l'essència d'alguna cosa, cal viure-la en primera persona i no quedar-se en la superfície d'un article, d'un vídeo promocional o d'unes fotos il·lustrant publicacions de xarxes socials, actualment quasi l'única via d'atracció de visitants i turistes a l'**Elda** fallera, ja que per part de la Regidoria de Turisme o la de Festes de l'Excel·lentíssim Ajuntament, això d'un pla de promoció de la festa del foc de gran nivell no està en els plans, a diferència del que fan en altres de la ciutat, amb més participació. (¹)

RESSENYA HISTÒRICA.

Les Falles d'Elda daten de 1929, any que per primera vegada en un carrer de la ciutat, al carrer Juan Rico, es plantà la primera falla com a tal, ja que així la va anomenar el veïnat i la premsa publicada per aquell temps. Va ser un cadafal modest que satiritzava persones i fets del moment i es va plantar al juny, com a evolució de la tradició de cremar fogueres per al solstici d'estiu, que era moltíssim més antiga.

Del 1929 al 1936, les Falles d'Elda van tindre una evolució molt gran en qualitat i en barris que van plantar, però eixa progressió es va veure truncada per l'esclat de la Guerra Civil Espanyola, després del colp d'estat i la revolta militar contra el legítim govern de la II República, en la qual Elda estava en la zona republicana, amb una participació activa industrial, en la transformació de les fàbriques de calcer en subministradores de material bèl·lic.

Com a aportació històrica, direm que Elda i diversos llocs del Vinalopó Mitjà com Petrer o el Fondó de Monòver, on se situava l'aeròdrom des d'on van partir a l'exili, van ser seu del Govern de la República, presidit per Juan Negrín. (²) Després de la guerra, la dura postguerra en aquesta zona va evitar la tornada de la festa fins al 1945, on veïns i veïnes del barri Trinquet tornen a fer ressorgir les Falles, novament de forma molt modesta.

PECULIARITATS

DE LES FALLES D'ELDA.

Parlem ara de "les **originalitats**" i les diferències d'aquesta festa:

Dates. Per a començar, la data d'inici de la festa fallera, al juny, de la **Nit de Sant Joan a Sant Pere**, el 29 de juny. Mai s'han plantat Falles al març. Durant molts anys, les Falles d'Elda van ser en honor a **Sant Pere**, plantades per a la seua festivitat fins a l'any 1976.

Fallas de ELDA 2025

DEL 25 AL 28 DE SEPTIEMBRE DE 2025
En honor a San Crispín y San Crispiniano

És a partir de **1977** quan les Falles passen a plantar-se al setembre, aproximadament en la primera setmana, però això, juntament amb altres fets positius o negatius mereixen un capítol a banda.

Durant molts anys, les Falles d'Elda no es van plantar en honor de cap patró catòlic, ja que als anys 60 en un trasllat de la figura de Sant Pere, aquesta va caure a terra, es trencà i mai es va refer.

Ara com ara, després d'una votació, les Falles d'Elda se celebren en honor als **sants Crispín i Crispiniano**, en aquell temps patrons de la principal indústria de la ciutat, la del calcer.

Uns anys més tard són desplaçades a la segona setmana de setembre, i posteriorment (2019), per una situació de pluges intenses, van ser ajornades i desplaçades circumstancialment a l'últim cap de setmana de setembre, després

d'una reunió de seguretat amb Ajuntament, Policia i Bombers.

Indumentària. La vestimenta inicial, deixant a part dels anys en què les falles modestes van decidir anar de

Mai s'han plantat Falles al març i fin 1976 es feien en honor a Sant Pere

Fallera Major d'Elda 2024

paísà, va ser la de valenciana per a les dones i el vestit tradicional de torrentí per als homes. Encara que ací no sembla haver-hi massa originalitat, la veritat és que és on més es nota que hi ha alguna cosa que té poca correspondència amb la idea d'indumentària fallera, sobretot per als càrrecs.

A Elda s'han vestit de valenciana, com he dit; també s'han vestit amb vestit blanc llarg quan van ser **Reines de les Falles**. Aquest càrrec és el que va precedir el de **Falleres Majors d'Elda**, encara que existia el càrrec de **Bellesa del Foc** i en els districtes fallers el de Fallera Major i el de Bellesa del Barri simultàniament. També les Falleres Majors d'Elda van vestir en algun moment el vestit regional local o de la zona, denominat "de monoveira". Finalment, i des del 1984, les Falleres Majors vesteixen de Núvia Alacantina, a manera de Bellesa del Foc i, com a contrapartida, el càrrec de Bellesa del Foc desapareix, i als barris també va desaparèixer el de **Bellesa del Barri** a l'any 2000.

Encara que, en opinió de qui escriu aquest text, la indumentària per als càrrecs **no és la que ha de ser per a una festa fallera** i caldria optar pel de valenciana o per una cosa més autòctona o local. Així, en lloc de ser peculiar o estrany, seria una cosa original i adequada, però en aquesta festa hi ha alguna cosa que no és original, i és l'immobilisme o la falta de criteri coherent històric per a certs assumptes.

Falles. Que no "monument". En aquest aspecte, he de dir que en les últimes dècades l'estil s'ha igualat molt al que impera en general en la festa de Falles en qualsevol altre lloc, però als anys 80 i ben entrats els

Primera Reina de les Falles d'Elda i la seua Cort d'Honor en la desfilada pel Carrer Nou, 1959

90, en ser la gran majoria artistes alacantins els que plantaven, l'estil que predominava era el modern o "de foguera".

Actualment, a Elda planten molts artistes valencians alhora que alacantins, molts d'ells amb un bon nom dins de la festa, i per això l'estil i els volums han evolucionat a allò més propi d'aquesta festa fallera.

D'altra banda, cal tenir en compte que en el calendari fester i en la pròpia celebració festiva dels dies grans hi ha moltes peculiaritats, hi ha moltíssimes coses que es consideren d'ací, per exemple la tradició de menjar la nit de la Plantà un plat tradicional com és la *gachamiga*, un plat inicialment manxec, però que en el Vina-lopó Mitjà, des de Villena fins al Pinós, és tradicional. ⁽³⁾

Si hi ha alguna cosa que pot notar com a diferent algú que ve a visitar Elda en Falles, és la de plantar-se al setembre; la llum, **el clima**. En això passa com quan vaig anar a València a les Falles de l'agost postpandèmiques.

Jo, que soc un assidu de la festa del foc valenciana més de trenta anys consecutius, he de dir que veure-les amb eixa temperatura i amb eixa llum d'estiu es va quedar en la meua retina, i imagine que a qui ve a Elda li deu passar una cosa semblant.

A Elda, o almenys al meu barri, arrepleguen els carrers de casa amb pólvora i amb el pasdoble El fallero, i els actes culminen amb l'Himne regional després del pasdoble Fallas de Elda. En això crec que no som originals, afortunadament.

Com ja he dit adés, i per posar en context del lector allò peculiar d'aquesta festa, he de dir que tradicionalment i històricament **hi ha una falta de criteri faller**: per la indumentària, per les dates, pel patronatge, etc., i estan sempre exposades als interessos variats de polítics i altres particulars, els quals mouen i fins i tot sascen les Falles d'Elda, moltes vegades al seu gust i altres amb l'ajuda de la falta de projecte a llarg termini, aprofitant-se d'una de les seues particularitats, que és viure al dia.

Per exemple, durant molts anys, una altra festivitat de la ciutat, aquesta molt antiga, les Festes Majors o Patronals, estaven passant per moments de declivi important. A l'Ajuntament de torn se li va ocórrer la idea de proposar a les Falles d'Elda que passaren a celebrar-se durant aquestes festes, **mesclades**, amb la finalitat de potenciar les altres i traure-les de la seua "època negativa". És clar, amb subvencions i la col·laboració institucional, la que es detectava que no existia. Hi van accedir, i quan les festes patronals van pujar de popularitat, les Falles d'Elda van ser desplaçades a la setmana següent; ja no eren útils.

La falta d'arrelament i tenir les coses clares per part de qui regeix els destins de la festa en molts moments, va fer que per circumstàncies climatològiques foren desplaçades dues setmanes més, i eixa manca de criteri tradicional comportà que el que

Esbós de la Falla
Huerta Nueva 2024

En les últimes dècades l'estil de les Falles d'Elda s'ha igualat molt al de València

Falla adulta planta a Elda

era producte d'un problema puntual, es quedara en la data desplaçada sense que ningú diguera res, perquè les veus discordants, eixes que veuen el problema a mitjà termini, ja van ser callades en el seu moment amb efectivitat censoradora.

En tot això que comente ara som “**els més originals**”, i ho dic com un lament, encara que en tota regla existeix l'excepció, i aquesta es va produir als anys 80 quan es rep una proposta ferma de les Fogueres de Sant Joan per a canviar el nom a la festa eldense per “Fogueres d'Elda”. El resultat de la votació va ser quasi unànime: continuar com a Falles i, per tant, es rebutjà del tot.

El meu bon amic i recordat Joan V. Ramírez, faller de València i en aquell temps Faller Universal, un dia va venir a Elda a les Falles i ja mai se'n va anar en el sentit fester. Sempre deia, per a promocionar aquesta festa on fora, que les Falles d'Elda són un “producte faller especial”, perquè **tanquen un cercle de festa del foc anual**, perquè a sis mesos de les Falles de València i de la resta de localitats falleres, o acabades de passar les Fogueres de Sant Joan o les Fogueres de Sant Vicent del Raspeig, fan que l'aficionat, o com molts denominen “un friki de la festa del foc”, es lleve el cuquet i gaudisca d'una festa modesta, peculiar, oberta, molt treballada, lluitada, i això té un valor enorme.

No sé si he estat capaç de mostrar al lector les diferències i originalitats de les Falles d'Elda. Tampoc sé si, amb un article per moments crític, he captat l'atenció amb la idea final que quan arribe el setembre es desplace a Elda a acompanyar-nos en aquest viatge faller, però si així ha sigut i l'interés per veure les festes, per veure quins artistes planten, quins són els seus projectes fallers, etc., creix, encara que siga un poc, em donaré per satisfet i pensaré que ha valgut la pena.

Crec que l'originalitat pot estar en la data, i per descomptat en la indumentària dels càrrecs fallers, i potser en alguna cosa més, però en la manera de ser, en el treball constant, en el protocol, en la mentalitat fallera, en definitiva, en el que som, no hi ha diferències. I, per cert, eixa diferència en les dates em permet visitar i viure les Falles en altres llocs al març. Això, per a mi, és perfecte, perquè així jo també em lleve el cuquet faller.

Cremà falla d'Elda

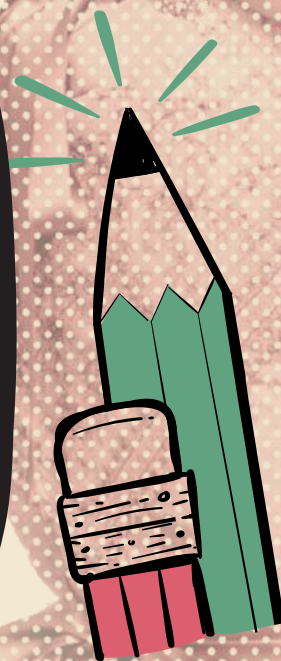
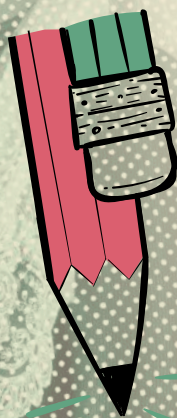

Libret Falla Huerta Nueva,
disseny de Panal Fallero

La falta
d'arrelament i
eixa manca de
criteri tradicio-
nal comportà
el desplaça-
ment de la data
de la Festa

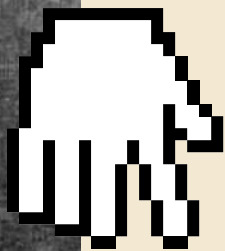

1. Elda passà de ser vila a ciutat el 24 d'agost de 1904.
Títol atorgat pel rei Alfons XIII, quan era president del
Consell de Ministres Antonio Maura y Montaner.

2. Elda va ser capital del govern d'Espanya durant deu
dies, del 25 de febrer al 6 de març de 1939: [http://
www.cult.gva.es/Museus/M00068/libro/historia_capi-
tal_elda.htm](http://www.cult.gva.es/Museus/M00068/libro/historia_capital_elda.htm)

3. Gachamiga: <https://es.wikipedia.org/wiki/Gachamiga>.

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

al Jugant Fallanova

Falla Borrull Socors 2018

SER experimental no és fàcil. En l'imaginari col·lectiu està instal·lada l'opinió que les persones que treballen experimentant dins de l'art tenen com a únic objectiu voler cridar l'atenció per l'excentricitat, la singularitat i la irreverència, que generalment les emboliquen. En la música n'hi ha milions de casos, independentment de la seua qualitat. A vegades se'ls abraça fidelment i sense objecció, com fan les seues i els seus "Little Monsters" a Lady Gaga, però el més comú és acabar en l'ostracisme després que la indústria els devore el seu talent, com el cas de Cindy Lauper. Per molt inspirada que estiga la primera en la segona.

Fernando Serrano Pérez.
President de la falla Borrull-Socors.

Un cas a part és el de Björk Guðmundsdóttir. La de Reykjavík és esmentada com a referència de l'*underground*, però la realitat té matisos. Va vindre d'allí? Sí, però va ser seduïda pel gran públic que la va usar, la va catapultar al gran èxit internacional i la va aplaudir. Fins i tot va escriure una cançó per a Madonna en 1994. Passat el temps, es va adonar que s'havia convertit en una hàmbster dins de la roda d'una indústria a la qual no volia pertànyer. Va tindre el valor de baixar-se'n per a submergir-se de nou en el seu submon. Òbviament, sí que va experimentar, va créixer i va evolucionar durant la seua incursió en el *mainstream*, mostrant un camí inexplorat anteriorment a generacions posteriors. Si bé es deixa voler per Arca i Rosalía, els dos li han confessat públicament la seua admiració i han col·laborat en els seus projectes. Quan se centra en els seus propis treballs continua més còmoda embolicant-se en aquests sons que en algun moment seran els quotidians.

Però ací no venim a parlar de música; venim a parlar de Falles. La festa que es repta any rere any projectant noves idees, nous objectius i noves referències. La seua tirania fa que les i els artistes cremen neurones per a satisfer centenars de milers de persones al llarg de la Comunitat Valenciana. Encara que no sempre és així. Qualsevol que haja visitat un taller faller haurà reconegut els **motles** que s'apilen en els prestatges superiors, fet que confirma el rumor que molts **remats s'intercanvien entre barris i poblacions** amb independència dels seus fils conductors.

Falla Borrull Socors 2024. Premi a la millor de les Falles Neutres i Sostenibles

S'entén que una falla amb un pressupost modest es veu abocada a encarregar falles prefabricades per a satisfer l'instint bàsic de plantar alguna cosa, el que siga, en la seua demarcació i deixar que la sort li concedisca algun premi. Segurament es creuen incapaços d'entrar en el circuit de l'originalitat, el discurs, la crítica, la sàtira, l'enginy i la gràcia que altres seccions, amb més poder adquisitiu, sí que poden fer. Es podria comparar a la moda. Si tens diners et pots fer la roba a mida amb els teixits que vulgues i amb el disseny que t'abellisca. Si no ho tens, has d'acudir a una cadena on comprar la talla que més s'acoble al teu cos, gustos i necessitats. Tant en les falles com en la moda es poden comprar coses de talla, o prefabricades, de diferents qualitats i dissenys.

S'entén que una falla amb un pressu- post modest es veu abo- cada a tindre fal·les prefa- bricades

Tindre un gran pressupost no et deslliura del malefici del motle i et poden donar gat per llebre. O, com en el cas de la Falla Municipal de València de 2026, comprar gat, sabent que has comprat gat, i defensar has comprat llebre. Es pagaran més de 200.000 euros per *Hope*, una falla que fa olor de bunyol fregit en oli d'una altra festa. Exactament, la festa d'Almirall Cadorso-Comte d'Altea en 2024. Sembla una broma de mal gust. Quants Chaplin, amb una arma al muscle, s'han cremat en la història? Si s'ajunten **una idea poc original** amb una hemeroteca tan recent que encara estava en procés d'arxiu. Se sap que no mesurarà el mateix, ni son els mateixos artistes, però la tecnologia amb la qual actualment es compta permet que un mateix esbós es puga escalar a la mesura que es vulga.

Falla municipal 2026

CÒPIA?

Comprar falles de motle no és necessàriament dolent o deshonorós. Estes **còpies**, generalment barates, ajuden al fet que aquestes falles més modestes puguen gaudir de la festa plenament. D'altra banda, les falles exclusives complixen la funció de crear noves idees, per tant, creen futures possibilitats a les quals no poden permetre's aquesta exclusivitat. Si la Miranda Priestly de *El Diable es vist de Prada* treballara en la indústria de les falles, arribaria a la conclusió que aquestes falles recalfades són el resultat del treball anys en els tallers fallers perquè aquestes falles acaben en els emplaçaments de les falles més humils. A més, afegiria que aquestes còpies han sigut seleccionades per persones de la indústria per a aquestes comissions. No és fútil que aquestes falles, generalment, siguen tècnicament senzilles i anacròniques. Potser en la moda és més fàcil d'entendre i defensar, però no tant en la indústria fallera.

Tant en la moda com en les falles, hi ha qui cus a casa. A algunes comissions els resulta més interessant fer les seues pròpies falles sense dependre d'un taller, uns terminis i esperar que no siguen enganyades el 15 de març. El típic "el que compres, la qual cosa t'arriba" que totes les falles temen per molts esmorzars que facen visitant el taller de torn.

Esta manufactura, que tant enfada al Gremi d'Artistes Fallers, té els seus avantatges. Jugar al *Fallanova* et concedix el poder absolut sobre el procés creatiu. **De la comissió** depén el disseny del projecte, la temàtica, l'explicació, l'elecció dels materials, les escenes, els colors... tot és a les seues mans. El treball és bàrbar,

però la recompensa ho és molt més. No parle de premis, parle del grup que es crea al voltant del projecte. Passar vesprades, dissabtes i diumenges sencers mesurant, tallant, clavant i pintant a contrarellotge, unix moltíssim més que un esmorzar o una revetla. Parle de parques cobertes de serradures, d'esguitades de pintura que es llueixen amb més orgull que els bunyols que atorga Junta Central Fallera. No es pot negar que hi ha dies en què es mira de reüll a les falles confrontants, les que veuen com els planten les falles amb una beguda a la mà i es dediquen a calfar motors ballant la música que faça falta durant les primeres setmanes de març. En aquest moment retruny al cap "l'any que ve no m'enganyen". Perquè els moments de flaqueja existixen i s'enveja la tranquil·litat de la passivitat fallera, la que no patix, ni li ho planteja. Aquest moment s'oblida en veure que el treball de les teues pròpies mans està exposat per al gaudi general.

Les reines del *Do It Yourself* faller són les **Falles Innovadores i Experimentals**. No s'ha de confondre amb les falles de baix pressupost, com va passar en el pòdcast *El dolcet pal café*, que es van centrar en "les falles alternatives", a les que van anomenar "falles d'1 euro i un somni", per a tot seguit considerar-les com les millors. Apreciaven positivament que algunes

**Jugar al
Fallanova et
concedeix el
poder abso-
lut sobre el
procés crea-
tiu: disseny,
temàtica,
materials...**

d'estes les feien les mateixes comissions falleres. Això ja és cosa de gustos i criteris. Hui dia això ha canviat. Quasi totes les falles experimentals s'encarreguen i tenen pressupostos d'allò més variats, encara que sí que es troben de front amb les falles "modernetes" i les que el seu baix pressupost els fa creure que pertanyen a aquesta elit. Més de 30 falles es van presentar en 2025 als **Premis a les Falles Innovadores i Experimentals**, escric de València ciutat, col·lapsant a un jurat que ha de veure-les en al voltant 10 hores. La realitat d'estos premis és que la seua situació és insostenible i necessiten urgentment una revisió de les seues bases. Ja no són les falles rares i barates. En algunes ocasions han gaudit de pressupostos que els ha permés competir en seccions com la 2a A i la 2a B, sempre a València. Esta aportació fallera a l'art urbà més pur ha crescut tant que té una col·lecció de fidels que tots els anys realitzen el "falla crucis" experimental.

Estes falles, encara que siguen per encàrrec, tenen la peculiaritat que segueixen uns patrons molt clars. Les falles experimentals permeten jugar amb discursos disruptius, la busca de materials diferents, geometries més pures, explorar en altres tipus de pintures o traslocar l'essència de les falles en l'actualitat. En el fons estes falles són unes disfrutones i que s'abandonen en la llibertat dels seus i de les seues artistes. Tant és així que la Federació de Falles Innovadores i Experimentals no fa una presentació de esbossos, la fa de projectes, per a d'esta manera aprofundir en la idea que no s'emmotlen al preestablert. És molt complicat recrear estos projectes

posteriorment, encara que sí que hi ha casos. La tràgicament recordada Ekklesia, de Miguel Arraiz i David Moreno per a Nou Campanar en 2015, sí que va tindre un Renaixement millorat per al *Burning Man* de 2016. Perquè ja que es replica alguna cosa que s'ha fet anteriorment el seu és que millore, no?

Fins i tot en les falles que es compren es poden introduir millores d'un any a un altre. **Millorar la qualitat dels acabats i les pintures és un bàsic de qualsevol artista.** Elles i ells també necessiten reproduir estes falles barates per a poder continuar fent el seu treball. Com més falles facen a menor cost de producció major possibilitat tenen de repescar algun premi, especialment de les últimes seccions. Encara que la quantia dels premis de secció a València són de riure, bé de vergonya. També juguen amb l'avantatge que els jurats de secció solen tindre tendència a la pinzellada fina i no al **concepte de l'obra**.

Generalment, les falles que es creen en la pròpia comissió, impulsen la seua temàtica i la usen per a les activitats de l'any. És una altra manera de conscienciar, entre-tindre al seu cens i atraure a persones noves dels seus barris i públic general. La implicació és total. Fins i tot els actes més solemnes es veuen esguitats per la seua temàtica. En jugar al *Fallanova* s'aprofita del potencial dels censos. Trauen el costat més social de professionals de l'enginyeria, l'arquitectura, de les Xarxes Socials, de l'escriptura, de l'art, totes les branques són aprofitades. Vull imaginar que abans de crear-se la indústria les falles havien de

Cremà i falla Borrull Socors
2022, disseny de Miquel H.

53

funcionar d'una forma semblant. L'acudit seria que un senyor amb restes de fustes, un altre restes de teles, un altre tenia mà per a modelar cartó i algun veí es venia a dalt muntant l'estructura, s'ajuntaven i fabricaven una falla. Parle de senyors, no per masclisme, parle de senyors perquè l'època mana i es malgastava sistemàticament el poder de les dones.

La **sostenibilitat** de les falles de casal és innegable. Rarament, es veu una falla "casalfacturada" que estiga treballada amb materials plàstics. Per la seua facilitat a l'hora d'aconseguir els materials i de treballar-los, solen ser una col·lecció de fustes extraordinàriament ben col·locades amb gran imaginació i que defén la seua temàtica com cap altra. Una temàtica que generalment ve secundada per un potent llibret que explica amb molta més vehemència tot el que està ocorrent en aquesta comissió. Estos llibrets són joies, que deixen de ser un catàleg de negocis, que comencen a revelar la història que es remata durant la setmana fallera. Entenen que són l'emissor fonamental del missatge que es vol transmetre. Que els seus lectors i lectores vagen a visitar-les amb el convenciment que veuran una falla que els farà pensar i reflexionar.

Innegablement, tant en les falles convencionals com en les falles experimentals, es noten les mans artesanes que les han dissenyades i creat. En el cas de les experimentals és més fàcil de detectar quan les persones que les dissenyen tenen unes estètiques molt marcades. Quan una personalitat està molt marcada és fàcil reconèixer la seua obra, com podria passar-nos amb un Dalí. Quan l'Ajuntament de València apostava per falles diferents es veia des de lluny qui estava darrere del projecte. Això va fomentar que algunes comissions abandonaren la tradicionalitat extrema per a jugar amb altres estètiques.

També les falles tradicionals han importat materials, idees i execucions pròpies dels projectes experimentals. Amb major pressupostos i metodologies més asseguides, estes porten al gran públic el que abans es consideraven rareses. Així avança esta indústria. Podríem considerar que les falles experimentals són les Björk d'esta branca artística. La seua manera d'expressar, d'innovar, de visualitzar i de commoure és el que les fa úniques. Però no podem viure únicament d'esta mena d'expressions artístiques. Sense el corrent mainstream no existirien les experimentals, no es diferenciarien. Sense Rosalía la indústria de la música no se sostindria i Björk no tindria el seu lloc en ella.

Més de 30 falles es van presentar en 2025 als Premis a les Falles Innovadores i Experimentals

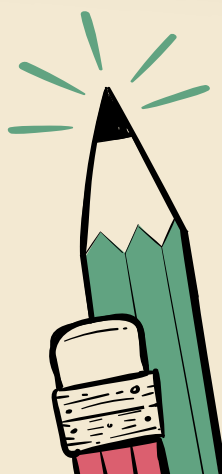
(...) Ja no són les falles rares i barates

Original

Sagunt té una història antiga i un patrimoni material excepcional que s'ha produït fonamentalment des del s.VI aE al s.VI dE, de manera que és lògic que una ciutat culta desitge un museu que l'expose i l'explique. Això ho entenia **Enric Palos i Navarro** quan en el segle XVIII mogué tots els fils perquè el rei Carles III (1758–1788) l'ajudara a gestionar el patrimoni antic de Sagunt. El saguntí va crear un dels primers museus, popularment anomenat *El quarto de les pedres*, a la casa de la vila situada aleshores al costat sud de la Plaça Major. Palos arreplegà fonamentalment inscripcions en iber, en llatí i en hebreu sobre pedra: L'espai era insuficient per exposar la gran quantitat de bases de pedestals inscrits, plaques commemoratives, esteles funeràries ibèriques i romanes, túmuls hebreus...

EL MUSEU IBEROROMÀ DE SAGUNT

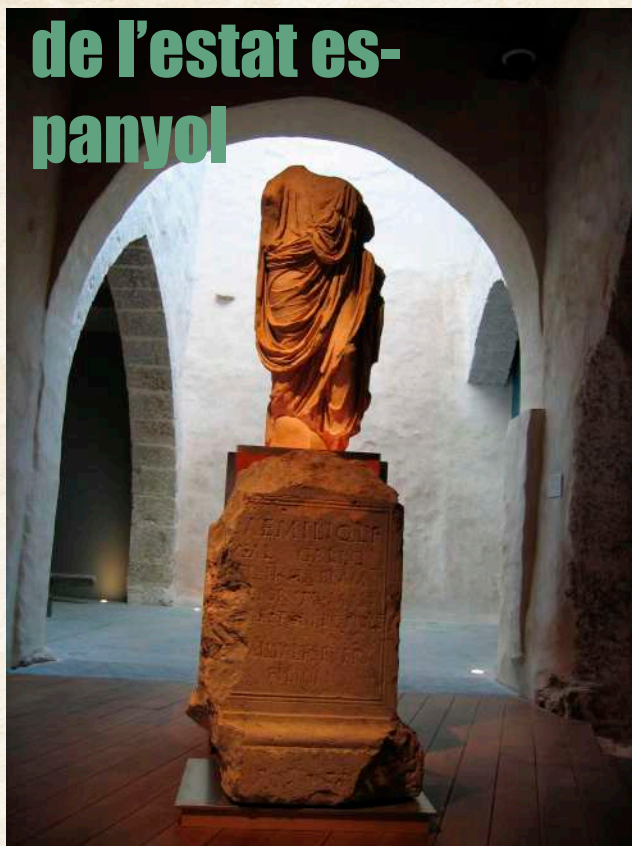

Manuel Civera Gómez.

Professor de Magisteri, investigador i escriptor.

Sagunt és la ciutat que té una de les presències i protagonismes històrics antics més important de l'estat espanyol

Durant la Guerra Civil de 1936 les peces del *Quarto de les pedres* foren traslladades a València, a Sant Pius V, i després de la Guerra Civil es tornaren a Sagunt. El règim nacional-catòlic creà l'empresa Regions Devastades dirigida per l'arquitecte Pedro Muguruza i en les obres de Sagunt tingué com a encarregat d'obra Nel·lo Gómez Súbies, el qual participà en les obres de la fàbrica, la construcció dels mercats del Port i de Sagunt, el Col·legi de Begonya, l'escorxador que ocupà després el departament municipal de Manteniment i ara la Policia Local, l'edifici de Correu que ocupa una part de la Glorieta i construïren un museu històric, el primer edifici construït recolzat a la basílica nord-est del Teatre Romà, el qual tenia una planta quadrada amb un impluvi al centre. Recordeu que les peces per a exposar no hi cabien, de manera que inscripcions i carreus ornamentals anaren ocupant el criptopòrtic del Teatre Romà: capitells, inscripcions, esteles discoidals... De fet, l'any 1962 la Delegació de Regions Devastades declarava el Museu Arqueològic, el Museu Militar i la part nord del Teatre on s'exposaven restes d'interès històric, Monument Històric Artístic. Els més majors recordaran els conserges, Marianet i Fabiano, com veritables vigies i procuradors de les restes. Per dissort s'assolà parcialment la part coberta del Museu situada al nord i Sagunt tornà de bell nou a no tindre museu.

A partir de la Constitució de 1978 els polítics tenien clar que Sagunt necessitava el museu. La UPV feren veritables encaixos amb el PP per disposar d'un museu històric. La Generalitat tenia el problema que

el contenidor i el contingut havien de ser de la Generalitat. De manera que Sagunt i València permutaren dos edificis històrics de Sagunt: la Casa dels Berenguer, que era de la Generalitat, passà a ser de la ciutat i la Casa del Mestre Penya, que era de la ciutat, passà a ser tutorietat per la Generalitat. El canvi facilitava que La casa del Mestre Penya, que fou la Carnisseria Jueva documentada en els segles XIV i XV, es va convertir en el Museu Històric de Sagunt. La Casa dels Berenguer, casa de l'aljama jueva durant l'Edat Mitjana, es va convertir en el *Museum Scanicum Graecolatinum* de l'adreç d'obres clàssiques del teatre grec i romà. El MHS recuperà un edifici medieval històric; però s'inaugurà raquític i sense cap pretenció. No era el museu que mereixia la ciutat de Sagunt, però no es pogueren fer miracles. El contingut del Museu fou projectat per Carme Aranegui i Emília Hernández amb l'objectiu d'exposar l'evolució de l'Arqueologia saguntina. Al meu entendre el museu de superfície reduïda s'ajustava a un projecte que no responia a les immenses possibilitats que ofereix Sagunt per musealitzar els períodes ibèric i romà (segle VI aE- s. VI dE).

Sagunt (Zaiganha, Saganda, Sagyntvm) és la ciutat que té una de les presències i protagonismes històrics antics més important de l'estat espanyol. Fou una **ciutat ibèrica** que entrà en la Història en el segle VI aE de la mà dels comerciants grecs jònics, aquest fet fou fonamental en la creació de l'escriptura ibèrica en el segle V aE i fou la polis fonamental d'Arse, una institució militar i governamental documentada en el segle IV aE, la qual albergà la coman-

dància de les polis ibèriques (Gili, Leiria, Sakanda i Otobeza) situades entre l'Udiba (ara Millars) i el Xúquer. De fet Arse es comportà com una significativa fortificació de la talassocràcia ibèrica, fet que explica el setge i destrucció de Saganda pels cartaginesos dirigits per Anníbal el 219 aE. El període ibèric de Saganda és fonamental per conèixer l'antiguitat del territori sagandeu del qual es conserven moltíssimes estructures arquitectòniques: àgors als déus protectors, trama urbana amb carrers que aterressen la ciutat i carrers que desguassen la muntanya dels Antigons), els aqüeductes (séquia de Gausa i la dels Pous), els nimfeus interiors de la ciutat (plaça de l'Hospital, Llotgeta i Sant Miquel), el lloc de les portes i els espais interiors per la seua defensa, els portòriums (Alia-crans, Septentrional, Oriental (carrer de la Rosa) i Meridionals (carrer de Lliria)... Es conserva tota l'estructura militar de l'Arse: la muntanya dels Antigons és una pedrera ibèrica i un jaciment arqueològic de vint-i-sis segles, on hi ha accessos, murs ciclopis de les proteccions est i oest, quatre places militars, plaça administrativa amb el fòrum d'Hèrcules, portes amb fosses i barbicanes, torres, necròpolis militar, cisternes primiti-

ves, ibèriques i romanes... i s'han recuperat monedes amb llegendes ibèriques, inscripcions sobre plom i sobre pedra, exvots del panteó ibèric... Això sense entrar a nuclis poblacionals del territori: la Punta d'Orlleï, el campament dels escipions, el Tos Pelat de Montcada, el Rabosero, l'argen de Sogorb, el santuari de Montanya Frontera... La resta més valuosa és la col·lecció de monedes ibèriques. Una de les col·leccions més completa de la península, són els documents escrits sobre plata, bronze, plom, acer com la falcata inscrita trobada al Robosero, i pedra, el bou ibèric recuperat a les Valls, els pilarets votius de Muntanya Frontera amb les estatuetses al déu Tu... i una considerable nòmina de personatges ibèrics. No hi ha a València, ni a l'estat, cap ciutat que acumule un haber ibèric tan ric i vast (segles VI-I aE) com la de Sagunt.

Amb la victòria dels romans en la Segona Guerra Púnica, Saganda es converteix en un puntal de **Roma** fins al punt que aprofita l'organització social i militar ibèrica i August la desenvolupa mitjançant l'*ordo decurionum*. Saguntum rep l'estatut de ciutat privilegiada, superior a l'estatut de ciutat peregrina que tenien ciutats com Edeta, fet que la converteix en la seu de les elits del territori. Això explica la quantitat d'obres públiques aprovades per decret dels decurions: Fòrum decurial de l'Arse, Fòrum del temple d'Hèrcules, Fòrum al culte imperial (Trinitat), el temple de Mart i el col·legi dels salis, l'ordenació dels voltants del temple de Diana, el portòrium que pogué ser construït pels Voconi (almenys el septentrional), ponts, cisternes, aqüeductes, presa de Pedres Blaves, uns

catorze basament amb estàtua construïts per decret dels decurions... la basílica de Sant Salvador amb la tàpia de la cripta de Sant Vicent Martir del segle III. La importància de Saguntum durant l'època romana està certificada per unes sis-centes inscripcions del període romà. El patrimoni cultural es completa amb el timpà del temple de Diana, estàtues, mosaics, ceràmiques, capitells, cornises, tambors de columna, sòcols, instruments... Tot això permet dotar i fonamentar la segona part del Mueseum iberoromà de Sagunt.

Saganta/Saguntum és imprescindible per explicar la romanització de la península perquè va assumir molt prompte en la política de Roma. Fou l'objectiu a batre per Anníbal, lluita que comptà amb els militars arsetans Abelix (Abel Kir), Alkon i Kulez Tiger, cap militar d'Arse, els quals foren decisius en la defensa de Saganda i en la derrota dels cartaginesos. meitat del segle I aE va ser colònia romana, va acollir un contingent de colonos procedents de la ciutat romana d'Ardea, es construïren vies i camins, es realitzà la reforma agrària, es construïren aqüeductes que entraven l'aigua del Palància a la part elevada de la ciutat (carrer Aqüeducte). Saguntum va rebre de l'emperador August l'*ordo decurionum* com a ciutat privilegiada, estatut superior al que tenien les ciutats peregrines. L'*ordo decurionum* explica que Saguntum disposara d'obres públiques importants de caràcter infraestructurals i de caràcter cultural: teatre, circ, anfiteatre, portòriums, fòrums, temples, monuments, col·legis com el dels salis i el dels augustals que estaven dirigits per flamens i magisters...

Sagunt es governava per edils, qüestors, duumvirs. El contingut del museu hauria d'exposar didàcticament la composició de la societat romana, la relació entre els estaments i la promoció social. Hauria d'explicar el panteó de les divinitats, la relació amb el panteó grec i aspectes fonamentals de la mitologia. Un objectiu important ha de ser l'explicació dels noms de la ciutat de Sagunt des del segle VI aE al segle VI dE i el territori de la ciutat.

El patrimoni de Sagunt s'estén per l'edat mitjana. De fet disposa d'estructures importants com la plaça Major, l'últim fòrum construït a la protecció antiga de Saguntum, les cisternes de l'Hospital i de Sant Miquel del període visigòtic, la Jueria amb aljama, sinagoga, confraries i la necròpolis més extensa de la península, la qual conserva hipogeus, fosses laterals i soterraments. Del període musulma conserva els banys àrabs, la porta d'Almenara..., del renaixement conté algunes cases pairals. D'època napoleònica conserva l'adaptació de l'Arse a una fortificació neoclàssicista. Totes aquestes estructures haurien d'albergar els materials per èpoques perquè el museu que mereix Sagunt hauria de centrar-se en el període ibèrico-romà (s. VI aE–VI dE).

El museu iberoromà de Sagunt és imprescindible per a València, la comunitat i l'estat. Hauria de tindre dues parts: la ibèrica i la romana i exposar la transició, cadascuna de les dues parts fonamentals hauria de sustentar-se sobre quatre potes: A. La llengua ibèrica i la llengua llatina. Hauria de visualitzar l'ús del grec jònic, el procés de creació de l'escriptura ibèrica i

els documents sobre plata, ploms i pedra. B. L'organització social i militar ibèrica i la societat romana amb un tractament clar de la significació de l'ordo decuriorum que elevà Saguntum a ciutat privilegiada. Hauria de visualitzar Saiganda i d'Arse en època ibèrica i l'ampliació de la ciutat en època romana, la funció de les elits i els personatges que ocuparen càrrecs de responsabilitat... C. La funció dels nuclis poblacionals: la ciutat de Sagunt, la muntanya d'Arse, el grau Vell i el territori mitjançant mapes i fotografies. D. Exposició de peces relacionades en la guerra (bales de fona, boles de catapulta, falcates, pilos, escutums...), de peces relacionades amb el comerç (àncores, àmfores, romanes...), en l'agricultura, en la cuina (plats, cassoles, pitxers, cresols...). E. S'haurien d'exposar amb solvència el relleu del timpà del temple a la coronació d'Apol·lo, les escultures i els objectes singulars: el bou de pedra del rajolar de Camarelles, l'estela del Senyor dels Cavalls, les estatuetses del deu Tu i els pilarets de Montanya Frontera, el panteó de divinitats ibèriques recuperat a la necròpolis del Castell; el senglar alat que armava el casc militar ibèric, la nòmina considerable de l'elit ibèrica i de la romana...

El museu històric iberoromà de Sagunt hauria de disposar d'**ofertes per a fer itineraris guiats**: 1. La ciutat de Sakan-da: les portes, les torres, l'aqüeducte, el temple de Diana, el temple de Neiton... 2. L'Arse per dins per identificar les places que el conformen. 3. L'Arse per fora de la fortificació per identificar les pedreres ibèriques, els accessos a la fortificació i les portes. 4. La via del pòrtic, la casa romana i la basílica de Sant Salvador. 5. El port iberoromà del Grau Vell: la gola de l'Altet, la llacuna interior, la situació de moll nord, les estructures del nucli ibèric... 6. El campament dels Escipions als Estanys d'Almenara, les restes iberoromanes.

Propostes del contingut a exposar:

–**El noms de la ciutat.** Sagunt ha estat la ciutat més antiga del País Valencià i té documentada la seqüència del nom des del s.VI aE fins als nostres dies: Zaikantha, Saganda, Sagvntvm, Morvedre, Sagunt.

Fins al s.VI aE: Zaigantha, carta d'Empúries escrita en grec jònic.

Durant el període ibèric Polibi el formalitzà: Saganta.

En la baixa edat antiga, per la climatologia adversa i la inseguretat creada per la pirateria, s'abandona la zona entre la ciutat ibèrica i el riu i es va instal·lar de vell nou a la ciutat ibèrica i s'adoptà el nom de *mora veter sagunti*, el qual acabà fossilitzant-se com Morvedre.

–**Mapa antròpic del territori de Zaikantha:** llocs amb nom ibèric o jaciments coneguts: Arse, Grau Vell, Rabosero, Montíber, Vall de Segó, Orlleí, Leiria (Edeta), Olocau, El Puig, Sogorb... Túria, Palància i Udiba,

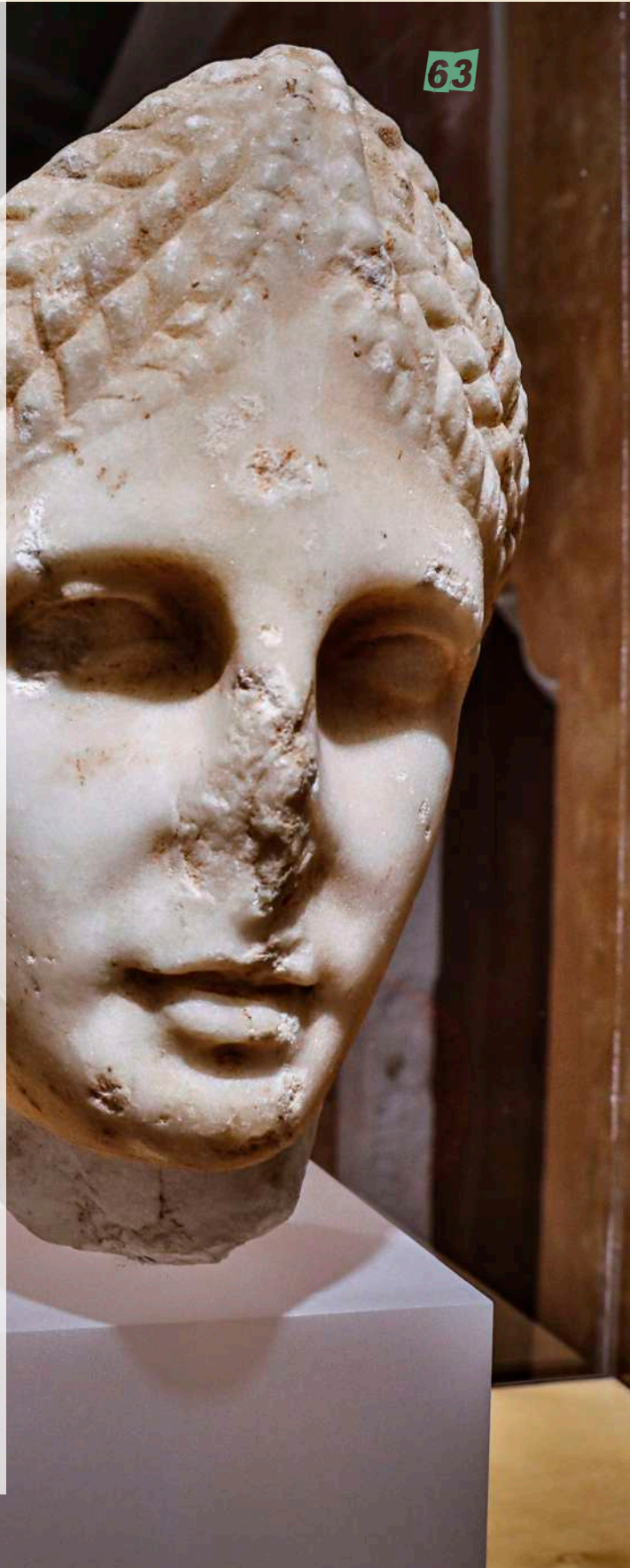
–**Mapa amb la representació dels llocs de la ciutat:** necròpolis, vall, portes, aqueducte, àgores; Arse, necròpolis, estructura general, protecció est, plaça 1 Almenara (accés amb barbacana i vall, cisternes primitives i ibèriques, porta a l'exterior, cova secreta, habitacles...); plaça del governador després Fòrum Senatorial (connexió amb la plaça 1 per darrere de les tabernae, la sala de l'assemblea, espai sacre (necròpolis i cripta, temple, basílica, cisterna, presons, gimnàs, connexió amb el Camp de Mart); Plaça 3 Camp de Mart (cisternes primitives, ibèriques i romanes, baluart de la porta nord; plaça 4 Hèrcules: accés, primera terrassa, vall i barbacana, gorja nord, temple d'Hèrcules, pas a l'espai occidental, temple, fòrum, cisternes ibèriques i edificis de gestió religiosa; plaça oest (Tres pouets): banys antics; Protecció oest (accés rodat pel barranc de Cuiro, accés de ferradura pedrera del tragant, possible entrada a la protecció, muralles ibèriques, pla de carros i quadres dels cavalls), lloc de vigilància sobre el mur megalític.

-El mite del fil de la vida: les moires i les parques, les tres germanes filadores que controlaven el naixement, la vida i la mort dels déus i dels mortals. El mite de la fundació de Zaigantha per Hèrcules quan soterrà Zakynto: torteres, fusos, pondus... La incineració (columnaris, urnes), El soterrament, les necròpolis, la sepultura (túmuls, sarcòfags, panteons, criptes, hipogeu...), el banquet, el repartiment, el brindis... Els objectes a exposar podrien ser una mostra d'un túmul, d'una urna, d'un hipogeu... La traducció de l'iber: lèxic i frases funeràries. Escultures i frisos funeraris.

-L'organització social: les elits dominants, els kar o representants del poble en l'assemblea, el ker o representants del senal local, els cavallers, els sacerdots, els lliberts, els exclaus. Tesseretes i objectes de regal amb inscripció. La traducció de l'iber: lèxic i frases funeràries.

-Els conflictes interns i externs. Reproducció de la falcata dels Rabossero, un pilon, un casc de l'exèrcit ibèric (senglar alat), escuts (caetra i escutum). El vas dels escrits amb la revolta dels kar, Llíria 40. El plom del Castellet de Bernabé informant de la derrota de Babe Tibo i Bi Dede pel kar ko Po.

-La ceràmica com a vaixel·la de taula i de luxe. El torn. El cas de la factoria Bal-Tu d'Ede-ta. La propaganda nacionalista dels escrits i els costums de les representacions.

-El camp productiu, el molí giratori, l'alimentació...

Període romà

-Saguntum, ciutat privilegiada, colònia anys 50 aE: reforma agrària, reg per la séquia Major del Palància... Explicació en cartells de l'ordo decuriorum per comprendre la monumentalització de la ciutat: el fòrum senatorial, el temple de la coronació d'Apol·lo, el temple de Mart, el col·legi dels Salis, El fòrum d'Hèrcules amb el temple i les cisternes ibèriques, les àgores de la ciutat (la dedicada a Neiton i la dedicada a Neton), el fòrum i el temple al culte a l'emperador Adrià, els portòriums, els ponts, el circ, l'amfiteatre, les termes, la Via Sacra, els nimfeus, l'aqüeducte de la Vila... S'exposaran els pedestals alçat per ordo decurionum. Els salis sacerdots de Mart, els Sberi sacerdots augustals...

-El patrimoni material compta amb inscripcions: la del Fòrum Senatorial, la restituïda per Corell del temple a l'Emperador Adrià, les inscripcions que destaquen obres importants com la del temple d'Hèrcules, la dels Voconi.... Les dedicatòries de bases d'escultures de personalitats destacades: A Juli César, August, Tiberi... Publi Corneli Scipio "l'Africà", Gneu Baebius, emperadors, els pedestals alçat per Decret dels Decurions...

-Caldria reproduir el **timpà del temple del Fòrum Senatorial** que ens revela la coronació d'Apol·lo per Júpter i amb això el canvi del déu protector de la ciutat, Neiton per Apol·lo, reproduir

una columna de la basílica, bases, tambors, capitells (dòrics, jònics, corintis...) mol·dures, zòcals. Mosaics en tessellatum, en sectile, blanc i negre i en policromia.

-Quadre del signari ibèric i del signari llatí,

-Quadre amb l'estructura social ibèrica: elit, membres de l'elit dedicats a l'administració (kar "representant de l'assemblea" i ker "representant del senat") ciutadans destacats, lliberts, servs i esclaus.

-Quadre amb l'estructura social romana. El cursus honorum de les elits dedicades a l'administració (social i militar): edils, qüestors, decurions i magistrats, sacerdot, flamen i president d'un col·legi religiós (salis, augustals...).

-Col·lecció de monedes ibèriques d'Arse: panell explicatiu de què era Arse i l'origen de la plata. Les monedes ibèriques: òbols, hemiòbols, hemidracmes i dracmes; producció i expansió, iconografia, llegendes,

-Col·lecció de planxes de plom amb inscripcions en iber nord-oriental: panell explicatiu; la inscripció escrita en grec jònic del Rabosero s.V aE, la inscripció ibèrica més antiga s.V-IV aE; la inscripció del consell militar on elegeixen Bape com a cap militar.

-Col·lecció d'esteles i inscripcions ibèriques sobre pedra: la dedicada a Aiuni Baisea, les dels Tiger, la inscripció honorífica bilingüe...

-Col·leccions dels pilarets votius en iber a Tu (el pilaret que demostra la divinitat Tu, complementat amb les escultures de bronze) i ares votives en llatí al Liber Pater.

Saganta/
Saguntum és
imprescindible
per explicar la
romanització
de la península
la perquè va
assumir molt
prompte en
la política de
Roma

ROMA?

ÍBER?

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Orinal

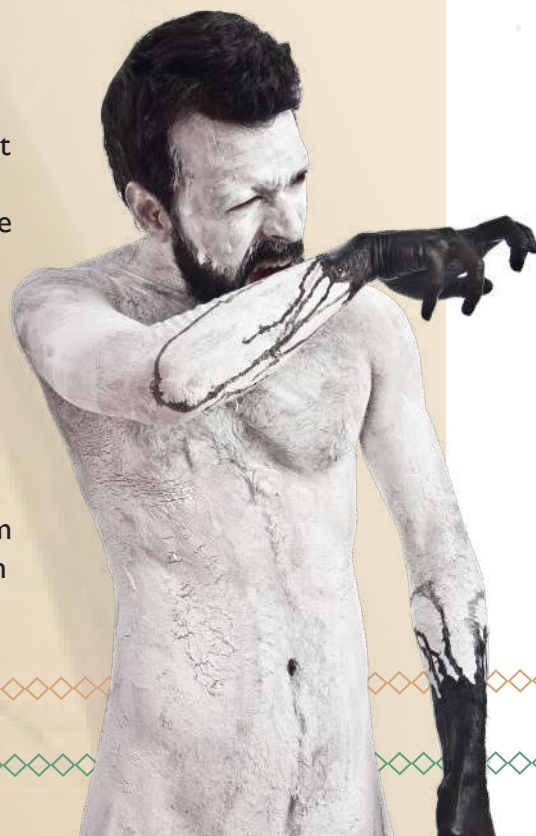

El Pantalà: original

Introducció.

Comunament s'anomena pantalà al moll estret o passarel·la flotant que s'endinsa en la mar i es fa servir com a embarcador per a navilis de reduït tonatge. Aquest mot deriva del nom que a les Illes Filipines es donava al moll de fusta o canyes que penetrava en la mar per tal de facilitar la càrrega i descàrrega dels vaixells.

En Port de Sagunt va haver-hi un pantalà de grans dimensions entre 1974 i 2020, una superestructura industrial que va adornar el sector sud de la nostra platja, com un apèndix del nostre moll, fins que la desídia de les administracions i les inclemències meteorològiques el varen enderrocar. En el lloc d'arrancada terrestre de l'abandonat pantalà, l'Autoritat Portuària de València, com a propietària, va construir en 2024 un atractiu passeig on s'arreplega la història del pantalà original, les ruïnes del qual encara són visibles al final del rehabilitat dic.

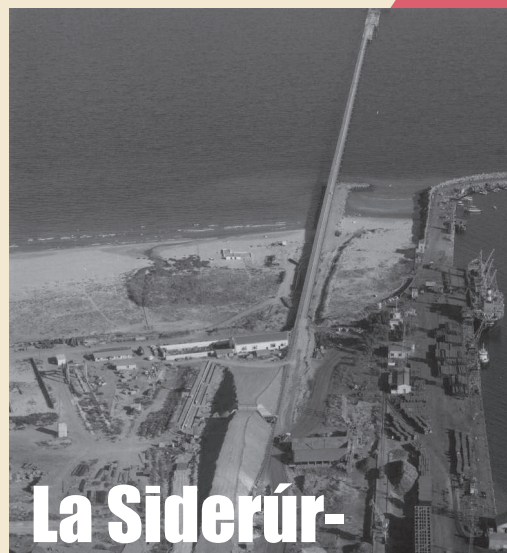

El Pantalà: original.

Com a instal·lació industrial, el pantalà que va construir de **1975 a 1977** la Companyia Minera de Sierra Menera (CMSM) al costat del seu moll en Port de Sagunt, va ser una superestructura d'avantguarda tecnològica pròpia de la segona mitat del segle passat. La CMSM va ser fundada el 3 de setembre de 1900 pel magnat basc Sir Ramón de la Sota y Llano (1857 – 1936) amb l'objectiu d'exportar el mineral de ferro de la serra turolenca del terme municipal d'Ojos Negros (1.500 Ha explotades a cel obert). Per això va construir entre 1904 i 1907 un ferrocarril de via estreta de 204 Km que va unir les **mines de hematites** amb la platja de Sagunt fins a la seua clausura al juliol de 1972. Hui eixe traçat ferroviari, amb impressionants viaductes i gran nombre de túnels, està parcialment rehabilitat com a via verda ja que en l'actualitat encara manca refer el seu tram final, des de la N340 fins a Port de Sagunt.

En penetrar l'antic ferrocarril en el moll, les seues vagonetes eren bolcades en els cellers dels vaixells mitjançant un enginyós muntacàrregues d'acer amb elevadors elèctrics i canons dirigits cap als vaixells que va ser l'emblema de Port de Sagunt fins a la seua demolició durant els primers mesos de 1971. Mines, ferrocarril, muntacàrregues i moll van ser les instal·lacions bàsiques que Ramón de la Sota va tindre molt presents per a completar la seua fabulosa inversió a la platja de Sagunt quan en 1917 va decidir edificar al costat de l'embarcador de la CMSM, la siderúrgia integral més moderna d'Europa, la Companyia Siderúrgica del Mediterrani (CSM). L'enorme atracció de mà d'obra que exerciren la CMSM i la CSM, va ser determinant per al sorgiment d'una autèntica ciutat-fàbrica entre 1910 i 1930, coneguda com a Port de Sagunt, una societat d'al·luvió, cresol de llengües i tradicions de totes les regions d'Espanya que en només tres dècades va superar en població a la mil·lenària Morvedre. Hui la seua senya d'identitat està molt marcada pel respecte al patrimoni industrial i a la diversitat cultural, ja que continua rebent una important onada immigratòria, esta vegada procedent de la resta del món.

La Siderúrgia del Mediterrani (CSM) va ser en 1917 la més moderna d'Europa

La producció de la CMSM va arribar a suposar el **10%** del mineral de ferro extret a Espanya. El seu principal client eren les siderúrgiques europees i nord-americanes i la veïna CSM, des de la seua posada en funcionament en 1923. Les dos empreses del basc Ramón de la Sota estaven en plena expansió en la conca mediterrània occidental, quan es va produir la gran crisi de 1929, a la qual va succeir la tràgica guerra civil de 1936 – 1939 i la subsegüent dictadura franquista. Mort Ramon de la Sota a principis de la guerra civil, la dictadura va permetre que el seu principal competidor, els Alts Forns de Biscaia (AHV) absorbiren la CSM, deixant que la CMSM romanguera en mans de la família Aznar, soci majoritari de Sota.

Fotos: Col·lecció A Ortiz.

PANTALÀ DE CÀRREGA I MOLL DE LA CMSM EN 1977.

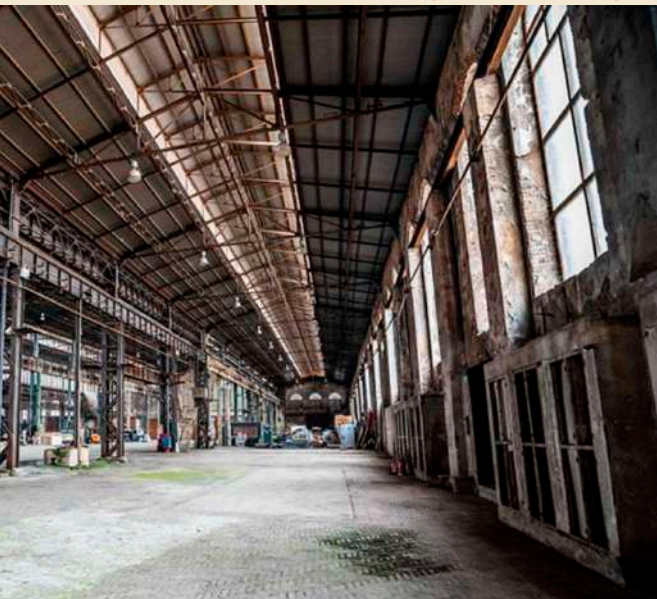

Entre 1940 i 1970 la CMSM i AHV van convertir Port de Sagunt en el nucli industrial més important del Mediterrani espanyol.

De fet, la dictadura va decidir construir ací en 1970 una enorme planta siderúrgica integral, si bé la crisi petrolífera i la transició a la democràcia, van malmetre el projecte d'Alts Forns del Mediterrani (AHM). És en este context d'esperança en un profitós futur tallat de sobte per la crisi de l'energia en el qual cal enquadrar la decisió de la CMSM de construir **el pantalà**, el nou carregador de mineral. Construït entre 1975 i 1977, sobre pals que arrancaven del sòl marí a més de 14 metres de profunditat, permetia als vaixells de més de 100.000 t que no podien penetrar en el moll carregar i descarregar mitjançant un sistema de cintes transportadores.

La colosal estructura era una plataforma de formigó armat de **1.653 m de longitud** (hui desmantellada per complet) que arrancava a 100 m al nord de la dàrsena del moll de Port de Sagunt, endinsant-se cap a la mar. El tauler, era d'amplària variable: 7'2 m en tot el recorregut i 20'2 m al final del mateix, la zona d'atracada dins de la mar, on encara hi ha una plataforma metàl·lica de 60 m resolta en gelosia, que dona accés a dos norais per a amarrar els vaixells. Posseïa un total de 46 obertures formades per bigues de formigó de 30 m de longitud, amb secció en T i doble T. Este tauler es recolzava en el tram terrestre (que avui hi és ocupat pel passeig recentment inaugurat) mitjançant unes bases de formigó armat sostinguts per dos pilotes paral·lelípides amb els costats menors arrodonits, també realitzats en formigó armat i que es clavaven en el sòl fins a 15 m de profunditat.

Nau siderúrgica de Port de Sagunt

Les obertures sobre la mar se sostenien per una enginyosa peça prefabricada que encara podem observar. Es tracta de tres pilotes cilíndrics, metàl·lics i buits de 762 mm de diàmetre, massissats de formigó en la seua part més profunda (perquè penetren fins a 16 m en el

sòl marí), inclinats com les potes d'un trípod: connecten amb la part inferior de les bases amb una inclinació 1:4. Estos pilotes convergixen en una creuera metàl·lica sobre les quals descansa una peça de formigó armat en forma d'enclusa, creant la base que rebia les bigues per gravetat i mitjançant una junta de cautxú. Els pilotes metàl·lics cilíndrics van estar catòdicament protegits fins a 2004.

El mineral de ferro arribava a la part terrestre del pantalà mitjançant el transport realitzat per la via de RENFE, després del desmantellament del ferrocarril miner de la CMSM en 1973. Quan acabà definitivament l'activitat

minera en 1986, també es va usar per a descarregar carbó i carregar ciment i klinker. Durant els seus deu anys de servei va permetre moure 18 milions de tones, a raó de 7.100 tones per dia laborable, complint amb esbreix les raons tècniques i econòmiques que van conduir a la seua construcció. El material era bolcat des de les vagonetes ferroviàries sobre una xicoteta tremuja de recepció, de la base de la qual arrancava una cinta transportadora carenada que finalitzava en la màquina de càrrega. Esta tenia un braç capaç d'aconseguir els 27 m de distància sobre la plataforma. En esta, hi havia dos rails per a mobilitzar les tremuges de descàrrega i càrrega dels navilis.

La CMSM buscava major rendibilitat amb la gran obra del pantalà que va executar Cubiertas y Tejados (CYT). Amb les seues cintes transportadores que s'endinsaven en la mar quasi 2 km, el ritme de càrrega amb vaixell era de 2.500 t/h, quan en el moll havia sigut fins llavors de 300 t/h. A més, com el calat en el punt de càrrega era ja important, podien embarcar el mineral vaixells de gran tonatge, d'entre 65.000 i 100.000 t, en lloc dels habituals de 30.000 t com a màxim que poden entrar en el moll.

No obstant això, la CMSM va ser molt criticada per la gran inversió realitzada en el pantalà i haver suprimit el ferrocarril propi en el moment en què s'estava modernitzant el seu material mòbil, perquè la compra de 5 màquines dièsel i la renovació de tota la via, exigia fins a 800

milions de pessetes. Va preferir l'empresa destinar este esforç inversor a mines i embarcament, i deixar el transport en mans de Renfe, on les tarifes eren subvencionades per l'Estat i sí que eren llavors avançades. En les mines, es va obrir en 1979 la pedrera del Llano, amb unes reserves segures de 12'6 milions de tones, pròxima a la nau de manteniment de maquinària; en la zona de Montiel, ja es va instal·lar en 1970 una planta de classificació i càrrega de mineral automatitzades sobre els vagons que donaven eixida a 400 t/h de mineral, unides a una cinta transportadora que podia depositar fins a 1.200 t cada una, és a dir, l'equivalent de dos trens de tremuges de Renfe.

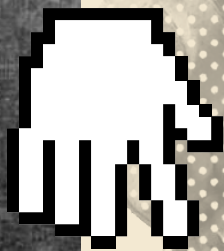
Per tant, resulta evident que era necessari millorar la càrrega en la costa, donades estes millores en la mina i el transport ferroviari. Ara bé, el tancament definitiu de la CMSM no va ser ni per esgotament del

mineral ni per dificultats o poca rendibilitat en la seua extracció (les quarzites s'usaven com a balast en carreteres i vies): es va deure a una operació típica d'especulació financerà: l'INI i els gestors d'Ensidesa a Astúries (l'únic client segur de la CMSM), van decidir canviar de subministradors amb l'excusa de la gran humitat del hematites turolenc que venien consumint sense queixa des de feia trenta anys. El responsable tècnic del muntatge del pantalà, Francisco Fabra Oliva, el va resoldre amb un sistema de vibrat en les cintes que va ser mal instal·lat pels tècnics d'Ensidesa. La decisió del segon govern socialista de pujar les taxes de transport de minerals per RENFE en 1986 va ser el tir de gràcia per a la CMSM, que va tancar a l'any següent, afectant un total de 240 famílies.

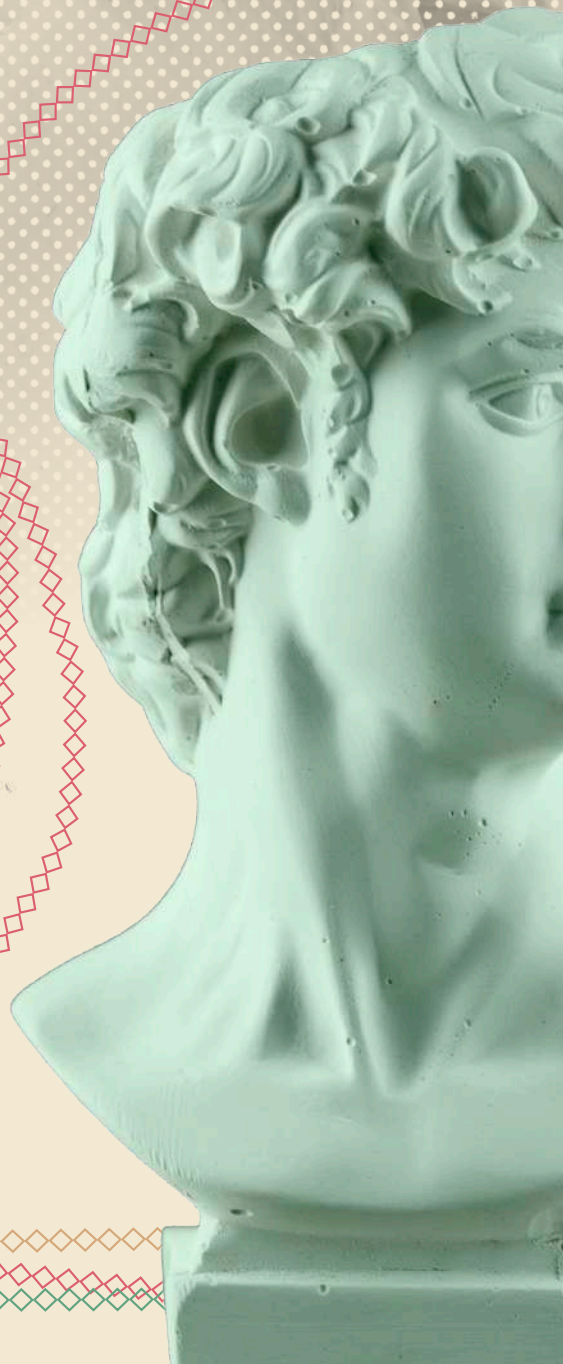
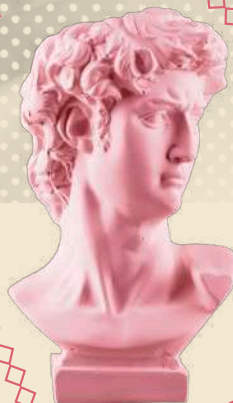
Bibliografia.

- GIRONA, M. – VILA, J. (1991): Arqueologia Industrial a Sagunt, Alfons el Magnànim, València
- ORTIZ, A. – PRATS, A. (2002): El Port: crònica d'un segle: 1902-2002, Martínez Impresores, Port de Sagunt.
- FHECOR (2020): Projecte d'ordenació zona nord i adequació del Pantalà de Sierra Menera del Port de Sagunt, document núm. 1, Valenciaport, APV, 2020, pàg. 6-31.
- <https://listaroja.hispanianostra.org/ficha/el-pantalán-de-la-compania-minera-de-sierra-menera/>
- <https://www.valenciaport.com/el-nuevo-paseo-del-puerto-de-sagunto-se-abre-a-la-ciudadania/>
- <https://aytosagunto.es/es/actualidad/el-nuevo-paseo-del-puerto-de-sagunto-se-ha-abierto-a-la-ciudadania/>
- <https://retedigital.org/el-nuevo-paseo-del-puerto-de-sagunto-se-abre-a-la-ciudadania/>
- <https://www.valenciaport.com/la-autoridad-portuaria-de-valencia-adjudica-la-obra-del-nuevo-paseo-maritimo-de-la-zona-norte-del-puerto-de-sagunto/>
- <https://obrasurbanas.es/paseo-maritimo-sagunto-puerto-ciudad/>
- https://www.comsa.com/wp-content/uploads/puertosagunto-2.mp4?_=/
- https://contrataciondelestado.es/wps/portal/!ut/p/*b0/*DcoxCoAwDADA1zinowgOHVwFRdFmkdAWiabRoRS-fb8eDA4QdUKnwSZkfjal2lcZXWO8uxEwi8RD2nMnXABsglIehCDgva5s-*uXCbi9PInkbTGLR9D29K9gedT3VA/
- https://apren.upc.edu/en/materials/2117_422052

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

10.

L'ORIGI NALITAT DE LES CÒPIES EN L'ART

Com una còpia pot ser original o convertir-se en una obra original? **Què entenem per còpia d'art?** És el mateix que plagi? Quina tipologia de còpies, a grans trets, podem identificar? Molt s'ha versat sobre estos conceptes i plantejat inquietuds filosòfiques en la teoria de l'art, els quals han anat evolucionant, en funció del context i la conjuntura de cada època, unit a la subjectivitat de cada individu.

La còpia d'una obra d'art es definix com la **imitació** més exacta d'una obra d'art, on l'obra original es considera el seu model, i mai ha de fer-se passar pel mateix original, perquè si no estaríem davant un plagi. Abans del desenvolupament dels processos de reproducció moderns, i de la voràgine actual de la indústria unida a les noves tècniques de reproducció, la còpia feta a mà era l'única manera d'accedir a tindre una còpia d'art.

La **producció artística de la còpia** era una pràctica molt habitual i utilitzada des de l'antiguitat, fins i tot gaudint de gran valoració. Cal destacar els conceptes grecs de *tékne* (τέχνη) i *poiesis* (ποίησις). A grans trets i simplificant molt estos conceptes, la *tékne* és la capacitat, habilitat i coneixement necessaris per a la producció (relacionant-ho amb el procés de creació de còpies). La *poiesis* es refereix al procés de creació d'una obra d'art única i original, a la creativitat de l'artista.

En l'actualitat, podem gaudir de moltes obres de l'escultura grega en bronze, gràcies a les còpies hel·lenístiques o romanes en marbre. Durant l'època romana, els artistes romans van copiar, van imitar i van innovar per a produir art a gran escala, on la funció commemorativa, propagandística i decorativa anava unit a la cerca de la bellesa. En relació a estes funcions de l'art romà, gràcies en este cas a la propaganda, s'han trobat diferents còpies d'una obra escultòrica, com la del primer emperador romà, August. Possiblement, l'original va ser realitzat en bronze o or. La còpia més ben conservada es pot contemplar als Museus Vaticans, trobada a la Vil·la Lívica, a Prima Porta, que dona nom a tan famosa escultura: Octavi August de Prima Porta. Esta còpia, i el seu original, posseeix una originalitat innegable si tinguérem temps d'analitzar-la detalladament, ja que s'aprecia

el dinamisme d'un orador, però la influència del Dorífor de Policlet és innegable: les seues expressions són semblants i els dos es recolzen a la cama dreta mentre balancegen l'esquerra. Esta estàtua és original, ja que marca l'inici d'una iconografia imperial que influirà durant segles no sols a Roma, sinó fins i tot en l'art del Renaixement i el Neoclassicisme. El seu model de líder idealitzat i divinitzat serà représ i servirà d'inspiració per a l'art oficial i propagandístics de règims moderns.

El **Renaixement** va ser un moviment cultural que, en si mateix, representa una manifesta voluntat de reproduir l'art clàssic, utilitzant el mateix llenguatge visual, mitologia, ordres arquitectònics, simbolismes i iconografia.

Els grans mestres de totes les èpoques han realitzat còpies d'anteriors o de contemporanis seus en els processos de formació o motivats per l'admiració de la tècnica i de la seua obra, i com a forma d'aprenentatge, des de Velázquez, Van Dyck, Goya, Manet, Cezanne, Van Gogh, Picasso..., igual que molts han realitzat rèpliques de les seues pròpies obres.

En van copiar tant la tècnica com la temàtica; en ocasions, van crear autèntiques obres. Picasso va reinterpretar l'obra de Las Meninas en una sèrie de 58 quadres, aplicant la concepció de l'art i la tècnica per a crear meravelloses obres originals d'art.

Estàtua de l'August Prima Porta, Museus Vaticans

A grans trets, hi ha diferents
tipus de còpia:

Rèplica, quan ha estat realitzada pel mateix artista, a manera d'una repetició de la primera versió, o fins i tot si l'artista canvia la composició o altera la forma de l'obra original. Un exemple famós n'és *La Verge de les Roques* de Leonardo da Vinci.

Còpia de taller o còpia de l'escola: sol realitzar-se al taller artístic pels deixebles del mestre que va realitzar l'original, com per exemple *La Gioconda* conservada a la Pinacoteca d'El Prado. Va ser

realitzada de manera simultània a l'original per un dels alumnes del mestre Da Vinci, possiblement sota la seua supervisió.

Còpia contemporània, realitzada per un artista distint, però de la mateixa època, amb qui pot compartir estil. Per exemple, els gravats de Dürer van ser objecte de còpia al seu temps, qui fins i tot va denunciar l'italià Marcantonio Raimondi per usar el seu anagrama en còpies dels seus gravats.

En l'actualitat podem

gaudir de moltes escultures gregues gràcies a les còpies romanes

(esquerra) National Gallery
(dreta) Louvre

Còpia tardana, realitzada per un artista d'una època posterior a l'original, però anterior a l'actualitat. Com per exemple el *Tors del Belvedere*, amb les translacions a la disciplina pictòrica de mans de Miquel Àngel als cossos dels *ignudi* del sostre de la Capella Sixtina, o en el *Tors Virile*.

(esquerra) Tor del Belvedere
(dreta) Rèplica a Bilbao

Còpia moderna. Actualment, en qualsevol botiga de museu trobem reproduccions d'obres d'art. Moltes ofereixen ja la possibilitat d'impressió digital i per internet podem accedir a adquirir-ne còpies

Pastitx: és el resultat de la combinació d'elements característics de l'obra de diversos artistes o estils, o la imitació d'estils del passat. Una de les característiques clau del pastitx és l'eclecticisme, que es nodreix d'una àmplia gamma de fonts i estils. El pastitx pot combinar elements de diferents períodes de temps, gèneres i moviments artístics per a crear una obra nova i única. Esta mescla d'influències permet als artistes crear alguna cosa que és alhora familiar i innovadora, retent homenatge al passat mentre espenta els límits de l'art contemporani, com ara la *Monna Lisa* de Duchamp o *La nit estrellada* de Warhol.

La valoració de les còpies d'art, sobretot durant el segle XX, tenen una connotació pejorativa. Remetem a l'assaig de Walter Benjamin publicat en 1936, titulat "L'obra d'art en l'època de la seua reproductibilitat tècnica", en què considera que "en la presència massiva de reproduccions (còpies), **l'aura de l'obra d'art es dilueix** i la funció de l'art queda trastocada. L'obra d'art reproduïda mancava de l'autoritat plena amb què comptava l'original".

Esta **consideració negativa** de còpia ha anat mutant al llarg de la història. Està intrínsecament unida al concepte d'art i la teoria de l'art, com la figura i la consideració de l'artista. La còpia té un vessant molt positiu pel que fa a l'accessibilitat a peces de l'art i és essencial en termes de didàctica, sobretot en l'àmbit educatiu i museístic, amb la funció de preservar espais únics, fins i tot de les primeres mostres d'art.

Ens referim a la Capella Sixtina de l'Art Quaternari, denominada així per Reinach, que per la contaminació respiratòria dels visitants posava en perill la seua conservació, fet que provocà que es tancarà i, posteriorment, hi haguera un accés limitat. La Cova d'Altamira ja tenia rèpliques meravelloses a Munic, al Japó, a Madrid al MAN, però sens dubte la Neocova a escassos metres de l'original impressiona perquè n'és un calc perfecte. És una reproducció tridimensional, basada en el coneixement científic i en l'estudi de les tècniques i materials emprats en època prehistòrica. Pedro Saura i Matilde Múrquiz van treballar amb els mateixos materials que van usar en aquella època (carbó vegetal, òxids de ferro i aigua) i van reproduir fins i tot gotejos d'aigua que la humitat ha causat en el sostre de la cova.

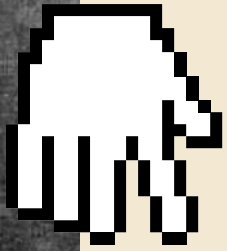

Ecce Homo de Borja va ser una xicoteta pintura mural, obra del pintor espanyol Elías García Martínez, situada en el santuari de Misericòrdia de Borja. Deu la seua celebritat al fallit intent de restauració per part de **Cecilia Giménez Zueco**, qui en repintar-la va alterar l'obra original. Aquesta fallida restauració es va convertir immediatament en un fenomen mediàtic i cultural que aconseguiria fama internacional i va implicar debats sobre el patrimoni i la restauració. Ecce Homo es va convertir en una atracció turística de Borja ,

El passat 29 de desembre de 2025 a Saragossa moria la pintora aficionada Cecília que va aconseguir fama internacional a 2012 amb el seu intent de restauració i des d'aquestes línies un xicotet homenatge a una dona que amb tota la seua bondat per tal d'ajudar va realitzar una restauració fallida que per la seua originalitat i atracció mediàtica va aconseguir afavorir i posar en el punt de mira la seua còpia de l'Ecce Homo de Borja.)

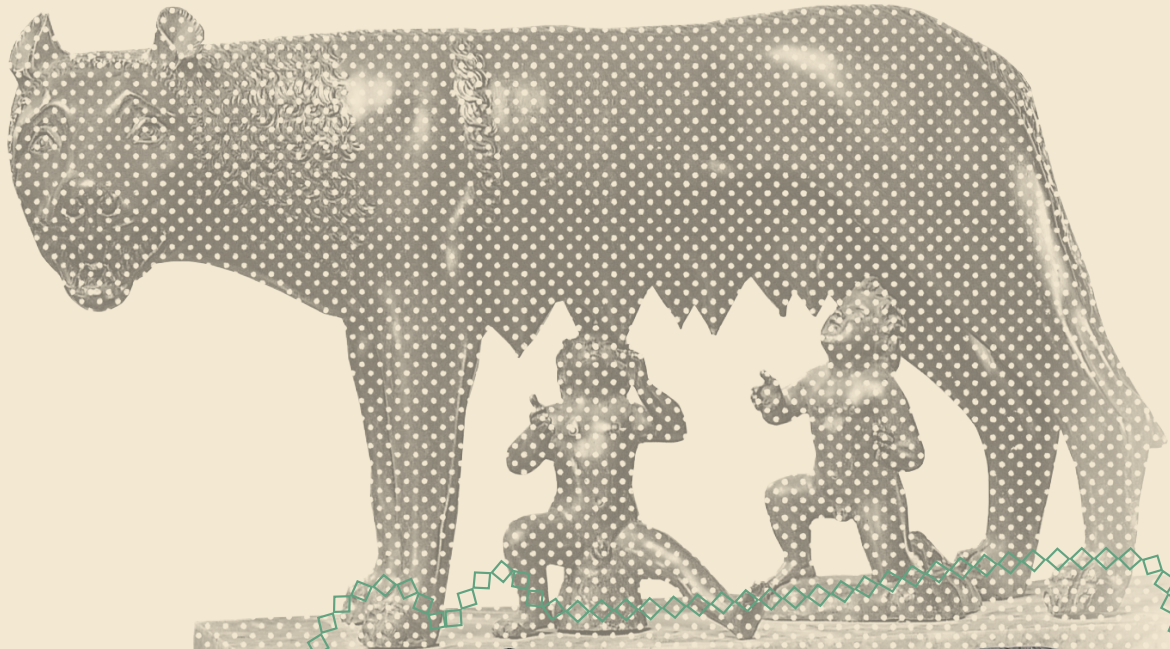

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

11.

HERÈNCIA GENÈTICA ORIGINAL

Cada individu
siga una com-
binació genè-
tica i biològica
singular

Introducció.

DEs de temps antics, l'ésser humà s'ha sentit fascinat per la possibilitat de **crear còpies** de si mateix. Hui en dia, amb els avanços de la ciència, la clonació ja no és només ciència-ficció, sinó una tècnica real. Però fins i tot sense acudir als laboratoris, la natura ja té la seua pròpia forma de clonar: els embarassos bessons.

Bessons idèntics: clons naturals.

Els bessons monozigòtics, coneguts com bessons idèntics, provenen d'un únic òvul fecundat que es divideix en dos embrions. Genèticament, comparteixen el 100 % de l'ADN, la qual cosa els converteix, tècnicament, en còpies naturals l'un de l'altre, o una mena de "clonació espontània". Encara així, genèticament són iguals però cadascun desenvolupa trets propis, tant físics com de personalitat.

Això es deu al fet que cada organisme és més que el seu codi genètic. Factors com la posició dins l'úter, petites variacions en l'ambient intrauterí i, més endavant, les experiències personals, modelen cada bessó de manera diferent. Per això, encara que de vegades no els distingim a primera vista, mai són completament iguals.

Germanes bessones

Bessones idèntica

Bessons no idèntics: germans, no còpies.

D'altra banda, els bessons dizigòtics (o bessons no idèntics) s'originen a partir de dos òvuls diferents fecundats per dos espermatozoides. Genèticament, són tan diferents com qualsevol parell de germans, només que han nascut al mateix temps. Poden ser del mateix sexe o no, i els seus trets poden assemblar-se més o menys segons la combinació genètica dels pares.

Cada bessó rep una barreja diferent de gens del pare i de la mare, i per això poden tindre diferències notables en l'aspecte físic, en el caràcter o fins i tot en les habilitats. En alguns casos, la semblança pot ser gran si comparteixen molts gens dominants en comú, però en altres poden assemblar-se molt poc.

El que tenim clar és que genèticament **cada individu és únic i original.**

Cadascun de nosaltres té característiques pròpies i irrepetibles, com l'iris dels ulls o les empremtes dactilars, que són exclusives de cada persona i no es repeteixen en cap altre ésser humà, ni tan sols entre bessons idèntics. Açò fa que cada individu siga una combinació genètica i biològica singular.

Bessones no idèntiques

Clonació en el laboratori:

una còpia artificial és una còpia exacta?

La **clonació artificial** busca crear un organisme genèticament idèntic a un altre, com va passar amb l'ovella Dolly l'any 1996, el primer mamífer clonat amb èxit l'any 1996. Però fins i tot Dolly, amb el mateix ADN que la seua “mare”, va desenvolupar malalties i característiques pròpies, perquè no tot està en els gens; per tant, Dolly no era una còpia exacta en tot, fet que demostra que la genètica no determina tota la nostra identitat.

Això posa en relleu una idea fonamental: ser original no depèn només dels gens. Encara que dues persones, o un clon i el seu original, compartisquen el mateix ADN, cada individu és únic perquè hi influeixen factors com l'entorn, la nutrició, les condicions físiques, l'exposició a estímuls, les experiències personals, maneres de pensar i sentir, etc.

Per això, encara que un clon siga una còpia genètica, mai podrà ser un duplicat perfecte de l'original. Cada ésser humà és la combinació d'ADN, entorn i vivències, la qual cosa garanteix que sempre som originals. Això ens recorda que la nostra singularitat no és només biològica, sinó també una història personal que no es pot replicar.

Les semblances familiars: genètica que salta generacions

No cal ser bessó ni clon per a veure “còpies” familiars. A vegades, veiem un xiquet que és clavat al seu pare o mare; o un nebot que pareix una rèplica d'un oncle o dels avis. Això ocorre perquè alguns trets genètics com la forma dels ulls, el to de veu, el riure o el caràcter, s'hereten i poden alternar generacions.

Aquesta transmissió irregular passa perquè no tots els gens s'expressen de la mateixa manera. Hi ha gens dominants, que es manifesten sempre que estan presents, i gens recessius, que romanen *amagats* fins que dos membres de la família (com els pares) transmeten el mateix gen recessiu al seu fill. D'aquesta manera, un tret pot no aparèixer en els pares però sí en els avis i en els nets.

A més, durant la formació dels òvuls i espermatozoides, els gens dels pares es combinen de forma aleatòria i creen combinacions úniques en cada fill. Això explica per què dins d'una mateixa família hi ha germans que s'assemblen a persones diferents del seu arbre genealògic.

En resum, la genètica és com una baralla de cartes que es reparteix de nou en cada generació: alguns trets apareixen, altres desapareixen, i de tant en tant reapareixen en els nets o besnets, fent que la semblança familiar “salte” generacions.

ORIGINAL O CÒPIA?

Eva i Mateo. El nebot es pareix a sa tia Eva

**Podem assem-
blar-nos molt,
però som irre-
petibles i som
originals**

Ramon i Julio.

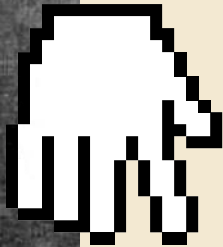
El nebot Ramon es pareix a l'oncle Julio

En definitiva, tant en bessons com en clons o familiars que pareixen **còpies**, la biologia ens ensenya una gran lliçó: podem assemblar-nos molt, però som irrepetibles i som originals. Cada ésser humà, encara que compartisca gens amb altres, és el resultat d'una combinació única de genètica, entorn i vivències.

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Original

12.

INTEL·LI- GÈNCIA EMOCIONAL

**Quan el cor fa la cremà
i la IA no entén de pena**

Cadafal faller generat amb IA

I. La gran paradoxa digital.

Les Falles són un miracle, una explosió d'emocions, d'enginy, de sàtira i, sobretot, una mostra del sentiment més pur d'amor a la nostra cultura. Durant mesos, la nostra comissió ha treballat en la logística fallera: pressupostos ajustats, setmanes culturals, activitats per a tothom, cercaviles, dinars i la capacitat de fer que tots puguin gaudir-les. Tot això no ho dicta cap algoritme; ho guia la passió, el sentiment i l'emoció compartida.

Mentre construïm els nostres somnis amb cartó pedra i ninots plens d'ànima, el món exterior es digitalitza a velocitat de mascletà. La Intel·ligència Artificial, que ja no és ciència-ficció, ha arribat per ajudar-nos en moltes coses: recomanar-nos rutes, optimitzar processos, ordenar dades. Però hi ha àmbits on la IA pot ser una bona aliada i d'altres on l'essència humana és insubstituïble. Potser ens pot indicar quants ninots indultar, però no decidir-ho amb el cor.

La IA és una màquina d'excel·lència freda, capaç de processar milions de dades en un segon. Pot calcular la trajectòria d'un coet, però no sentir el caliu de la flama; pot descriure el so d'una mascletà, però no entendre les llàgrimes quan sona el nostre himne.

Aquest article és, doncs, una celebració de la nostra intel·ligència humana, del nostre cervell emocional i caòtic, en harmonia amb els avanços tecnològics. Perquè la vida, com les Falles, és un cúmul d'errors meravellosos que ens fan únics.

II. El cervell contra l'algoritme: l'enginy de la malícia.

El nostre cervell no funciona amb lògica binària (0 i 1). Funciona amb un laberint d'hormones, connexions neuronals, records i context social —l'ingredient secret de qualsevol falla.

Quan observem un ninot satíric, la IA pot identificar-ne la cara, l'objecte i la paraula clau. Però la rialla que se'ns escapa, la “mala llet” compartida, l'empatia crítica i l'orgull de ser fallers és pura intel·ligència

emocional. El cervell humà entén la ironia subtil, el codi local i la complicitat del cafenet al casal.

Una IA podria dissenyar-nos una falla impecable, estructuralment perfecta i visualment impressionant. Però el *salero*, la tertúlia i l'ànima satírica que naixen de la convivència no es poden programar. La crítica fallera és un exercici d'empatia col·lectiva: agafem un problema —la corrupció, el preu de les tyres— i el convertim en una figura grotesca i efímera per compartir-lo i denunciar-lo. Un xip pot processar dades, però no sentir frustració ni il·lusió; no pot provocar un somriure amb una senyera pintada en un cul.

III. El llibre de la vida: emocions que no es poden “copiar i enganxar”

El nostre llibret és, en essència, un document d'Intel·ligència Emocional Col·lectiva. No és un cúmul de dades objectives: és memòria subjectiva. La fallera major que plora d'emoció, l'olor de bunyol, la primera despertà del fill... Records imperfectes, humans.

És també un recull de ritual i tradició: l'adhesió feliç a un calendari d'actes —

plantà, ofrena, mascletà— que potser no tenen un sentit lògic, però sí un sentit emocional profund. Són el ciment de la comunitat, el que fa bategar el nostre cor.

La IA pot crear comunitats virtuals, però no replicar la sensació d'estar tots junts al casal, amb fred, compartint somriures i nervis abans de l'Ofrena.

L'últim algoritme: la cremà.

La cremà és el punt culminant de la nostra Intel·ligència Emocional. Gastem hores i euros per veure-ho tot cremar, i això és catarsi: acceptar la finitud i preparar-nos per a un nou cicle. Barreja única de pena i alegria, sentiment purament faller.

Potser una IA optimitzaria la plantà i la logística, però mai podria entendre per què plorem i riem alhora mentre es consumeix el treball d'un any. La màquina no té glàndules lacrimals ni el sistema límbic que connecta el record amb la pena.

IV. Conclusió: Visca la nostra gloriosa imperfecció fallera!

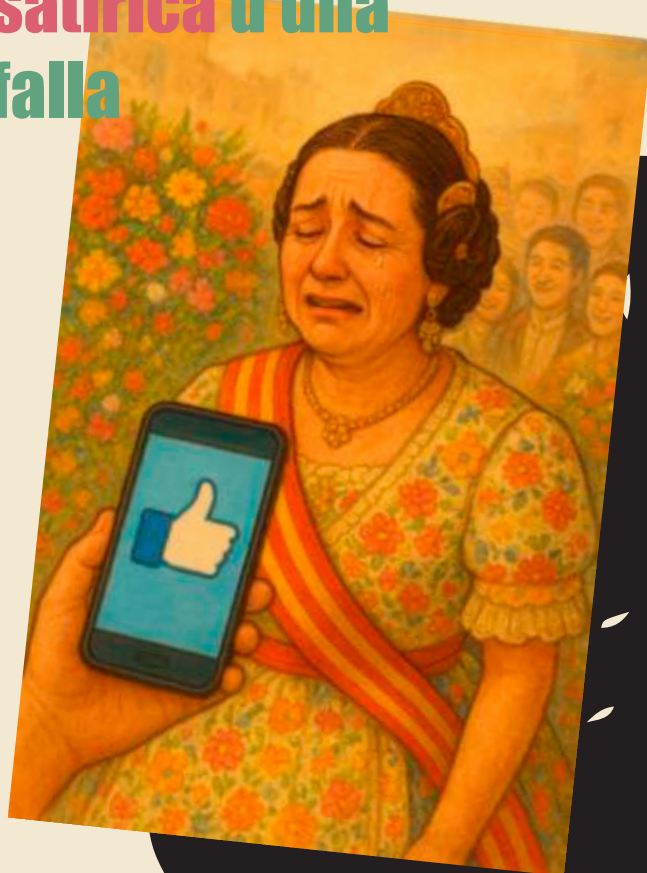
Mentre la tecnologia avança i ens promet perfecció, nosaltres, els fallers, seguim defensant la bellesa de l'error, del caos controlat i de la passió desbordada. Sí, podem usar la IA per a agilitzar tràmits i paperassa, però per a sentir la festa, per a crear enginy i la sàtira i per a celebrar la nostra cultura només calen el nostre cervell, el nostre cor i el nostre col·lectiu. Que la IA calcule rutes; nosaltres ens perdrem per gust pels carrers del barri. Que dissenye vestits eficients; nosaltres

lluïrem indumentària amb segles d'història i tradició.

Reivindiquem la nostra Gloriosa Imperfecció! Perquè l'únic algoritme que val per a nosaltres és el que es genera cada any amb la plantà, i que ens repeteix amb veu emocionada i sense xips:

“Ja estem en Falles!”

la IA pot dissenyar una falla, però no pot programar l'ànima satírica d'una falla

FEM
CULTURA
ORIGINAL

SETMANA CULTURAL

Quan arriba el mes de novembre, la Delegació de Cultura, amb l'ajuda de la Comissió, preparem la nostra Setmana Cultural. Enguany és la trenta-dosena que celebrem.

Durant aquests trenta dos anys, l'organització ha passat per diferents delegacions. Per a mi, és la tercera experiència com a delegada de Cultura i he tingut la sort de dur a terme aquesta edició amb molt d'esforç per a continuar fent cultura, un vèrtex indispensable en el món faller. En el recorregut d'aquests trenta dos anys de cultura de Santa Anna, destacaria la tasca de visitar i fer protagonista any rere any, i per ordre alfabètic, a cadascun dels pobles de la comarca del Camp de Morvedre, que han servit per a acostar les característiques de cada poble a la nostra comissió. Per descomptat, cal destacar també el treball al voltant dels pous i camins de la comarca, que després va donar lloc a l'elaboració i publicació del llibre Sagunt i el seu terme, del qual van ser autors Josep Maria Francés i Daniel Alepuz.

Enguany, amb l'objectiu d'unificar la temàtica del monument gran amb la Setmana Cultural i amb el llibret, hem utilitzat una única expressió per a tots tres: **“ORIGINAL I CÒPIA”**.

A primera vista pot semblar que copiar és simplement repetir. Però, en realitat, la còpia és una forma profunda d'aprenentatge: és observar, interpretar i tornar a crear. Cada artista pren un mateix punt de partida, però el transforma amb la seua visió, amb la seua sensibilitat i amb la seua manera d'entendre l'art. Així, l'original i la còpia dialoguen, es miren, s'interroguen. En eixa conversa descobrim una cosa important: que no hi ha dos persones iguals, que cadascú deixa una empremta diferent, fins i tot quan partim del mateix punt. L'art ens ho mostra amb una claredat preciosa.

Així, en l'exposició vam gaudir dels artistes Àngel Romero, que s'ha encarregat d'imitar parts fonamentals de Sagunt; de Paqui Valls, imitant autors clàssics de la pintura, i després gaudirem de quadres pintats per José Bàguena.

La segona part de l'exposició ens portava la mirada més sincera i més fresca: la dels nostres menuts. Ells i elles ens sorprenghen amb una doble proposta: una fotografia representant El crit de Munch, on re-viuen aquell sentiment pur i intens que tots hem sentit alguna vegada; i una pintura inspirada en Miró, plena de color, espontaneïtat i llibertat creativa.

Els xiquets no entenen de límits ni de normes rígides: pinten el que senten, posen cos i ànima en cada traç i ens recorden que, abans que analitzar l'art, cal viure'l.

I arribem a la **tercera part**, una autèntica celebració de l'artesania i de la nostra cultura popular. Ací trobem:

- Ceràmica original realitzada per un centre ocupacional, un exemple de superació, de talent compartit i d'inclusió real.

- Punt de creu, per Ana Belén Mañas.

- Ventalls pintats a mà, per Chelo Pérez i Carmen Tamarit

- Colxos i colxes de Sagunt, tan característics de la nostra terra, que guarden la paciència i les hores de dedicació de qui els confecciona.

I tanquem amb els **socarrats**, una meravella de la tradició. En aquest cas, eren còpies de llocs emblemàtics de Sagunt, que ens recorden que estimar el que tenim és també una manera d'estimar-nos a nosaltres mateixos, amb treball de Maria Raro, mare i iaia de fallers de la nostra comissió.

D'altra banda, a l'exposició es podien llegir els treballs seleccionats del **XXX Certamen Literari Escolar** que els xiquets dels col·legis Cronista Chabret i Ausiàs March han realitzat. Desitgem que continuen participant any rere any.

Aquesta exposició és més que una col·lecció d'obres: és un record que la cultura es fa entre tots i totes. És una celebració del que hem sigut, del que som i del que volem continuar sent. I és, sobretot, un agraïment a les persones que creen, que participen, que treballen i que fan possible que la falla siga un espai de vida i de comunitat.

Dins de la programació de la nostra Setmana Cultural vam gaudir de dies intensos com el dissabte 29 de novembre amb el concurs tradicional de bolot, a les 16.00 h de la vesprada. Els guanyadors de bolot van ser: primer premi, Rafa González i Pepe Campos, i el segon premi per a Joaquim Redondo i Àngel Ponferrada.

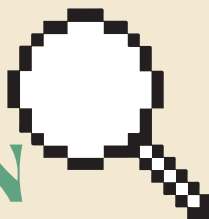
Igualment intensos va ser el teatre protagonitzat per la nostra xicalla el dissabte a les 21.30 h i la tercera edició del concurs de pintxos, que tingué lloc a les 22.00 al casal. En la categoria de sabor van guanyar el primer premi Isaac Rubio, el segon Maite Francés, i el tercer ex aequo Carme Tamarit i María José Català. En la categoria d'originalitat, el primer ex aequo va ser per a Laura Comeche i Ada Ferragut, i el segon per a Aura Matei. En millor presentació va aconseguir el primer Pablo Sanz, el segon Pepo Gil i el tercer Eva Marín.

El diumenge vam fer la visita al Museu de les Arts i les Ciències i després vam dinar al casal, on començà el tradicional concurs de parxís el diumenge a la vesprada. Els premiats en parxís van ser: primer premi per a Verònica Andrés i Aura Matei, i el segon per a Manoli Garcia i Conxin Ferrer.

Vam gaudir d'un tast de cerveses artesanals el dimarts 2 de desembre al nostre casal, de l'activitat infantil el dimecres 3 i, finalment, de la cloenda el dia 4 de desembre a les 19.30 h amb el lliurament de premis.

XXX CERTAMEN LITERARI ESCOLAR

Reunito el jurat qualificador del XXX Certamen Literari Escola en valencià compostat per l'equip de cultura de L'Associació Cultural Falla Santa Anna , s'ha arribat a la determinació de seleccionar els següents treballs:

Tercer Premi:

Pel CEIP Cronista Chabret el treball titolat
“No s’ha de perdre l’esperança”, presentat per:

Noa Hernández.

Segon Premi:

Pel CEIP Ausias March el treball titolat “La motxilla voladora”,
presentat per:

Ainhoa Esteller.

2

Primer Premi i guanyador del Certamen Literari:

Pel CEIP Ausias March, el treball titolat
“La màquina antihomòfobs”, presentat per:

Aurora Montagud.

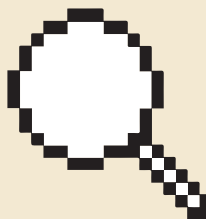

1

PREMIS

SANTA ANNA I JOSEP MARIA FRANCÉS I DUATO 2025

PREMI
SANTA ANNA
AL CONTINGUT
DIDÀCTIC I CULTURAL
INFANTIL
D'UN LLIBRET DE FALLA
COMUNITAT VALENCIANA

PREMI
JOSEP M. FRANCÉS I DUATO
AL CONTINGUT
DIDÀCTIC I CULTURAL
INFANTIL
D'UN LLIBRET DE FALLA
CAMP DE MORVEDRE

CELEBREM 10 ANYS DE PREMIS ATORGATS (2015-2025)

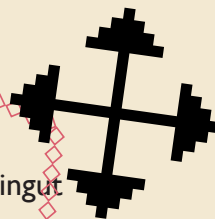
En la presentació del nostre **Llibret 2025**
«Eclipsi de Lluna» vam atorgar el Premis Santa Anna i Josep Maria Francés i Duato 2025. Els guanyadors de la **X** convocatòria van ser:

PREMI SANTA ANNA 2025 al millor contingut didàctic i cultural d'un llibret de falla a:
Falla Cambro de Tavernes de la Valldigna.

Treball: *Enigmes*

Autores: *Cristina Lahosa Enguix,
Empar Mayans Palomares i Alba Castelló Sánchez.*

PREMI JOSEP MARIA FRANCÉS I DUATO 2025 al millor contingut didàctic i cultural d'un llibret de falla a:

AC Falla Luis Cendoya de Sagunt.

Treball: *Emocions amb la música.*

Autor: *David Cubedo Ortells.*

Convoquem enguany l'XI edició dels Premis Santa Anna i Josep Maria Francés i Duato al millor contingut didàctic i cultural infantil en un llibret de falla.

Els nostres premis iniciaren el camí en 2015 i es convoquen cada any. Tan sols en la pandèmia de la covid al 2021 no vam poder convocar-los.

Volem recordar tots els premiats des del 2015 fins al 2025.

2015. Premi Santa Anna. L'AC Literat Azorín de Benetússer amb el treball «Altres ulls». Autor: José Tena.

Premi Josep Mª Francés i Duato. AC Falla Mocador de Sagunt amb el treball «Aigua va, aigua ve». Autors: Sento Llobell i Carles Cano.

2016. Premi Santa Anna. Falla Plaça La Malva d'Alzira amb el treball «Guia didàctica la primavera». Autor: Josep Antoni Fluixà.

Premi Josep Mª Francés i Duato. AC Falla el Mocador de Sagunt amb el treball «Poema amb endevinalla». Autora: Fina Girbés i Teresa Cebrián.

2017. Premi Santa Anna. Falla Portal de la Valldigna de Tavernes de Valldigna, amb el treball «El circ». Autora: Marisa Grau.

Premi Josep Maria Francés i Duato. Falla La Marina de Sagunt amb el treball «Amor per sempre». Autora: Isabel Canet.

2018. Premi Santa Anna. Falla Plaça La Malva d'Alzira amb el treball «Amb la llengua fora». Autor: Josep Antoni Fluixà i Alba Fluixà.

Premi Josep Maria Francés i Duato. AC Falla Doctor Palos de Sagunt amb el treball «Els menudets de la falla». Autora: Aurora Aleixandre.

2019. Premi Santa Anna. Falla Marqués de Montortal-Berni i Català de València amb el treball «Anna». Autor: José Tena.

Premi Josep Maria Francés i Duato.AC Falla Doctor Palos de Sagunt amb el treball «Juguem com els romans».Autora:Aurora Aleixandre.

2020. Premi Santa Anna. Falla La Ravalera de Borriana amb el treball «Un viatge pels valors».Autoria: Raquel Sánchez, Eva Navarro i Marc Gil.

Premi Josep Maria Francés i Duato.AC Falla El Mocador de Sagunt amb el treball «L'art d'educar».Autoria: Hèctor Català, Enric Lluch, Rosa Benet, Anna Lluesma, Jorge Morte, Pilar Macián, Joan Isach.

2021. No poguérem convocar premis per la covid-19.

2022. Premi Santa Anna. Falla Portal de la Valldigna de Tavernes de Valldigna, al treball «La ruta de la Valldigna».Autora: Marian Talens. Premi Josep Maria Francés i Duato.AC Falla La Palmereta de Sagunt amb el treball «Guia didàctica Innocència».Autores: Marta Vedriel i Ana Cerdà.

2023. Premi Santa Anna.AC Falla Portal de la Valldigna de Tavernes de Valldigna, al treball «Cantar i contar».Autora: Marian Talens.

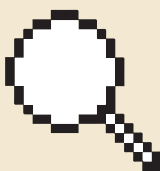
Premi Josep Maria Francés i Duato.AC Falla La Palmereta de Sagunt amb el treball «Jocs infantils».Autora: Marta Vedriel.

2024. Premi Santa Anna. Falla La Via de Tavernes de Valldigna amb el treball «La màgia d'Àfrica».Autoria: la Comissió.

Premi Josep Maria Francés i Duato.AC Falla La Victòria de Sagunt amb el treball «Activitats culturals».Autoria: la Comissió.

SAGUNTINS de L'ANY

CERTIFIQUE:

Que en Junta General Extraordinària celebrada al nostre casal del C/ Na Marcena n° 3 de Sagunt el passat dia 24 d'octubre de 2025, s'acordà nomenar

SAGUNTÍ DE L'ANY 2025 a:

VOLUNTARIS PEL PATRIMONI SAGUNTÍ

per la seua feina desinteressada a favor de la conservació i recuperació del patrimoni històric de la nostra ciutat.

El que signe per als efectes oportuns amb el vist-i-plau de la presidenta en Sagunt, a 20 de desembre de 2025.

Signat:

La Presidenta

El secretari

VOLUNTARIS DEL PATRIMONI SAGUNTÍ

L'any 2013, uns saguntins (uns vint entre homes i dones) amants del llegat històric i patrimonial, tingueren la iniciativa de netejar de matolls i paleres el vessant occidental de la muntanya del Castell de Sagunt, treballs que duraren quasi dos anys.

Fou en el 2014 quan van fer-se associació cultural, fundada el 12 de juny i dotada de junta directiva i estatuts. El 10 de desembre de 2015 quedà registrada l'associació en la Generalitat Valenciana i els estatuts aprovats.

Mentre netejaven la zona exterior del Castell, alguns tingueren l'audaç idea de... per què no netejar l'interior del Castell? Van pensar Com es pot fer això? Quins passos legals cal fer? A quines portes cal tocar?

Parlaren amb la direcció del Castell i del Museu i, seguint la normativa del procediment, en 2015 es redacta un projecte d'actuació dins del Castell, justament per a la Plaça del Dos de Maig, la més occidental. La Generalitat Valenciana, en data del 12 de juny de 2015, va concedir l'autorització per a un any per a la neteja del recinte esmentat.

Des d'aleshores fins a hui han actuat a:

Any 2015: Plaça del Dos de Maig

Anys 2015-2016: Ciutadella i Plaça de Sant Ferran

Anys 2016-2020: Plaça dels Estudiants

Any 2020: Plaça d'Almenara

Anys 2021-2023: Plaça Conillera

Anys 2023-2024: Plaça del Fòrum i Presons

Any 2025: des del mes de setembre tenen permís indefinit per a treballar en tot el Castell.

Tota la neteja del Castell ha estat supervisada per un arqueòleg. Aquest, anualment, ha realitzat l'informe arqueològic corresponent a la zona treballada, informe que es remet a la Conselleria. Al mateix temps, tota la ceràmica trobada és classificada i lliurada a la Direcció del Museu de Sagunt.

La neteja ha consistit en l'eliminació total de les paleres, arrancades de soca-rel perquè no tornen a sorgir. Hem calculat que en tots aquests anys s'han arrancat uns 1.500 metres cúbics de paleres. Al mateix temps, s'ha netejat matolls i arbusts en totes les zones. Pics, aixades, rastells i màquina Dumper per a transportar el matoll han sigut les ferramentes de treball. La neteja sols està autoritzada per al diumenges i en horari de 7 a 10 hores del matí, ja que a partir d'aquesta hora hi ha turistes i no es pot treballar.

Així estan treballant des de fa més de deu anys, sols en diumenges, amb eixa limitació de temps, cosa que no ha minvat el seu interès per realitzar un treball patrimonial que mai en la història de la nostra ciutat s'havia donat.

Sense la col·laboració d'empreses com Saggas, Estació de Servei Sendra Solbes, dels associats (en aquest moment en son quaranta) i sobretot de l'Ajuntament de la ciutat, amb la subvenció econòmica i contenidors per a retirar els elements vegetals de neteja, mai hauria estat possible aquesta increïble aportació per a millorar la visibilitat del Castell i del patrimoni històric. Un treball fet per uns ciutadans ciutadanes que sempre han pensat que la ciutat es mereixia haver estat tractada per part del propietari del jaciment, l'Estat espanyol, amb més interès i responsabilitat.

Aquest voluntariat mai hauria d'haver d'existit: el Castell, com a Monument Nacional, és el sant i senya de la ciutat i, com a tal, és necessari canviar l'actitud dels autèntics responsables de la seua salut monumental i conservació.

Aquesta associació ha tingut els següents reconeixements:

Any 2019: Palmera d'Or de la Falla La Palmera.

Any 2019: Reconeixement Especial per la Falla el Romano.

Any 2021: Distinció Especial "Princeps Senatus" per l'Associació Saguntum Civitas.

Any 2022: Distinció d'Honor en la Gala del diari Levante-EMV en el 30 aniversari de la seua Delegació a Morvedre.

Any 2023: Moció municipal de l'Ajuntament de Sagunt per a reconèixer el treball del Voluntariat, aprovada per tots els partits polítics, i la seua comunicació a Patrimoni Nacional, Govern d'Espanya i Generalitat Valenciana.

Any 2025: Premi Falla Palleter 2025.

VIVÈN- CIES SANTANNERES 2025

2025 ha sigut un any que ens ha dut alguns canvis i successos fora del que és habitual a la nostra associació, i que els anem a contar en les nostres vivències santanneres.

Com sempre, comencem el nostre relat amb l'inici de l'any. El 2 de gener tinguérem la visita al nostre casal de les Falleres Majors i Corts d'Honor de FJFS per a vore el pessebre que muntem tots els anys. Una estoneta després de la visita de FJFS vingueren SSMM els Reis Mags d'Orient, amb tota la xicalla de la falla intrigada amb el que els podien dur els Reis... joguets?, llibres?, aparells electrònics?...o carbó? Bé, finalment, cap xiquet tingué carbó i ses majestats portaren un «avanç» del que deixarien la Nit de Reis a cada casa.

D'aquesta manera començarem l'esprint final de les falles 2025, els tres mesos més intensos i plens d'actes de tot tipus. I el més immediat fou la nostra presentació,

el 18 de gener a l'auditori Joaquín Rodrigo de la nostra ciutat. Però aquí tinguérem el primer «canvi» dels que els parlàvem a l'inici. Degut a la malaltia del nostre president Miguel Arenas, que li va impedir eixir de casa i poder-se vestir a la presentació, va ser el nostre vicepresident Ier Julio Gil qui va acompanyar a la nostra Fallera Major dalt de l'escenari. En eixe mateix acte de la presentació, donàrem a conèixer i exaltàrem als nostres representants de 2025, els nostres presidents Diego Galarza i Miguel Arenas, al que li dedicàrem unes sentides paraules a pesar de la seua absència, i les nostres Falleres Majors, Vera Galarza i Eva Marín. Durant l'acte, també lliuràrem el títol de "Saguntí de l'any 2024" a Emilia Matallana per la seua tasca investigadora en biologia i bioquímica.

Continuant amb les tradicions saguntines, a finals de gener férem el

berenar típic de “pataqueta” al nostre casal, i ja entrarem en el frenètic mes de febrer, on no tenim temps de quasi res entre nits d'albades, sopar de germanor, crida i entrega de recompenses als fallers, presentació dels llibrets, premis J. M.ª Francés i Santa Anna als millors articles infantils d'un llibret de falla, bateig dels monuments, repartiment de tortades... i la cavalcada, amb les nostres disfresses de «xamans» i la carrossa, que va aconseguir el 2on premi. A destacar que en l'acte de lliurament de premis per activitats culturals i esportives, recollírem els guardons com a subcampions als campionats de bolot i dards. Esperem mantenir i, si pot ser, ampliar, la nostra participació en activitats esportives i culturals el proper exercici faller.

Acabat febrer, entrarem ja en març, amb els tradicionals sopars de les comissions masculina i femenina i preparant els últims detalls per començar, com sempre, la “plantà” el dia 12. Uns dies molt intensos i plens de treball però amb el resultat de sempre: tot a punt el dia 15 per que el jurat passara a vore els monuments i

decoració, i nosaltres ja ens dedicarem únicament a gaudir de la setmana fallera amb tots els seus actes i per la nit, les orquestres a la Glorieta.

Com sempre, es va començar amb moltes ganes de festa, com sol passar a les visites a Gilet i Faura, el dia que més gent participa de les cercaviles. Seguirem al dia següent amb l'entrega de premis i la visita a les falles de Sagunt, després a les del Port, l'ofrena i quasi sense adonar-se'n, arribarem al dia de Sant Josep, el dia que tenim dedicat als més menuts amb els jocs i el parc infantil, abans de la cremà dels monuments. L'infantil a les 8 de la vesprada, i després de sopar, el monument gran, que tancà l'exercici faller de 2025 i donà començament al de 2026, perquè en les falles no perdem temps i de seguida estem ja pensant en l'any següent.

De seguida, ens posarem a anar preparant les coses necessàries per començar un nou exercici, i una d'elles és l'elecció de la persona que ha d'ostentar la presidència. Van ser uns dies d'incertesa perquè pareixia que ningú volia agafar

la responsabilitat, però finalment, Noelia Marchán i Comeche va donar un pas endavant i presentà la seua candidatura a la presidència, que va ser recolzada per pràcticament la totalitat de la comissió. D'aquesta manera, després de 14 anys, tornàvem a tindre una dona a la presidència de la comissió, i a més, per a dos anys com a mínim, que és el que marquen els nous estatuts, aprovats uns mesos abans.

Immediatament ens posàrem a treballar, a fer els grups de treball, les delegacions, renovació de càrrecs, presentació de noves propostes, contractació d'artistes fallers, xaranga i preparació dels propers actes, que els teníem ja quasi damunt de nosaltres. Tot açò mentre la comissió continuava els seu creixement en cens faller, arribant als 152 fallers després del naixement en abril de les bessones Emma i Martina Merlos i Fides, poc després, en juny, de LÍAM Izquierdo i Marín i en novembre, Gonzalo Rubio i Marco. A les hores d'escriure aquest article, a finals d'any, tenim dos fallerets o falleretes més desitjant nàixer abans de cremar les falles de 2026.

Continuant el nostre ritme d'activitats, el 17 de maig li tocà el torn al tradicional sopar per a celebrar la Fira d'Abril, enguany amb concurs de truita de creïlla, on van resultar guanyadores, com a millor presentació Cristina Forte, i com a truita més deliciosa, Verónica Andrés. Posteriorment, férem l'acte d'acomiadament dels representants de 2025, Vera, Diego, Eva i

Miguel, i aprofitàrem per a nomenar als de 2026. Aquestos tingueren el seu acte de proclamació unes setmanes més tard a la plaça de l'Hospital, el nostre lloc habitual per als actes que fem a l'exterior del casal. Allí s'imposà la banda de presidenta a Noelia Marchán i Comeche i les de Falles Majors a Claudia Quesada i Redondo com a infantil i a Coral Fraga i Agües com a major. Després ho celebràrem tots junts amb un bon sopar a la plaça.

Una vegada passat l'estiu, de nou vam reprendre les activitats en un mes de setembre sempre carregat d'actes. En primer lloc vam celebrar el mig any faller, amb un dinar popular d'olla per a tot els fallers i veïns que van voler apuntar-se, diverses activitats tant per als menuts com per als majors, concursos, una actuació musical i el posterior sopar d'entrepà. Eixe mateix dia, pel matí aprofitàrem per introduir una novetat, un concurs de dards, disputat a l'interior del casal, i que va ser tot un èxit per la nombrosa participació i el bon ambient que va regnar durant tot el dia.

Sense temps de recuperar-se, vingueren els actes: l'exaltació de les FFMM de FJFS al Teatre Romà, les paelles, les trobades, els playbacks...i, així, s'arribà al mes d'octubre, on ja es començà el calendari d'activitats habitual, amb les presentacions de falla, els jocs de taula i els esports, les setmanes culturals i, com no, amb la celebració del ja tradicional «Halloween santanner», on els més menuts s'ho passaren

d'allò més bé amb les disfresses, el recorregut per les cases demanant llepolies i el posterior sopar amb el casal ornamentat com tocava per l'ocasió. Posteriorment, seguirem amb diverses activitats, com la col·laboració amb la carrera 30K Ciutat de Sagunt i a finals de novembre, la nostra setmana cultural, amb moltes novetats al seu programa, com la ruta de les tapes acompanyats per la nostra xaranga «Terremoto Show» i la visita a la Ciutat de les Ciències, a més dels tradicionals campionats de bolot i parxís, les activitats infantils i les exposicions programades per a eixa setmana.

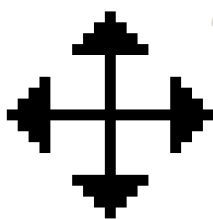
D'aquesta manera, entrarem en desembre ja preparant la nostra presentació, que teníem el dia 20, amb unes circumstàncies poc habituals per a les presentacions, degut a que per ser dates ja quasi nadalenques, tinguérem problemes amb la disponibilitat de l'auditori i haguérem de fer l'acte a les 3 de la vesprada, amb el consegüent trastorn d'horaris per a tots, fallers, assistents, convidats...

Durant l'acte, també amb alguns canvis com hem esmentat a l'inici de l'article, es lliurà el títol de «Saguntí de l'any 2025» a l'associació pel patrimoni històric saguntí, per la seua feina posant en valor el patrimoni saguntí, especialment amb la feina que fan tots els diumenges netejant el castell i altres racons de la ciutat. Atès que per l'horari d'enguany teníem una situació excepcional amb moltes hores fins el sopar, aprofitarem per «matar el temps» amb una «festeta», un «tardeig» amb un grup musical al nostre casal i passar eixes hores tots junts. Després ja ens desplaçarem al restaurant i continuarem amb el sopar i la posterior festa en la discoteca.

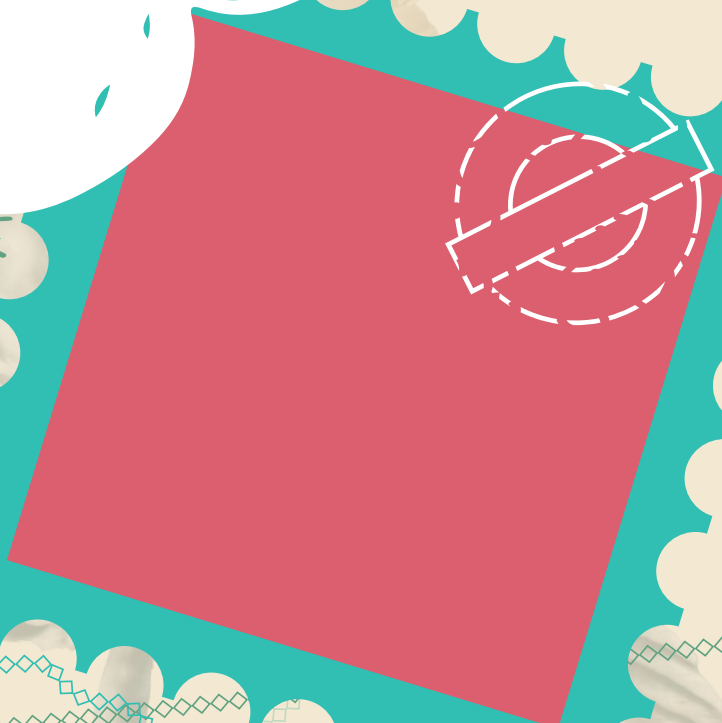
Passada la presentació, ens posarem a preparar el pessebre, el dinar de Nadal i les diferents activitats que teníem previstes abans d'acomiadar 2025 i donar la benvinguda a 2026, del que ja donarem compte al pròxim llibret.

La NOSTRA
Original ~~è~~ FALLA

SALUDA

AL CALDE
DE SAGUNT

En Falles, la ciutat es convertix en un llenç de foc on cada espurna escriu un instant que crema i desapareix. No és només l'olor de pólvora o la música que s'obri pas entre els carrers, és eixa sensació que el barri desperta. La vida quotidiana es mescla amb la il·lusió i la creativitat d'un poble que es reconeix en la seua festa. Les Falles arriben sempre així, com una abraçada que embolica a tota la ciutat i la convida a participar, a conviure, a sentir-se part d'una cosa més gran que un mateix.

Però la festa josefina no comença al març ni acaba en la cremà. És un calendari que mai es tanca, un treball fet de reunions, d'idees que naixen i es transformen, de mans que ajuden sense que ningú li ho demane. En cada casal es cultiva una energia especial, la setmana cultural que creix, activitats esportives que unixen, tradicions que es renoven gràcies a vosaltres, que manteniu viva eixa flama.

Les Falles són, sobretot, una manera d'entendre el món, una mescla d'art, convivència, cultura i pertinença que convertix qualsevol racó de la ciutat en un lloc on viure. I és eixa continuïtat, eixa vida que batega tot l'any, la que dona sentit a la setmana gran que celebrem en març.

Per això vull agrair de cor a la comissió, sempre dinàmica, sempre generosa; a les falleres majors, que sou veu, valentia i emoció; i a la presidència, que acompanya amb constància i proximitat perquè cada pas, gran o xicotet, trobe el seu camí. I així, en este cicle que es repeteix i renaix, recordem que les Falles no són només una festa, són una manera d'entendre'ns, de crear juntes i junts, i de continuar escrivint, any rere any, la història que volem celebrar.

Que visquen les Falles!

SALUDA

Presi
DENTA
2026

En primer lloc, m'agradaria presentar-me: sóc Noelia i forme part d'aquesta comissió des de fa 17 anys. Amb molta il·lusió, per a mi és la primera vegada que em dirigisc a vosaltres com a presidenta d'aquesta família santannera.

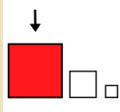
Qui bé em coneix, sap que per a mi les falles són la meua passió. Les falles són art, cultura, monument, pólvora, música i germanor. Des de sempre, m'ha agradat formar part activa d'aquesta comissió amb diferents càrrecs. Però aquest any és el més especial, ja que per primera vegada obsteinte el càrrec de presidenta, un càrrec que afronte amb molta responsabilitat i molta estima.

Des de que vaig ser fallera major a l'any 2020, vaig tindre el plaer de conèixer a moltes persones de diferents comissions, a les quals vull agrair, perquè gràcies a ells i a elles, he conegut diversos aspectes al voltant de les falles, que m'han fet estimar-les

més i lluitar cada dia, perquè siguen les millors festes del món.

M'agradaria donar gràcies als meus pares i al meu germà Gonzalo, per la paciència i per no dubtar en recolzar-me i ajudar-me sempre. I també a una part fonamental per a mi: els meus amics. Els vostres somriures i les vostres abraçades durant tot l'any, han sigut tot el que necessitava. Estar tan a prop de mi en cada moment important, sempre serà el millor regal per a una gran presidència.

A la meua comissió, on la unió fa la força. Som una xicoteta però gran família, som foc i flama. No canvieu mai, tots i totes sou un motor imprescindible per a que la festa fallera mai s'apague. Heu demostrat que amb constància i esforç, podem aconseguir tot allò que ens proposem. Gràcies per no deixar-me mai sola i demostrar-me tanta estima. Disfrutem junts de la millor setmana de l'any.

Faig una menció especial a la nostra comissió infantil, el futur de la nostra festa. Gaudiu i sentiu-vos molt orgullosos de poder viure les falles desde dins. Ser faller o fallera, és una sort.

I també un bes molt fort, per als fallers i falleres que ja no estàn amb nosaltres. Vos trobem a faltar i esteu molt presents en la nostra memòria.

No puc oblidar-me de les meues falleres majors, Claudia i Coral. El vostre cor ha bategat tot el any amb molta força, el vostre somni està complit i sols ens queda gaudir de tot el que està per vindre. És moment de viure amb molta intensitat el mes de març més especial de les vostres vides, del que sempre tindreu records inesborrables en les vostres memòries.

Tot té un principi i un final, però 2026, sempre tindrà els vostres noms i cognoms, mai ho oblideu.

2026 també tindrà el nom de Ana i Noa, de la seua Cort d'Honor, i de la resta de representants de les diferents comissions. Tots junts hem fet un gran equip, i de segur, que les falles 2026 seràn inoblidables.

Per últim, m'agradaria convidar als nostres veïns i veïnes, als fallers i falleres, als no fallers i a les no falleres, als amics i amigues, a totes les famílies i als turistes, a la millor festa del món: **LES FALLES**. Les portes del casal de l' A.C. Falla Santa Anna, sempre estaràn obertes per a tots vosaltres.

NOELIA
MARCHÁN
I COMECHE

SALUDA

Fallera

MAJOR
2026

PER a mi és un immens plaer i un autèntic honor dirigir-me a tots vosaltres com a Fallera Major de l'AC Falla Santa Anna. Fa ja 10 anys vaig tindre l'enorme sort de ser Fallera Major Infantil d'aquesta estimada comissió, i hui, tornar a viure aquesta experiència des d'un altre lloc és un somni fet realitat.

Tots els que em coneixeu sabeu la il·lusió amb què visc aquest any, ple d'emocions, records i moments únics que guardaré per sempre al cor.

Vull donar les gràcies de tot cor a les meues companyes de viatge: Noèlia, per la seua dedicació, esforç i suport constant; i Clàudia, per compartir amb mi aquesta aventura tan especial. Les dos formen part fonamental d'aquest any inoblidable. Tampoc puc oblidar-me de tots els fallers i falleres de la comissió, que amb el seu treball, passió i entusiasme fan gran la nostra falla. Sense vosaltres, res d'això seria possible.

Espere que gaudim d'aquest 2026 amb alegria, emoció i molt de sentiment faller.

¡Visca l'AC Falla Santa Anna!
¡Visquen les Falles!

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

Coral Fraga i Agües

Hui és un d'eixos dies que es queden gravats per sempre.

Veure't ací exaltada com a fallera major, és una emoció difícil d'explicar amb paraules.

No sols representes a la teua comissió, sinó també a la nostra família i a les nostres arrels.

T'he vist créixer envoltada d'aquesta festa, il·lusionant-te amb cada acte, i hui tot eixe amor per les falles es veu reflectit en tu. Eres exemple d'elegància, llum i sentiment faller.

Sé que viuràs enguany amb el cor ple i els peus fermes, gaudint cada instant.

Recorde quan érem xiquetes que jugàvem a ser falleres majors i quan t'enfadaves, em trencaves totes les meues coses i després sempre em tiraven la culpa a mi, per ser la major, però no podíem viure l'una sense l'altra, hui dia continues sent a la primera persona que acudisc quan alguna cosa em passa, i jo sempre seré ací per a tu. **ET VULL.**

Exaltació Fallera Major

Hui, també hi ha algú molt especial, que encara que no estiga amb nosaltres, é que estarà molt orgullós de tu : el nostre avi. Ell ens va ensenyar el valor de la família, de les tradicions, i de celebrar junts cada moment. Estic segura que hui et mira amb un somriure, emocionat en veure't complir el teu somni .

Coral, gaudeix cada dia, cada emoció i cada record, que enguany et regale. Viu-ho intensament perquè t'ho mereixes. Per a mi és un orgull, acompanyar-te en un moment tan especial de la teua vida.

Ara comença un any ple d'actes, de treball i de moments per viure. Estic segura que gaudiràs de cadascun d'ells i sempre amb el teu somriure.

I amb tot això, ja puc dir, que la meua cosina Coral Fraga i Agües, és la fallera major de l'associació cultural falla Santa Anna !!! **Visca la fallera major !!**

A la Fallera Major, CORAL

Coral i llum engarçada
de Fraga i Agües l'arquilla
galana, guapa i senzilla
i de la Falla aclamada».

Aquestes boniques paraules
anaven a tu dirigides
en un feliç 2015
que desitgem mai oblides.

Fallera de socarrel,
portes ben endins la festa,
gaudint setmana a setmana
i en especial, la fallera.

La música de xaranga,
el perfum d'un ram de flors
i els trons d'una «mascletà»
et fan bategar el cor.

L'alegria natural
que als teus ulls es manifesta,
fa lluir en el teu rostre
la teua ànima fallera.

La galania que mostres
en lluir gal·les falleres
augmenten quan cal lluir-les
presidint les nostres festes.

Les Falles del 26
sempre seran especials
i en un raconet del cor
ja per sempre guardaràs.

Santa Anna és el teu barri,
Santa Anna és la teua falla,
i Santa Anna enguany té l'honor
de tindre't com a
FALLERA MAJOR

ROBERTO MARTINEZ

COMISSIÓ EXECUTIVA 2026

Presidenta: Noelia Marchan i Comeche

Secretari: Josep Xavier Marco i Raro

Vicesecretària: Eva Marín i Mas

Vicepresident 1er (General): Borja Beltrán i Catalá

Vicepresident 2n (Economia): Julio Gil i Alcamí

Tresorera: Marta Gil i Sola

Comptadora: Maria José Sola i López

Vice-comptadora: Xelo Pérez i Castillo

Delegat de comptabilitat: Pepe Gil i Pallarés

Delegada de loteries: Conxa Mena i Calza

Vice-delegat de loteries: Eduardo Díaz i Peris

Vicepresident 3er (Casal): Ginés Ruiz i Lara

Delegada de casal: Anna Isabel Rueda i Mena

Vice-delegat de stock de casal: Juan José Monleón i Noverques

Vice-delegat de cuina: Isaac Rubio i Torres

Vice-delegat de consum: Alberto Campos i Piquer

Vicepresident 4t (Cultura): Maite Francés i Lacalle

Delegada de cultura: Laura Comeche i Martínez

Vice-delegada de cultura: Maria José Beltrán i Catalá

Delegada de llibret: Eva Marco i Raro

Vice-delegats de llibret: Jorge Murciano i Bru

Ana José Segura i Rubio

Delegat de Setmana Cultural: Vicente Civera i Sánchez

Delegat de publicitat: Hector Pi i Francés

Vice-delegada de publicitat: Paula Sancho i González

Vicepresident 5é (Actes i protocol): Julio Gil i Sola

Delegada d'actes: Gema Miragall i Gálvez

Delegada de protocol: Imma Báguena i Tamarit

Delegada de Flors: Verónica Andrés i García

Delegat de Pólvora: J. Antonio Grimaldos i Martínez

Vice-delegats de pólvora: Abdón Antonino i Pérez

Josep Campos i Matoses

Delegat de Viu les Falles: Pablo Ruiz i Alcaide

Vice-delegat de Viu les Falles: Daniel Rosell i Moreno

Vicepresident 6é: (Festijos i esports): Ricardo Antonino i Pérez

Delegada d'infantils: Virginia Mascarell i Gimeno

Vice-delegades d'infantils: Mireia Redondo i Gómez

Gala del Moral i Carrera

Delegat d'esports: Israel Verdejo i Pérez
 Delegada d'incidències: Carmen Tamarit i Carles
 Delegada de festejos: Loli Berzosa i Muñoz
 Vicepresident 7é (Activitats diverses): Miguel Arenas i Chica
 Delegada de cavalcada: Maria José Catalá i Alpuente
 Vice-delegades de cavalcada: Cristina Forte i Aleixandre
     Tere Peris i Soriano
 Delegada de playbakcs: Alejandra López i Francés
 Vice-delegada de playbacks: Maria del Mar Bono i Lucas
 Delegada d'ornamentació: Celia Martínez i Conejos
 Vice-delegat d'ornamentació: Pablo Sanz i Espejo

.....**FALLERA MAJOR:** CORAL FRAGA I AGÜES

VOCALS

Francesc Marco i Tortajada
 Adalberto Báguena i Tamarit
 Mª Josep Lacalle i Huerta
 Mª Sacramento García i García
 Miguel Bono i Romero
 Carolina Díaz i Mena
     Maria Bono i Romero
 Olaya Marco i Micó
 Inmaculada García i Aleixandre
 Conxa Aleixandre i Aleixandre
 Lydia Camacho i Forte
 Irene Marco i Micó
 Manolo Hernández i Cano
 Casto Camacho i Ruiz
 Ana Belén Mañas i García
 Juan D. de Haro i Guillén
 Rafael González i Berzosa
 Nuria Sanchis i Aznar
 Alberto J. Galarza i Ortiz
 Alba Fides i Borbotó
 Laura Palomar i Lloris
 Ainhoa Moros i Marqués
 José Miguel Rozalén i Martínez
 Coral Fraga i Agües
 Júlia Caplliure i Gil
 Elena Carreres i Segura
 Marcos Beltrán i Catalá
 Marta Carreres i Segura
 Ada Ferragud i García
 Noelia Benet i Izquierdo
 Adrià Belmonte i Marco
 Ariadna Hernández i Díaz

Alejandro Bono i Segura
 Yolanda Pérez i Gómez
 Teresa Redondo i Gómez
 Vicente Llorens i Grau
 Francesc Bono i Romero
 Fàtima Sancho i González
 Silvia Lara i Remolí
 Aura Matei
 Victoria Marín i Mas
 Carlos Izquierdo i Clemente
 Ramón Palanca i Andújar
 Sofia Manchado i Mateo
 Jorge Luis Giraldez i Arroyo
 Kevin Merlos i Gázquez
 Anna Sebastià i Perales
 Álvaro Bono i Segura
 Josep Sancho i Domínguez
 Isabel M.ª González i Rastrollo
 Rosa M.ª Izquierdo i Alepuz
 Cristina Miragall i Gálvez
 Tania Tamarit i Urbina
 Vicent Reig i Palacios
 Desa Angulo i García
 Ricardo Cubas i Fernández
 Carla Lara i Remolí
 Antonio Ramírez i Aguilar
 Ulises Antonino i Nieto
 Alberto Bielsa i Monzonís
 Tamara Cervantes i Pérez
 Aaron González i Vasquez
 Roberto Noverques i Muñoz
 Juan Tomás Sola i López
 Karina Campos i Rondán

Falla

GRAN 2026

Cos Central

Mireu ací el gran robot,
de la falla cos central:
és una **còpia** el borinot
d'intel·ligència artificial.

Original únicament és l'ésser humà,
que la IA no és capaç de **copiar**:
el cervell humà no es pot recrear
i el robo-còpia no el podrà retirar.

Original i còpia van juntes rodant
en una nova societat tecnològica,
que peça a peça va ara encaixant
desplaçant l'antiga vida analògica.

El **robo-còpia** damunt del reactor
vigila la gigafactoria que diuen ens farà d'or,
però potser esta decisió siga un error:
apostar-ho tot a una carta fa molta por.

LEMA:

Original
i còpia

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

ARTISTA: Arturo Vallés

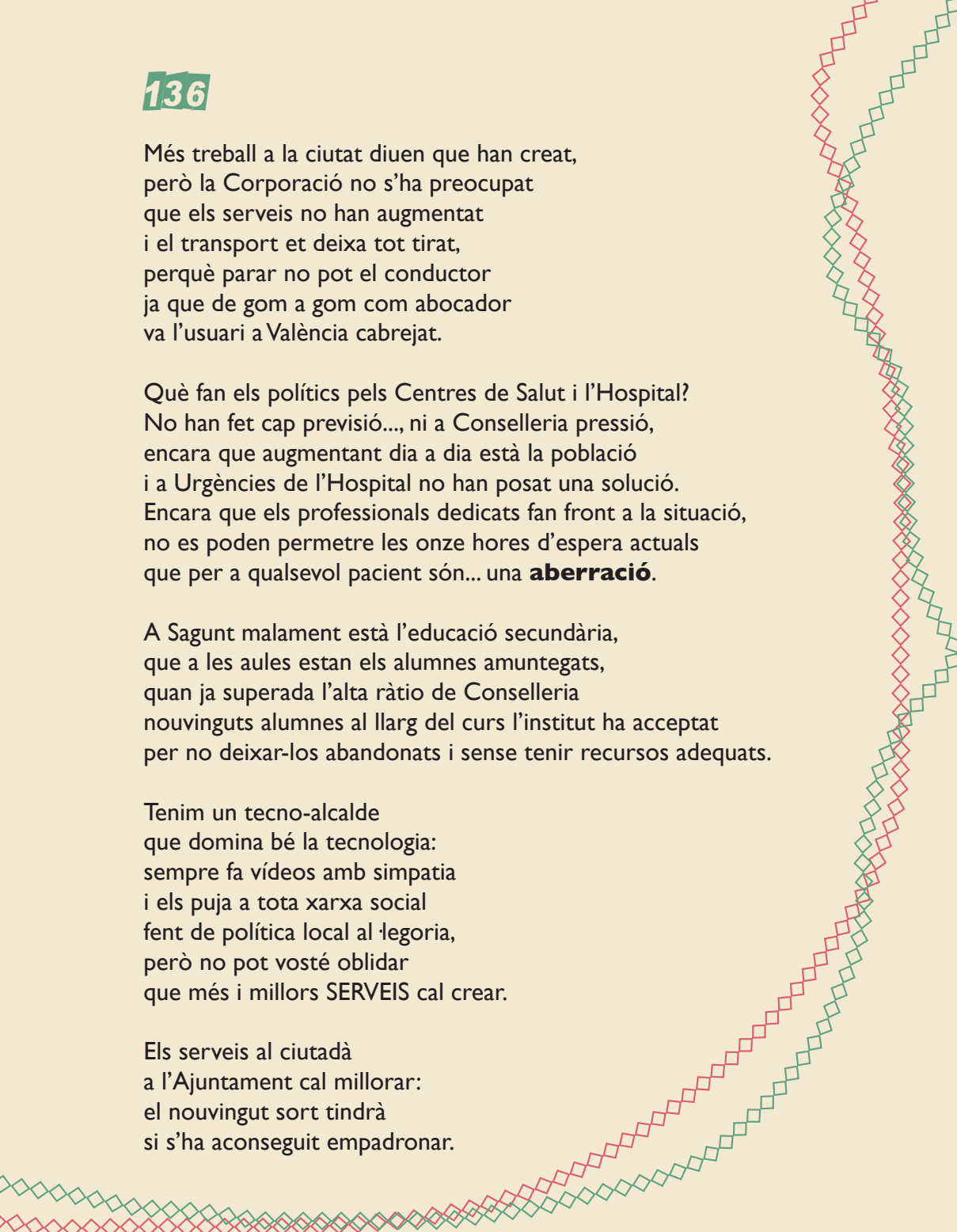
Més treball a la ciutat diuen que han creat,
però la Corporació no s'ha preocupat
que els serveis no han augmentat
i el transport et deixa tot tirat,
perquè parar no pot el conductor
ja que de gom a gom com abocador
va l'usuari a València cabrejat.

Què fan els polítics pels Centres de Salut i l'Hospital?
No han fet cap previsió..., ni a Conselleria pressió,
encara que augmentant dia a dia està la població
i a Urgències de l'Hospital no han posat una solució.
Encara que els professionals dedicats fan front a la situació,
no es poden permetre les onze hores d'espera actuals
que per a qualsevol pacient són... una **aberració**.

A Sagunt malament està l'educació secundària,
que a les aules estan els alumnes amuntegats,
quan ja superada l'alta ràtio de Conselleria
nouvinguts alumnes al llarg del curs l'institut ha acceptat
per no deixar-los abandonats i sense tenir recursos adequats.

Tenim un tecno-alcalde
que domina bé la tecnologia:
sempre fa vídeos amb simpatia
i els puja a tota xarxa social
fent de política local al·legoria,
però no pot vosté oblidar
que més i millors SERVEIS cal crear.

Els serveis al ciutadà
a l'Ajuntament cal millorar:
el nouvingut sort tindrà
si s'ha aconseguit empadronar.

Escena primera: Pedres oblidades

Aquestes pedres al contenidor tirades
estan oblidades com alguns projectes
que l'Ajuntament ha oblidat:
serà perquè no li han interessat?

Una pedra per a l'**edifici multiusos**
de la plaça Sant Cristòfol,
que dues vegades s'ha licitat:
2020-2022 i cap empresa es presentà.

Una pedra per a la **Ciutat de la Justícia**
que l'alcalde i la consellera van col·locar;
es van fer la foto i ara tenen amnèsia
perquè en 2025 havia de començar
eixa gran obra monumental,
i ni rastre de l'obra hui podem apreciar.

Una pedra per al **projecte de recuperació**
de la platja d'Almarda que pareix ja oblidat,
perquè Darío no vol confrontació
amb el seu Ministeri estatal implicat,
mentre el projecte a Canet ja s'ha aprovat.

Una pedra per a l'**obra del carrer Cavallers**
que al barri santanner han maltractat
tapant i destapant carrer, perquè els confreres
passaren pel recorregut de la processó, sempre sagrat,
encara que el veïnat aguante que es paralitzen obres
i es retarden més d'un any.

Les dos rajoles vives han comentat:
grans molèsties el veïnat ha patit,
ara per ara encara obres no han acabat,
i si sumes algun conductor despistat
al carrer Na Marcena s'ha quedat
sense poder pegar la volta **bloquejat**.

Aquest mag amb barret de copalta
que màgia fa amb gran alegria,
de trage negre i nova corbata,
nou negoci immobiliari pacta:
vendre terrenys per a la gigafactoria
i una altra companyia candidata.

Com queda ara la Marjal,
rodejada de noves fàbriques?
On queda el patrimoni natural,
què serà de les aus allí niades?

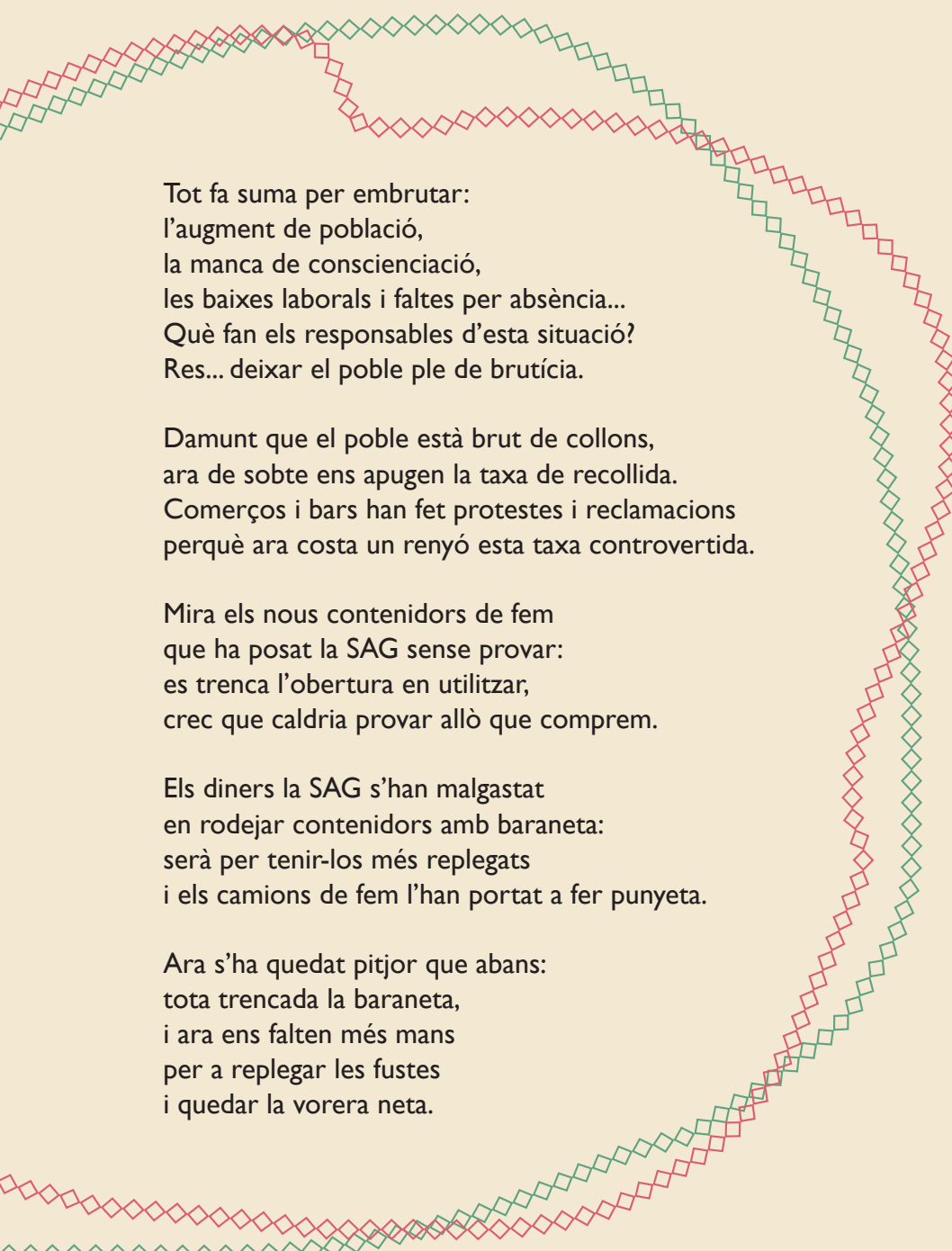
Una gran contradicció!:
protegir aquesta zona humida
amb indústria i contaminació,
més i més parcel·les en venda
sols beneficia a l'Administració!

Escena segona: el fem, font de brutícia

És Sagunt font de brutícia?
Des de Sagunt fins al Port
ben brut està el poble d'immundícia:
hi ha racons que fa una pudor de mort!

Obri l'aixeta d'engrut mostós
que ompli places i carrers,
més xiclets i pixats de gos
que ens regalen saguntins i forasters.

Este treballador de la SAG
estava ací hui treballant:
la ciutadania el qualifica de malfatà,
però si ell està agranant
a quin ritme estem embrutant?

Tot fa suma per embrutar:
l'augment de població,
la manca de conscienciació,
les baixes laborals i faltes per absència...
Què fan els responsables d'esta situació?
Res... deixar el poble ple de brutícia.

Damunt que el poble està brut de collons,
ara de sobte ens apugen la taxa de recollida.
Comerços i bars han fet protestes i reclamacions
perquè ara costa un renyó esta taxa controvertida.

Mira els nous contenidors de fem
que ha posat la SAG sense provar:
es trenca l'obertura en utilitzar,
crec que caldria provar allò que comprem.

Els diners la SAG s'han malgastat
en rodejar contenidors amb baraneta:
serà per tenir-los més replegats
i els camions de fem l'han portat a fer punyeta.

Ara s'ha quedat pitjor que abans:
tota trencada la baraneta,
i ara ens falten més mans
per a replegar les fustes
i quedar la vorera neta.

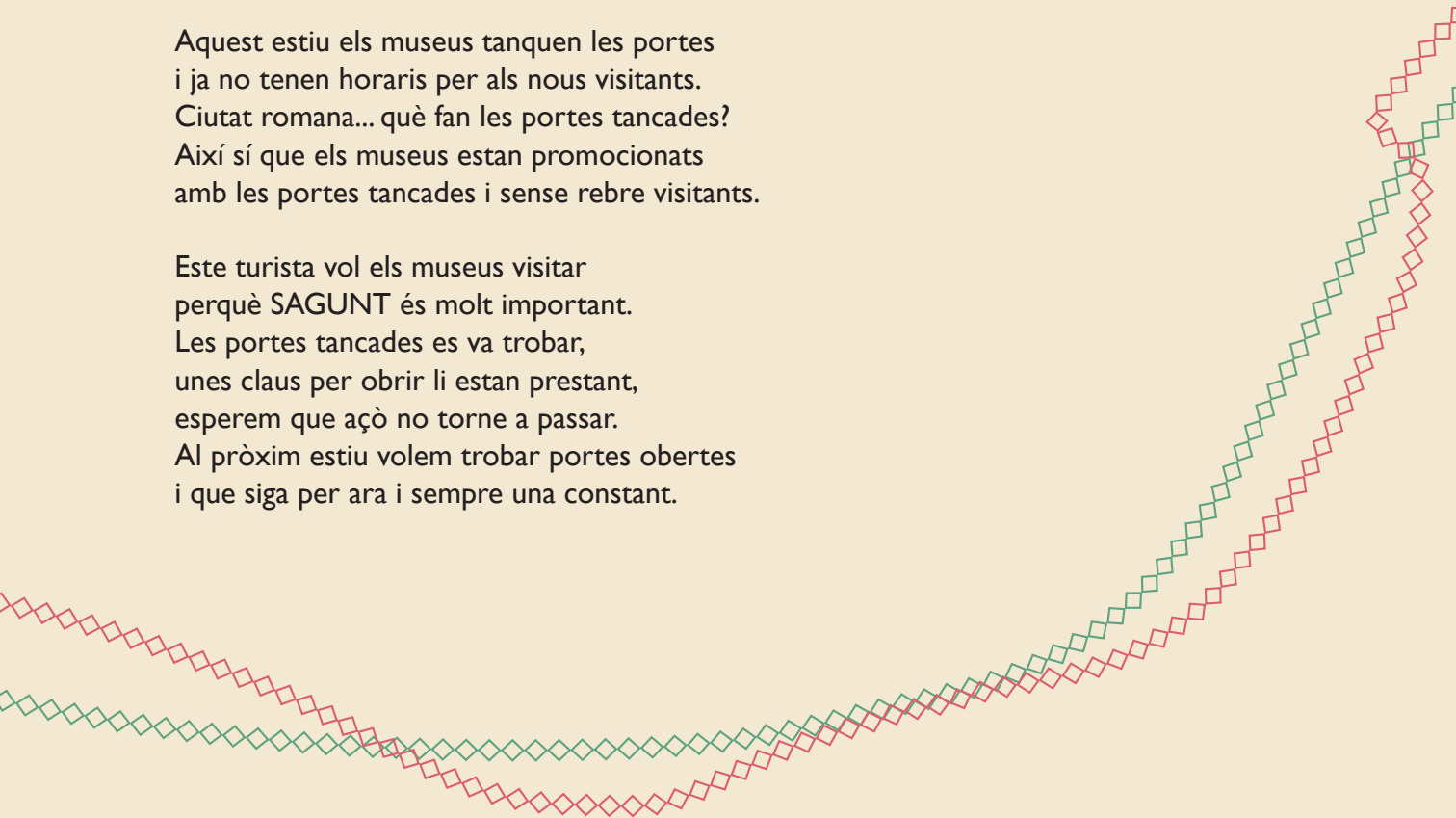
Escena tercera: Que fan les portes tancades?

Sagunt, capital de la romanització,
bressol de cultures i civilitzacions,
ciutat plena d'història per tots els racons,
rutes jueves i romanes són tot admiració.

A l'estiu molts turistes ens visiten
per gaudir de la nostra històrica ciutat:
als museus i Via del Pòrtic anys arrere obrien
i així donaven al turista més accessibilitat.

Aquest estiu els museus tanquen les portes
i ja no tenen horaris per als nous visitants.
Ciutat romana... què fan les portes tancades?
Així sí que els museus estan promocionats
amb les portes tancades i sense rebre visitants.

Este turista vol els museus visitar
perquè SAGUNT és molt important.
Les portes tancades es va trobar,
unes claus per obrir li estan prestant,
esperem que açò no torne a passar.
Al pròxim estiu volem trobar portes obertes
i que siga per ara i sempre una constant.

Escena quarta: Quin perill té el carril bici!

De nous carrils bici han creat
per complir l'agenda 2030:
s'ha transformat la ciutat,
perillosos els patins van circulant.

Encara que molt usuaris de patins
no utilitzen el carril i van per dins
de la calçada d'asfalt o de llambordins.

Pel carril bici,
per vorera o carretera,
va el patinet elèctric
ràpid i de mala manera.
Quin perill més dinàmic
que apareix i ningú espera!

Este home ja està espantat
pel perill del patí elèctric:
ell, cobert amb boletes de plàstic,
per eixir de casa s'ha embolicat.

Per protegir-se de caigudes
i atropellaments indeguts
cal folrar-se de cap a peus
i així estalviar-se d'estar fotuts.

Els majors estan atemorits
i tenen por d'eixir al carrer,
per si són de sobte engolits
per un patinet bouer.

PROGRAMA D'ACTES 2026

31 de maig de 2025

Acomiadament representants de 2025 i nominació del de 2026.

28 de juny de 2025

Proclamació dels nostres representants, Noelia Marchán, Coral Fraga i Claudia Quesada, a la plaça de l'Hospital.

6 de setembre de 2025

Trobades falleres i concurs de paelles de FJFS a la Gerència del Port de Sagunt.

13 de setembre de 2025

Celebració del mig any faller, amb dinar, actuacions i sortejos, a la plaça de l'Hospital i el casal.

20 de setembre de 2025

Exaltació de les FFMM de FJFS al Teatre Romà.

27 de setembre de 2025

Concurs de play-backs de majors junt al pavelló René Marigil de Sagunt.

28 de setembre de 2025

Certamen de play-backs d'infants.

Del 28 de novembre

al 4 de desembre de 2025

XXXII Setmana Cultural al nostre casal., celebrarem el XXX Trofeu de Bolot "Ciutat de Sagunt", i altres activitats.

20 de desembre de 2025

A les 15:00 h. a l'Auditori Joaquin Rodrigo, presentació de les nostres comissions. A l'acte es lliurà el el nomenament de "Saguntí de l'any" 2025.

Del 22 de desembre de 2025

al 7 de gener de 2026

Exposició del pessebre al nostre casal i la visita dels Reis al nostre casal el 3 de gener.

7 de febrer de 2026

Tradicional sopar de germanor.

6, 13, 20 i 27 de febrer de 2026

Nits d'albades als diferents sectors.

14 de febrer de 2026

Crida. Realitzada per la Fallera Major de la FJFS a la Tinença d'Alcaldia.

21 de febrer de 2026

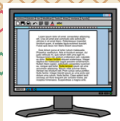
A les 17:00 hores Cavalcada Fallera al nucli del Port de Sagunt

28 de febrer de 2026

A les 17:00 hores Cavalcada Fallera al nucli de Sagunt.

7 de març de 2026

Repartiment de tortades als abonats.

**A partir del 12 de març
fins al dia 15**

Ornamentació del carrer i plantà de la falla a la Plaça de l'Algepsar.

Setmana Fallera

15 de març de 2026

A les 7:30 primera despertà. Per la vesprada, cercavila per Gilet i Faura

16 de març de 2026

A les 7:30 segona despertà. Per la vesprada, recollida de premis i cercavila per Sagunt.

17 de març de 2026

A les 7:30 tercera despertà. Per la vesprada, cercavila pel Port.

18 de març de 2026

A les 7:30 quarta despertà. Per la vesprada, visita a l'Asil d'Ancians i Ofrena de Flors a la Verge dels Desemparats.

19 de març de 2026

A les 7:30 quinta despertà. Per la vesprada tindrem jocs infantils.
A les 21:30 cremà de la Falla Infantil, i després, en funció dels bombers, cremà de la falla gran.

Aquesta Associació Cultural es reserva el dret d'alterar el programa de festes.

Col·labora:

**Ajuntament
de Sagunt**

NOTA: Totes aquelles persones que vulguen apuntar-se a la nostra comissió, ho podran fer al nostre casal al C/ Na Marcena, 3.

Original
i CÒPIA

SALUDA

Fallera MAJÒR Infantil 2026

HO la a tots! Soc Clàudia, però m'agrada que em diguen Clau.

Enguany soc la Fallera Major Infantil de l'AC Falla Santa Anna, i estic molt feliç per fi de poder complir el meu desitjat somni i representar la xicalla de la meua estimada falleta.

Soc fallera de bressol, i puc dir que ser fallera és un sentiment, una forma de viure durant tot l'any. Allò que més m'agrada és vestir-me de fallera i les cercaviles amb la xaranga, òbviament.

Enguany estic acompanyada per Noe i Coral: moltes gràcies per cuidar-me, per dur-me als sopars, a les presentacions i setmanes culturals, per consentir-me i per ensenyar-me tant! Sou unes xiquetes molt boniques. També moltes gràcies a tots els vices, perquè sempre vaig de la vostra mà, mai em solteu i ho feu tot molt fàcil i divertit.

Moltes gràcies a la meua família per fer possible el meu somni, els regals i el temps

Però, sobretot, gràcies a la meua comissió: mai volem tornar a casa després d'estar al casal. I també a tots els majors per treballar tant durant tot l'any. Moltíssimes gràcies, família santannera!

El mes de març sempre és especial. Ja tinc ganes de gaudir-lo i compartir-lo amb tots vosaltres, ja falta poc per a la nostra setmana gran i... per a la despertà!

Vos desitge unes Falles 2026 inoblidables!

Visca Sagunt, visquen les Falles 2026 i visca la Falla Santa Anna!

FALLA Santa Anna de Sagunt 2026

Claudia Quesada i Redondo

CLàudia

I és que tot el que faig, Clàudia, és per tu.
Mira'm als ulls, no cal parlar,
en ells hi ha tot el que et vull mostrar.
Clàudia: el teu somni hui ja és.

Amb esforç, paciència i molta il·lusió
t'ha portat fins a aquesta Exaltació.
Clàudia, xiqueta dolça, de llum i virtut.
Amb el cor faller bategant amb emoció,
puges al tron amb força i amb passió.
Fallera Major Infantil de Santa Anna,
comissió que et porta dins l'ànima.
Des de menuda has viscut la tradició,
i ara la representes amb cor i devoció.
Abans de nèixer ja eres fallera, de veres,
ja dins la panxa somiaves amb bandes i sedes.
I recorde aquell dia amb l'ànima emocionada,
quan ta mare em va dir que esperava un tresor.
Vaig dir: "Si és xica, serà Fallera Major amb honor,
i si és xic, caputxino amb fervor".

I des del teu primer dia vas començar fort:
amb només vint dies vas pujar
a la teua primera presentació,
a la Falla El Tronaor!
Al braç del tio Vicente vas pujar,
i la teua bolcada rosa ens va enamorar.
En la flama que encén la passió fallera
brilla una reina dolça, tendra i sincera,
una xiqueta de somni que el cor de tots governa.
Amb el seu parlar suau i la seua manera de mirar,
fa que tot el món la vulga abraçar.
Sempre amb un gest d'amor,
has conquistat la falla i tota la seua calor.
La teua il·lusió era ser Fallera Major,
i a pesar que pareixia impossible, hui tens l'honor.
I gràcies a l'esforç de la mamà i el permís del papà,
el teu desig s'ha fet realitat.
Des de ben menuda ho tenies molt clar,

i hui, amb el teu vestit jade, que tant m'havies
demanat,
estàs gaudint de tot el que tant havíem imaginat.
Clàudia, eres com una reina de conte, difícil
d'oblidar.

No has tingut president, però Borja t'ha cuidat
atent.
Ell ha estat sempre a cada moment,
com un germà gran, dolç i pacient,
sense banda ni títol al seu pit,
però amb l'amor més sincer i infinit.
Tots quatre sou un equip que brilla amb passió,
una família fallera unida per l'emoció.

Els cosinets xicotets et miren amb admiració,
i els cosins majors et cuiden amb devoció.
Per a tots ells eres un exemple, un motiu d'admirar,
una fallereta que a tots sap il·luminar.
Els iaïos que tant t'estimen, i amb paciència t'han
cuidat,
hui t'admiren, emocionats i amb el cor accelerat.
La iaia Tere i la iaia Susi amb amor
et cuiden com un tresor de valor.
Per a ells eres un regal, un orgull constant,
la xiqueta que els il·lumina a cada instant.
I tota la família, que sempre et donem la mà,
hui t'acompanyem amb amor i veritat.

Mireia, la teua mare, ha lluitat sense parar
perquè el teu somni es fera realitat.
Amb cada pas, cada gest, cada esforç discret,
ha fet que aquest somni hui siga complet.

I jo, la teua tia, amb orgull i emoció,
he somiat sempre esta Exaltació,
i amb llàgrimes d'il·lusió
he somiat este moment amb tot el meu cor.
Clàudia: hui et mire emocionada,
perquè eres com una filla estimada.

Exaltació Fallera Major Infantil

La nostra complicitat no es pot explicar,
amb tik-toks, rialles i secrets de guardar.
Et vull amb l'ànima, ho saps de veritat,
sempre sempre estaré al teu costat.

Hui este auditori s'ompli de festa i emoció,
perquè s'exalta una reina amb gran cor i il·lusió.
Santa Anna t'acull com una flor de març,
eres la seua veu, la seua llum, la seua dansa i compàs.
És Clàudia qui brilla amb dolçor i elegància,
la nostra Fallera Major Infantil, reina de confiança.
Hui la llum de les Falles il·lumina el teu nom,
i Santa Anna s'ompli de festa, de música i de to.
Perquè hui, Clàudia, brilles com una flor
i regales il·lusió i amor.

Clàudia: no oblidés mai esta vesprada tan especial,
on els teus somnis estan fent-se realitat.
Camina amb orgull, amb el cap ben alt,
perquè hui el teu nom queda per sempre gravat.
Clàudia Quesada i Redondo, Fallera Major Infantil
de la Falla Santa Anna.
Enhorabona, neboda meua estimada!

A la Fallera Major Infantil, CLAUDIA

Bonica Clàudia,
et contaré un conte:
no tracta de terres llunyanes,
no tracta de llops, ni bèsties a les muntanyes.

Tracta d'una princesa
que amb dolçor i amor
va conquerir el cor
de la seua comissió.

Tot començà una vesprada
al casal de la nostra falla:
allí quedares nomenada
de la xicalla sultana.

I com en un conte de fades,
el teu somni es va complir,
i des que et proclamàrem
començares a lluir.

Els clarins dels contes vells,
es tornaren xarangles,
que per tu ben alt sonaren
a cercavila i carrer.

Tens una fada padrina
que sempre t'acompanyarà.
Mireia, la teua mare,
sempre estarà al teu costat.

Lluïxes vestits de princesa,
però no de cort antiga;
uns son d'or lluent,
uns altres de plata fina,
i els llueixes amb orgull
de reineta valenciana.
Que a tot el món encisava
sota la lluna morvedrina,
que amb gran goig t'il·luminava.
També tens un príncep,
però no és cap granota:
Borja, que ben atent,
sempre et du del seu bracet,
i amb Noèlia i Coral al costat
sou l'orgull santanner.

Estàs gaudint de la màgia
que et rodeja a cada moment:
màgia de les albades,
màgia ballant pels carrers,
màgia que arribarà a l'Ofrena
a nostra Mare de Déu.

Tens a les mans pols encantada
que els somnis fa realitat,
la pólvora que encendrà la flama,
la flama de la Cremà.

Lluïxes la banda al pit
amb honor i dignitat,
i sabem que algun dia
tu tornaràs a regnar.

El conte un dia haurà d'acabar,
i el viuràs així:
rodejada dels fallers
i de tots els teus amics.

Mai et poses trista i somriu
amb la dolçor en la cara,
perquè el conte faller mai acaba,
sempre torna la mirada.

Mai perdes la il·lusió
i sempre creu en els contes,
perquè un dia regnaràs,
sobirana de grans fades.

Eres nostra gran sultana
i regnes amb devoció,
sempre portant ben alt
l'escut de Santa Anna en flor.

Que continue el somni, princesa,
i que escolte el món faller
que CLÀUDIA QUESADA I REDONDO
és la reineta dels xiquets.

Falla Infantil 2026

Explicació

On està la fantasia?

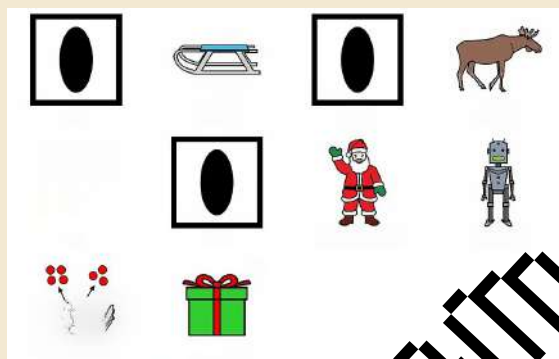
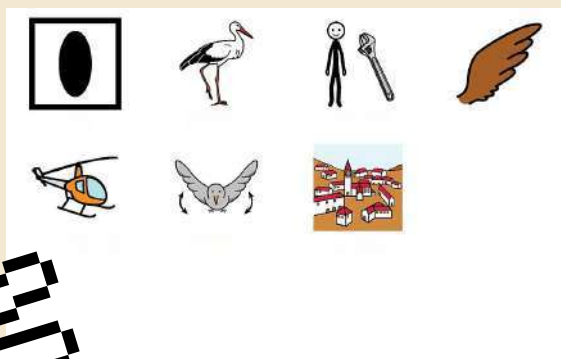
Una cigonya mecànica gegantina amb ales d'helicòpter sobrevola el poble i arrossega un trineu màgic amb un fantàstic ren de grans banyes.

Acompanyant va un Pare Nicolau que no va repartint regals al poble: voldria regalar imaginació, intel·ligència, creativitat. Els menuts del poble reben els regals i volen fer invents per ajudar la humanitat. Però ara son els robots els que van repartint també regals.

Tot el poble està ple de robots creats per intel·ligència artificial: on queda la fantasia i creativitat dels xiquets i de les xiquetes?

LEMA:

On està la fantasia?

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

ARTISTA: La comissió

Una gegantina cigonya mecànica
un trineu nadalenc va arrossegant,
pujat dins el ren al Pare Noel explica
que amb la tecnologia tot va canviant.

Noel ja no va repartint regals,
ni els donyets poden treballar:
ara robots d'intel·ligència artificial
són els que dediquen a agradar
regalant a la xicalla cada nit de Nadal.

Al poble els donyets estan marejats,
ja no saben què fer:
si ajudar a repartir o... pegar a fugir.
Cada dia estan més espantats.

Què passarà amb la creativitat,
amb la fantasia i la il·lusió
de la festa nadalenca?
De gaudir de la complicitat
que del poble és tradició?

El poble de nit il·luminat,
esperant la nit de Nadal,
ha perdut la nit de bondat
per un robot infernal.

No podem deixar als robots
que siguin els únics inventors:
més bé pareixen borinots,
volem de la xicalla científics creadors!

Caldrà regalar enginy,
caldrà regalar intel·ligència,
caldrà regalar audàcia,
ja que arribada adolescència
el mòbil els fa perdre la consciència.

Ara xiquets i xiquetes
volen ser tots inventors,
per fer noves maquinetes
i aconseguir hui nous valors.

Mil invents podran sorgir
mil invents han estudiat,
però ningú ha inventat
la il·lusió de compartir.

El invents i la tecnologia
la vida intenten millorar,
avanços nous en microcirurgia
moltes vides lluiten per salvar.

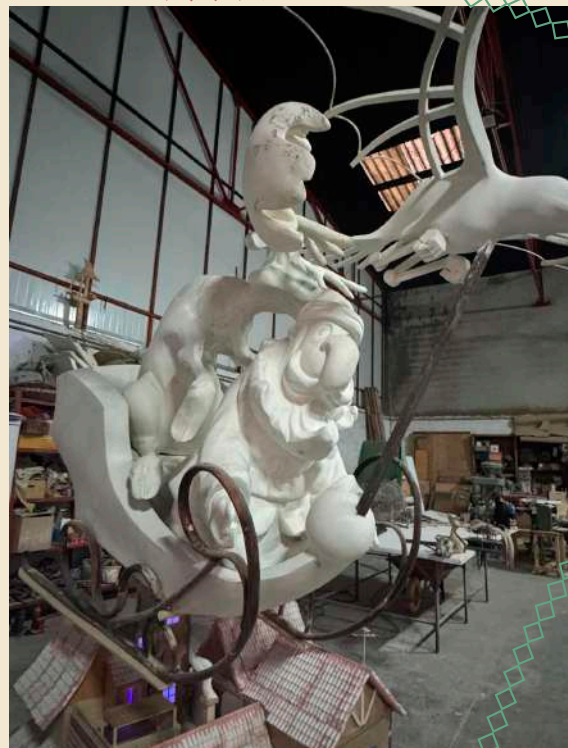
Els mòbils han portat
avantatges molt grans;
ara els joves viuen apegats
amb el telèfon a les mans.

Un trineu així d'original
necessite per a Sagunt anar,
ja que no puc ni aparcar
ni en Santa Anna ni al Raval.

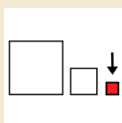
Zona blava o reservat,
mobilitat reduïda o gual:
tot el carrer està igual!
Un cotxe vull comprar
que es guarde tot plegat.

Unes xiquetes per Nadal han demanat
que un ascensor els posen al pavelló,
ja que els iaïos amb ganes s'han quedat
de vore jugar a bàsquet a Marta i Mariló.

Ni el René ni el Veral:
¿ningú d'Esports ha pensat
de tindre una idea cabal
i donar accessibilitat
per tal de millorar un edifici
que obsolet s'ha quedat?

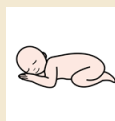

COMISSIÓ INFANTIL 2026

Vicepresident 1er ..... Diego Galarza i García.
Vicepresident 2^{on} ..... Issey Rozalén i Camacho.
Vicepresident 3er ..... Daniel Hernández i Díaz.
Secretari ..... Ílan Pérez i Báguena.
Tresorer ..... Diego de Haro i Mañas.
Comptadora ..... Vera Galarza i García.
Delegats ..... Loara Gómez i Fraga, Marc Pérez i Báguena.

Fallera Major: Claudia Quesada i Redondo

Nouvinguts i Nouvingudes

**LIAM
IZQUIERDO MARIN**

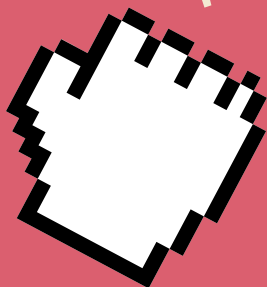

**GONZALO
RUBIO MARCO**

**BESSONES
ENMA I MARTINA
MERLOS FIDES**

VOCALS:

Chloe Báguena i Andrés
Sergio de Haro i Mañas
Emma Crisol i Barrachina
Lucía Rubio i Marco
Joan Peñalver i Miragall
Thiago Llorens i Redondo
Candela Llorens i Redondo
Alberto Bielsa i Sancho
Adalberto Báguena i Andrés
Valeria Campos i Matei
Marina Espuig i Miragall
Vega Ruiz i Peris
Mateo Izquierdo i Marín
Pablo Murciano i Rodríguez
Ramón Palanca i Gil
Jimena Bielsa i Sancho
Ariadna Solaz i Tamarit
Vega Solaz i Tamarit
Hugo Cubas i Angulo
Vera Espuig i Miragall
Ona Gil i Lara
Enzo Iglesias i Sanchis
Gael González i Cervantes
Emma Merlos i Fides
Martina Merlos i Fides
Liam Izquierdo i Marín
Gonzalo Rubio i Marco

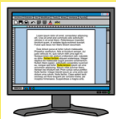

Els nostres
menudets

X: xiquet/xiqueta: 1.m i f. Persona que està en la infància, que té pocs anys.

I: Il·lusió: 3. f. Sentiment d'alegria o entusiasme.

C: Casal: 4. m. Seu d'una associació generalment festiva on es realitzen diverses activitats.

A: Amistat: 1.f. Vincle d'afecte i de confiança que s'estableix entre dos persones que no són família.

LL: Llavor: 5. f. Germen, causa o origen d'alguna cosa.

A: Artistes: 3.f/m. Persona molt hàbil.

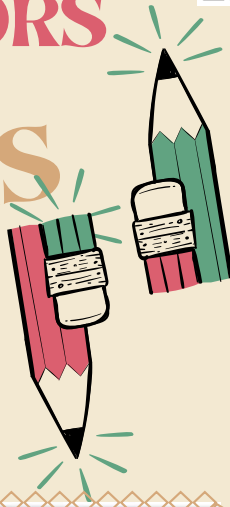
Acròstic **XICALLA!**

INVENTS I INVENTORS

165

Originals

1. El gelat en con.

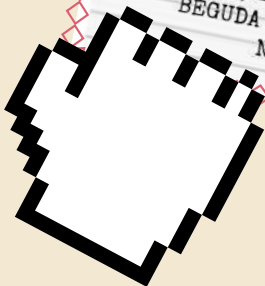
- Inventor: Italo Marchiony (1903, EUA)
- Curiositat: Va ser inventat perquè la gent necessitava alguna cosa per portar el gelat sense ensumar-se.

Les sabates amb rodes (Heelys)

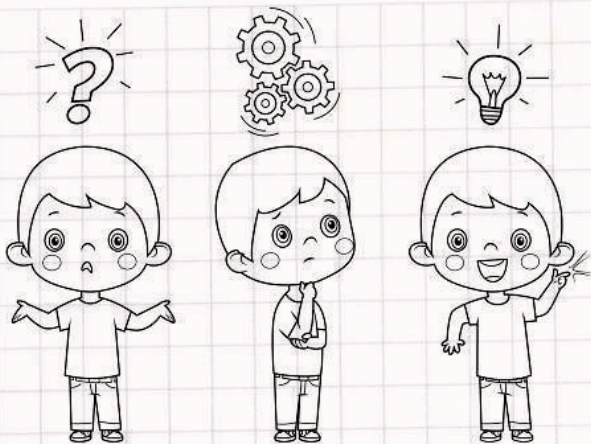
TRoger Adams (2000)
Es va inspirar veient un xiquet lliscar-se amb una taula i va voler posar-li rodes a una sabata.

EL POL DE GEL

UN XIQUET D'11 ANYS ANOMENAT FRANK
EPPERSON (1905)
VA MESCLAR SODA EN POLS AMB AIGUA I VA
DEIXAR LA SEVA BEGUDA FORA DE CASA
AMB UN PALET DINS. COM FEIA MOLT
FRED, L'ENDEMÀ VA DESCOBRIR QUE LA
BEGUDA S'HAVIA CONGELAT... I AIXÍ VA
NÈIXER EL POL DE GEL!

Ara et toca a tu?

- 1) T'agradaria inventar alguna cosa a la teua edat?
- 2) Quin d'aquest invents creus que va ser més divertit d'inventar?
- 3) Si pogueres viatjar al passat, a quin inventor t'agradaria conèixer?
- 4) Com es cridaria un invent que serveixi per fer els deures per tu?

La inventora Elara i el seu robot Xispa

Álvaro Bono Segura.

Estudiant de Batxillerat

A la Vila del Vapor, un lloc on el fum es barrejava amb la boira matutina i les màquines entonaven cançons de progrés, vivia una inventora anomenada Elara. A diferència dels seus veïns, que es conformaven amb les tecnologies existents, Elara creia que tot podia millorar. El seu taller estava abarrotat de plànols, engranatges, tubs i artefactes a mig construir. En un racó càlid i desordenat del taller, Elara està absorta en el seu treball. Porta els cabells castanys recollits en un monyo descuidat, i les ulleres redones de metall descansen sobre el nas, magnificant els seus ulls curiosos. Sobre una taula de fusta, plena de marques d'eines, es despleguen diversos plànols: un mostra un disseny complex d'engranatges, mentre que un altre té anotacions en una cal·ligrafia ràpida i plena de gargots.

Al seu voltant, la taula és un camp de batalla de la invenció: tubs de coure de diferents calibres, bobines de fil de coure, flascons amb líquids de colors i una pila de llibres vells i polsosos. Una làmpada d'escriptori, amb una pantalla de metall abonyegada, projecta una llum groga i suau

sobre el lloc de treball. Elara sosté una clau anglesa amb una mà tacada de sutge, i amb l'altra ajusta una petita peça amb una precisió mil·limètrica.

Elara té un ajudant molt especial: un robot anomenat Xispa, fet amb ferralla reciclada. Xispa era una creació curiosa, amb uns ulls que brillaven com lluentons i una personalitat tan excèntrica com la de la seua inventora. Junts formaven el duo inventiu més inesperat i prolífic de la Vila del Vapor.

Un dia, la vila es va veure afectada per un problema estrany: les flors del Gran Jardí Comú estaven perdent el color, tornant-se grises i marcides. Les abelles ja no les xuplaven, i l'aire, abans dolç, es va tornar amarg. El cap de la vila, el senyor Horaci, va visitar Elara.

—Elara —va dir amb un sospir—: necessitem una solució. Les nostres flors són l'alegria de la vila.

Elara i Xispa es van posar a treballar immediatament. Van observar les flors amb lupes, van prendre mostres del terra i van analitzar la llum solar. Van descobrir que una capa de sutge, provinent de les fàbriques de la vila, bloquejava els nutrients essencials i apagava els colors. El problema era al cor del seu progrés.

La primera idea d'Elara va ser crear un "Netejador de Fum", un invent que absorbia el fum de les fàbriques i el convertia

audio

en vapor net. Xispa, amb la seua característica eficiència, va construir el prototip en un temps de rècord. Tanmateix, la màquina, tot i que funcionava, era massa sorollosa i absorbia les abelles. Elara va recordar que cada error ensenyava alguna cosa valuosa.

Així que van tornar al taller.

—Si no podem eliminar el problema, per què no treballem amb ell?, —es va preguntar Elara.

De sobte, va tenir una idea brillant, inspirada en la forma en què els vidres de les xemeneies captaven la llum. Amb l'ajuda de Xispa, van crear un "Espectro-Captador Solar".

Aquest invent consistia en una sèrie de panells amb lents especials, que es van col·locar a les teulades de les fàbriques. Els panells capturaven la llum del Sol que es filtrava a través del sostre i la transformaven en una pols de colors vibrants.

Elara i Xispa van escampar la pols de colors sobre el jardí. Al principi no va passar res. La gent de la vila observava amb escepticisme. Però llavors, una suau rosada va caure sobre les flors i es mesclà amb la pols. De sobte, els colors van començar a esclatar; les flors es van tindre de rosa, groc, blau i vermell. La vida va tornar al jardí.

El brunzir de les abelles va tornar, més alegre que abans. El senyor Horaci, assenyat, va felicitar Elara.

Però ella va somriure i va dir:

—No cal témer al que hem creat, sinó buscar la manera de millorar-lo. L'invent més important és la creativitat.

Des d'aquell dia, el taller d'Elara es va convertir en un lloc de trobada on els veïns compartien idees i construïen nous invents.

La Vila del Vapor, gràcies a la visió d'una inventora i el seu robot, va aprendre que la innovació no consisteix a esborrar el passat, sinó a il·luminar-lo amb noves idees.

Quin gran INVENT!

Cristina Iranzo Gómez. Octubre 2025

És molt habitual sentir que “el que la segueix, l’aconsegueix” i també que “si vols, pots”, però tots sabem que no sempre és així.

Us contaré la història d’una xiqueta de 10 anys que es va proposar ser inventora i, després de molta obstinació i il·lusió, més o menys ho va aconseguir.

Tot va començar un matí a l’escola, quan la mestra de Maria, que així es diu la nostra protagonista, els va dir a tots els seus alumnes:

—Xiquets i xiquetes: tinc una sorpresa per a vosaltres. Farem un treball de recerca sobre els grans invents de la humanitat.

—Bé!, —va ser la resposta unànime. Així que durant una setmana tots van estar molt afaenats i entretinguts documentant-se sobre el naixement de la roda, un dels invents més antics, que va facilitar el transport i la mobilitat de les persones; la impremta, que va permetre l’accés a la cultura, a l’educació i a la informació, en general; la bombeta, que va canviar els patrons de somni i de treball... A la fi, grans idees que grans persones van desenvolupar i van compartir generosament amb la resta del món.

Maria va gaudir de valent i cada dia en tornar a casa comentava amb els pares i amb el seu germà Miquel, dos anys menor que ella, tot el que estava aprenent.

—Hui hem conegut els germans Wright, que van inventar el primer avió. Fixeu-vos com d’importants que van ser! Gràcies a ells hem pogut viatjar aquest estiu a les illes Balears en un tres i no res. I sabeu que hi ha hagut grans inventors espanyols? Un d’ells va ser Manuel Xaló, que va revolucionar la neteja en la llar quan va inventar el pal de fregar. I també Àngels Ruiz Robles, que va inventar l’enciclopèdia mecànica molts anys abans que apareguera el llibre electrònic... Uf! I un munt més: el futbolí, el xupa-xups, la sopa de lletres...

—Ostres, el futbolí i el xupa-xups!, —va dir entusiasmada Miquel.

—Miquel, mamà, papà: què us semblaria si jo em convertira en inventora? Us sentiríeu orgullosos de mi?, —va finalitzar Maria, emocionada.

Miquel la va mirar amb un somriure murri i mamà i papà li van contestar que si ella s’ho proposava...

—Si t’ho proposes, ho aconseguiràs! —va respondre la mare.

—La meua xiqueta és capaç de tot! —va afegir el pare.

Així que, contenta perquè la seua família confiava en els seus dots d’inventora, es va dedicar a pensar què era el que podria inventar per ajudar la humanitat i ser recordada per tots. Maria es ficava al llit totes les nits i somiava que era capaç

audio

171

de solucionar tots els problemes del món. Però passaven els dies i a Maria no se li ocorria res d'especial a inventar. –Uf! No és gens fàcil això de ser inventora... No se m'ocorre res! És que tot està inventat ja!!! –acabava dient-se a si mateixa un poc abatuda.

Fins que se li va ocórrer que si el que volia amb el seu invent era millorar la vida dels altres i ser recordada per això, podria dedicar-se com més prompte millor a ajudar a tots aquells que la necessitaren. El seu lema seria: “Si em necessites, ací estic”.

Contenta amb l'objectiu trobat, va començar la seua noble tasca. Com si d'una fada de conte es tractara es va invertir de màgia, il·lusió i entusiasme i se'n va anar a salvar el món.

La seua primera actuació va ocórrer només eixir de casa, quan caminava cap a l'escola. Una senyora major intentava obrir el contenidor de les escombraries per a tirar la bossa de deixalles que portava, però era una missió impossible per a ella: no tenia la força suficient per a alçar la pesada tapa.

Immediatament, Maria es va plantar davant la senyora i, agafant-li la bossa amb soltesa, la va deixar en el lloc adequat. L'anciana li va agrair calorosament el que per a ella era una àrdua tasca.

Maria va continuar el seu camí molt

satisfeta. Havia realitzat la primera bona obra.

Quan estava a punt d'arribar a la porta del col·legi, va veure la mestra del seu germà que havia baixat del cotxe i es dirigia per la gespa cap a l'interior de l'edifici sense adonar-se que li havien caigut les claus del cotxe. Maria, atenta a tot el que l'envoltava, va anar ràpidament i li les va donar.

–Maria, moltes gràcies! Que despitada que estic! Si no fora per tu..., –li va reconèixer la mestra.

Maria va entrar a l'escola pensant que això d'ajudar els altres era una labor meravellosa: ella se sentia encantada i tots li ho agraïen!

I així va ser com Maria, una vegada trobada la seua missió, es va dedicar a ajudar els altres i va comprendre que, encara que no es tractava d'un invent com els que l'havien fascinata i que tant havien contribuït al progrés del món, sí que feia felices les persones i, en fi...

Quin millor invent que poder fer feliços els altres!

...I conte contat, conte acabat!

La màquina anti-homòfobs!

Aurora Monteagud.

Treball guanyador XXX Certamen Literari Escolar

Tot va començar un vint-i-cinc de setembre de 2025.

Salomé una jove de 24 anys molt divertida i curiosa i Paula una altra jove de 24 anys súper (mega) peresosa, però també molt intel·ligent, elles eren una parella inseparable des que es van conèixer. Elles estaven a la Universitat cadascuna fent els seus estudis i deures, de sobte es van apropar a un grup de xics que no pareixen molt amables.

Els eren el grup més homòfob del planeta(o almenys de la Universitat) així que es solien ficar amb els homosexuals. Ells eren; Marc, un xicot grandot amb algun problema amb els estudis, Carles un xic que no feia més que buscar les respostes de les frases amb Google o ChatGPT, i finalment uns bessons que si vos dic la veritat ,ells no sabien distingir qui era el xic i qui era la xica.

-Marc: Ací estan estes dos ,que diuen ser LGNIS- o el que siga.

-Carles: Ja ,ja, je, ja... Ni que vos cridaren Lesvi i Ana.

Va dir algun dels dos germans

Ben dit Carles des de quan busques la frase?

Carles: Des de fa tres setmanes!

L' altre germà: Buah! Quina barbaritat.

En eixe moment es varen posar els quatre a riure.

Elles un poquet perdudes, es varen alçar i es varen dirigir cap al bus, allí varen tindre una conversa que canviaria les seues vides.

Paula: Salo, no puc més, és dia rere dia.

Salome: Ja, però.....tinc una idea!

En eixe moment Salomé es va posar a explicar-li un rotllo que no sé que a Paula d'una màquina antihomòfobs.

Eixa màquina funciona amb un detector que podia detectar signes d'homofòbia.

Des d'aleshores van començar a fabricar eixa màquina. La màquina era com una polsera i un rellotge junts, que si l'apropaves a un homòfob sonava un pítid realment molest.

Un dia varen eixir a provar l'invent, però en arribar a la universitat, la polsera, que la portava Paula, va començar a xiular d'una forma exagerada.

Poc després , la polsera , va explotar en el braç de Paula. De sobte tot el campus va callar(normal,entre el sorollet i l'explosió qui callava?).

Paula, aterrada va començar a sentir un dolor horrible en el braç. Minuts després va vindre l'ambulància per recollir a Paula.

Paula tan sols es va fracturar el braç, després de tres mesos de recuperació van pensar un altre pla.

Salomé: Voldries tornar a fer la pro-

audio

va de la polsera que vam fer fa tres mesos?
Potser la màquina estiguera malament o ...

Paula: Salo, el problema no va ser la polsera va ser la gent. En el Campus n'hi ha molta gent homòfoba i al final, la polsera es va angoixar i va explotar.

Salomé: Ja bé. Però... tens algun pla per a canviar a la gent?

Paula: Ja està ! Farem xarrades , activitats, reunions, plens i moltes coses més per conscienciar el que està passant.

Salomé que s'havia quedat en què farien xarrades , va haver de demanar-li a Paula que li tornara a explicar el que volia fer.

Des d'aquell dia van començar a fer xarrades, reunions i un fum d'activitats per conscienciar del que passava.

Tres mesos després van tornar a fer la prova de la polsera.

Aquesta vegada era 25 de novembre i anaven les dos de morat. No obstant estaven molt nervioses.

Salomé: Estàs preparada?

Paula: Sí, estic preparada.

En aquell moment la polsera no va xiular. No obstant tot el campus va començar a aplaudir i a cridar d'alegria. Tot el món havia treballat en equip per conscienciar als altres.

Elles van entendre que tot el món volia pau, des d'aquell dia , mai més va sonar la polsera i clar cal tenir paciència perquè les coses no es fan en un dia.

GALERIA COMERCIAL

AC FRIO CALOR

Carrer de Sant Pere, 106, 46520 Port de Sagunt, València. Telèfon: 627 68 77 46

Academia de Futbol

Carrer Diagonal 4, 46520, Port de Sagunt, València. Telèfon: 655222316

Agrocamp Canet S.L

Carrer Artiste Faller, s/n (Pol. Industrial), 46529 Canet d'En Berenguer, València
tel/fax: 962678500

Aventura València

Camí del Pla, s/n, 46590 Estivella, València.
Telèfon: 686 74 09 82

Bar Asociación Cazadores Sagunto

Plaça Cronista Chabret, 22, 46500 Sagunt, València. Telèfon: 962 66 00 96

Bar Samoa

Calle Reina Doña Juana, 4, 46520 Port de Sagunt, València. Telèfono 693935603

Bar Zaidin 34

Av. Joan d' Àustria, 56, 46520 Port de Sagunt, València. Telèfon: 963 43 04 58

Belladona Centro de belleza

Carrer San Francesc, 1, baix esquerra, 46500 Sagunt, València. Telèfon: 644 96 80 46

Benjo Sports

Carrer del Carboner, 34, 46988 Paterna, València. Telèfono: 963041768

Bocateria Fabiola 107

Avinguda 9 d'Octubre, 107, 46520 Port de Sagunt, València. Telèfon: 961 08 78 82

Boutique Febo

Carrer Camí Reial, 87, 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 962 66 32 01

CAIXA POPULAR

Avinguda Sants de la Pedra, 75.
Telèfon: 961 48 54 68

Camisetas Javo

Carrer Diagonal 4, 46520, Port de Sagunt, València. Telèfon: 655222316

Caruana loteria

Pl. del Cronista Chabret, 8, 46500 Sagunt, València. Telèfon: 962 66 15 76

Conces. Opel Sagunto Talleres Salvador

Carretera València-Barcelona, KM 25,5, 46500 Sagunto, València. Telèfon: 962 66 12 80

Condomina Farmacia

Carrer Hort d'Ais, 5, 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 962 66 11 46

Confecciones Sento

Carrer Astúries, 49, 46520 Port de Sagunt, València. Telèfon: 961 18 30 79

Consum

Av. Antic Regne de València s/n, 46290 Alcàsser, València. Telèfon: 96 123 48 36

El Mirador

Carrer de Lliria, 46, 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 633 67 09 40

El Nou Wizard

Avenida de Montiber, s/n, 46500 Sagunt, València. Telèfon: 963 94 83 60

El Patio 16

Carrer Laminacio, 16, 46520 Port de Sagunt, València.

Eureka Soluciones Creativas

Avinguda Sants de la Pedra, 49, bajo, 46500 Sagunto, València. Telèfon: 962 07 62 24

Farmacia Avelina Escrig

Pl. del Algepsar, 10, 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 962 66 16 52

Ferragud e Hijos S.L

Avinguda dels Furs 61, 46790, Xeresa, València.
Telèfono 962895512

Floristeria Sayas

Carrer del Treball, 23, 46520 Port de Sagunt, València. Telèfon: 962 67 26 43

GIL.LUMINARSE

Carrer Catedràtic Josep Lluís Blasco, 20 BL. 2, 46500 Sagunt, València.

Granja Sagunto

Carretera Petres- Albalat, s/n, 46500 Sagunt, València. Telèfon: 6169447175

Histomar Inmobiliaria

Carrer Camí Reial, 42, 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 962 66 62 82

Huevos Sales

Partida Bovalar, 13, 12004 Castelló de la Plana, Castelló. Telèfon: 964 73 04 29

Humonnos

Avinguda Sants de la Pedra, 35 baix dreta,
46500 Sagunt, València. Tel. 962650946

Jorge Marín Beltrán

Carrer Sagunt, 22 1ºB, 12400 Segorbe,
Castelló. Telèfon: 964 71 24 11

Carrer Caruana 15 1º pta2, 46500 Sagunt
València.

La Peixera

Pl. Cronista Chabret s/n, Sagunt.
Telèfon: 962 65 58 59

La Ruta

Calle Puig de Santa Maria, 10, Sagunt, València
Laboratorio Gemológico MLLOPIS y LILLA
– Concious Jewelry

Carrer d'Amadeu de Savoia, 24, Baix dreta,
46010 València. Telèfon: 963 74 90 78

Linda Saló de Belleza

Av. Hispanitat, 30, 46520 Port de Sagunt,
València. Telèfon: 601 15 32 49

Lledó Indumentaria

Carrer Benifairó, 3, 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 613 15 12 04

Mampi Peluqueros SL

Plaça Antiga Moreria, 2B, 46500 Sagunt,
València. Telèfon: 962 66 23 20

Mar Indumentaria

Carrer del Treball, 17, 46520 Port de Sagunt,
València. Telèfon: 960 05 25 61

Merca Euro

Av. Hispanitat, 16, 46520 Port de Sagunt,
València. Telèfon: 691 50 44 87

Muebles Ample

Casas Bárcena, 50, 46131 València.
Telèfon: 961 85 28 54

Pà i dolç Amparin

C/ Benifairó, 8. 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 962650040

C/ Raseta, 31. 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 962660757

C/ PArtida de l'Oliba, 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 962665490

Paletalia

Carrer Puçol, 22, 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 609158767

Podarse

Sagunt 46500, València, Telèfon: 643615068.

Quatre

Avda. Barón de Cárcer, 48, 46001 València.
Telèfon: 963 27 02 88

Ramón Gimeno

Ctra. Nac. València - Barcelona, km. 25,2, 46500
Sagunt, València. Telèfon: 962 66 02 09

Redondo Seguros

Avinguda Sants de la Pedra, 59, 46500 Sagunt,
València. Telèfon: 960883587

Roberto Martínez Fotógrafo

Plaça Reina Fabiola, 5, Bajo, 46520 Port de
Sagunt, València. Telèfon: 655 96 14 44

Rótulos Morvedre

Carrer Artiste Faller, 13A, 46529 Canet d'en
Berenguer, València. Telèfon: 656 31 03 22

Sal i sucre

Carrer d'Altamira, 31, 46530 Puçol, València.
Telèfon: 660234612 - 626225002

San Luis

Carrer Rei Sant Lluís, 14, 46520 Port de
Sagunt, València. Telèfon: 962 67 16 54

Talleres Andrés Jerez Bosque S.L

Carrer Artiste Faller, nave 9 (Pol.Ind.), 46529
Canet d'en Berenguer, València.
Telèfon: 962 67 12 59

Tecnocasa Agencia Inmobiliaria

Avinguda 9 d'Octubre, 82, local BJ 5,
Port de Sagunt, València

Toldos y persianas Elmar

Carrer el Remei, 28, 46500 Sagunt, València.
Telèfon: 653 77 20 44

Turbinsa

Carretera de Sunt-Burgos, Km 1, 46500
Sagunto, València. Telèfon: 962 66 15 28

Veronica Saló de belleza

Carrer Sistar, 46512 Faura, València.
Telèfon: 962 60 22 80

Xarcutería selecta Remoy

Mercat Municipal de Sagunt, Puesto nº 34,
Sagunt, València. Telèfon: 665540463.

Ja batega el cor de **Sagunt**.
Junts vivim les falles!

La teua tenda Consum
al carrer del Capità Pallarés, 14
Tel. 962 66 61 61

www.consum.es

SAGUNTO DISTRIBUCIÓN S.L

Cafés
VALIENTE
desde 1955

**EXPERIENCIA EN DISTRIBUCION Y VOCACION
DE SERVICIO A LA HOSTELERIA**

C/ Puig de Santa María, 10

Tel. 96 265 08 10

Fax 96 265 06 67

SAGUNTO (Valencia)

GRANJA SAGUNTO

Nazario Sanz

Ctra. Petrès-Albalat s/n
46500 SAGUNTO
tel-fax: 616 94 71 75

ADMINISTRACIÓN DE
LOTERÍA Nº 1

ARUANA

"La más antigua de España, concedida por el Rey Carlos IV en 1790"

Pl. Cronista Chabret n.8
46500 SAGUNTO
VALENCIA

Tlf. 96 266 15 76
loteriacaruana@hotmail.es

Ledó

Indumentaria valenciana
Desde 1995

*AMPLIO SURTIDO
EN TELAS Y
COMPLEMENTOS
PARA VESTIR DE
FALLAS Y
TRADICIÓN.

*CONFECCIÓN A
MEDIDA.

*NO QUIERES
COMPRAR?
PUES ALQUILA!!!

*DISPONEMOS DE
TRAJES Y
COMPLEMENTOS EN
ALQUILER BIEN POR
DÍAS O PARA TODO
EL AÑO.

¿MAS INFORMACIÓN?
PREGUNTANOS!!!

➔ 613151204

Ferragud

XERESA (*Valencia*)

GIL·LUMINARSE

PEPE GIL INSTAL·LACIONS ELÈCTRIQUES SAGUNT

666347280

GIL.LUMINARSE@GMAIL.COM

@GIL.LUMINARSE

INSTAL·LACIONS ELÈCTRIQUES

IL·LUMINACIÓ

ESPECIALISTA EN LED

BOLETINS ELÈCTRICS

Redondo seguros
correduría de seguros

Av. Sants de la Pedra, 59, Sagunto.

☎ Tel. 960 883 587- 615 34 37 40

@ oficina@segurosredondo.es

🌐 www.segurosredondo.es

TIENDA DEPORTIVA Y EQUIPACIÓN PARA CLUBES Y COLECTIVOS

✉ rrss@benjosports.com

📷 @benjosports

📍 CARRER D'ALBORAIA 73, VALÈNCIA

☎ 633 805 284

🎵 @benjosports

📍 PASSEIG DE LES GERMANIES 3, GANDIA

📞 963 041 768

🌐 www.benjosports.com

📍 CARRER DEL CARBONER 34, PATERNA

Belladonna

Centro de Belleza

644968046

San Francisco, 1 bajo izqda, Sagunto

cuidar

les nostres tradicions
ens posa en peu.

 **caixa
popular**

Cuidem les persones.

MERCA EURO

El mejor bazar de Puerto Sagunto

Avd. Hispanidad nº 16 - Puerto de Sagunto

Linda Bella

Avenida Hispanidad 30, 46520 Puerto de Sagunto
teléfono 601 153 249

FORN-PASTISSERIA

SAL I SUCRE

Sal i Sucre

Jose Antonio Ruiz Garcia

joseobradordepa@gmail.com

Jose
Ana

626 225 002
660 234 612

ARTESANIA

COMUNITAT
VALENCIANA

¿Jugamos?

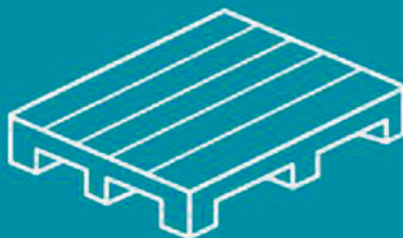
**DONDE LOS AMIGOS SE REÚNEN...
LA DIVERSIÓN COMIENZA !**

C/ LAMINACIÓN 16, PUERTO DE SAGUNTO (VALENCIA)

COMPRA -VENTA DE PALETS

PALETALIA

TLF: 609 15 87 67 - INFO@PALETALIA.ES - C/ MAS DEL BOMBO, 11. PUZOL

AVENTURA VALENCIA

www.aventuravalencia.es

Info y reservas 686740982

Paintball / Humor Amarillo / Clrcuitos de Aventura / Team Building

1 Tasación

Tasaciones de joyas, relojes, monedas.
Herencias y particiones en lotes.
Certificados de diamante y piedra de color.

2 Formación

Formación Básica para iniciarse en Gemología.
Cursos avanzados para reconocer tratamientos y síntesis más actuales de las gemas.
Formación adaptada para empresas.

3 Tienda

Distribuidores de instrumentos gemológicos.
Venta de libros y gemas.
Tienda online con información descargable, libros digitales, plantillas, etc.

C/ Amadeo de Saboya 24 bajo dcha 46010 Valencia - Tel / whatsapp: +34 963 74 90 78
info@gemologiamllopis.com. - www.gemologiamllopis.com

Autenticidad y sostenibilidad

Somos especialistas en gemas de color, seleccionamos cada piedra con un rigor excepcional, garantizando su origen natural, calidad y autenticidad. Creemos que los colores no solo embellecen, sino que transmiten emociones únicas, convirtiendo cada joya en una expresión personal, tanto para momentos únicos, como para el día a día.

Nuestras joyas están diseñadas, fabricadas y certificadas en España. Seleccionamos piedras preciosas de origen natural, sin tratar. Creemos que la belleza auténtica es también responsable.

#EligeTuGemaHacemosTuJoya

Amadeo de Saboya 24,
46010 Valencia

CONSCIOUS JEWELRY

LILLA JEWELS

Tu historia, hecha joya

Joyería certificada

Joyería minimalista elaborada con gemas de color de origen natural

@lillajewelry

www.lillajewels.com

 El teu
operador
local

Bones Falles!

Connectem a milers
de valencians!

Quattre
fibra | mòbil | energia

Servicios de jardinería

 643 615 068

AC
FRÍO & CALOR

643677811 / 627677846

@acfrioycalor

<https://acfrioycalor.com>

@acfrioycaloreformas

Hernán Cordero

- CLIMATIZACIÓN
- ELECTRICIDAD
- FONTANERIA

MYSCAMISETA

PERSONALIZACIÓN DE ROPA
DE TODO TIPO, GORRAS, TAZAS,
ARTÍCULOS Y DE MÁS.

PRECIOS ECONÓMICOS
ENTREGA EN 72 HORAS

JORGE: 603 026 403

JAVI: 655 222 316

Panalfallero.com

Mar

Indumentaria
Bordados
Serigrafía

Tlf. 960 05 25 61

C/ Del trabajo 17 bajo 46520 Puerto Sagunto

Ramón Gimeno

Sagunto

GAMMA

**Grifería - Baño
Materiales
Construcción**

**Azulejos
Rústico
Saneamiento**

Ctra. Nac. Valencia-Barcelona, km. 25,2
46500 - Sagunto (Valencia)

Oficina:
Tel.: 96 266 02 09
Fax: 96 265 42 81

Exposición:
Tel.: 96 265 40 03
Fax: 96 265 42 82

RESTAURANTE - CAFETERIA
SAN LUIS

- Arroces
- Tapas
- Bocadillos
- Carnes/Pescados

C/ Rei Sant Lluis, 14
46520 Puerto de Sagunto (Valencia)
Teléfono: 96 267 16 54

Escaneado con CamScanner

BAR

ALMUERZOS, TAPAS Y FLAMENCOS

CASEROS

Avenida Juan de Austria, 56
PUERTO DE SAGUNTO

INYECCION DIESEL
Y REPARACION
DE MOTORES DIESEL

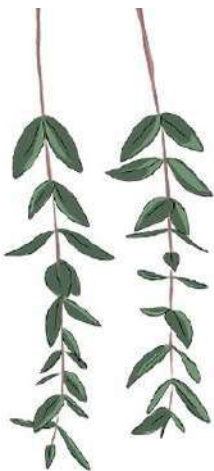

Diesel Service

**CARRETERA DE
SAGUNTO - BURGOS, KM 1**

TELEFONO: 96 266 14 40

FAX: 96 266 15 28

Floristería
Sayas

 96 267 26 43

floristeriasayas.es / floressayas1@hotmail.com
c/ Del Trabajo, 23. Puerto de Sagunto (Valencia)

el nov wizard

el nov
wizard

Avinguda de Montiber, s/n

46500 Sagunt

Tel. 963 948 360

Cafeteria Bocateria **FABIOLA 107**

Telf: 96.108.78.82

Av 9 de Octubre nº 107

Pto de Sagunto

MUEBLES AMPLE - Casas de Bárcena 50 - Valencia - 961852854

JORGE MARÍN BELTRÁN

GRADUADO SOCIAL

JURÍDICO - LABORAL

CONTABLE - FISCAL

C/ Caruana nº 15-1º-2.
Tlf: 962664859
46500. SAGUNTO (Valencia)
jose.marin@hotmail.com

C/ Sagunto nº 22-1º-B.
Tlf : 964710706
12400. SEGORBE (Castellón)

administracion@mega-auto.es

MEGA AUTO VALENCIA S.L.

Nº REC 551/2006

**CERTIFICADO
ISO 9001**

OMAR SANCHEZ VELIZ

**C/ VALENCIA, 112
46500 Sagunto - Valencia**

**T. 962 663 066
640 04 16 29**

**PLANCHA
PINTURA
MECANICA**

**Talleres
Andrés Jerez Bosque S.L.**

Teléfono y Fax 96 267 12 59
C/. Artista Fallero, Nave 9 (Pol. Ind.)
46529 Canet d'en Berenguer (Valencia)

ELMAR TOLDOS Y PERSIANAS
CARPINTERÍA METÁLICA Y PVC

653 772 044 - crisegual@hotmail.com

Compraventa de todo
tipo de inmuebles

Cami Real, 42
46500 Sagunto
Telf.: 962 666 282 - 625 376 884
histomar_cb@hotmail.com
www.histomar.es

Camí Real, 87
Teléfono, 96 266 32 01
SAGUNTO

HORNO - BOLLERIA
PASTELERIA

C/. Benifairó, 8 - Tel. 96 265 00 40
C/. Raseta, 31 - Tel. 96 266 07 57
C/. Partida de l'Oliba - Tel. 96 266 54 90
46500 SAGUNTO

ESTUDIO CREATIVO
EUREKA
SOLUCIONES

HAPPY DAYS
DISEÑOS QUE EMOCIONAN

Avda. Sants de la Pedra 49, bajo. - Sagunto (Valencia)
697 57 68 62

F A R M A C I A
Avelina Escrig

Plaza del Algepsar; 10 · 46500 SAGUNTO

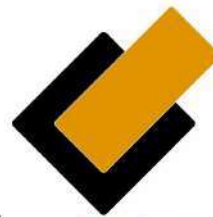
☎ 96 266 16 52

BORDADO PERSONALIZADO E INDUSTRIAL
C/TEODORO LLORENTE, 142
46520 PUERTO DE SAGUNTO
962690941

verónica
SALÓN DE BELLEZA

rótulosmorvedre

656 310 322
www.rotulosmorvedre.com

FARMACIA CONDOMINA, C.B.

C/ L' Hort D' Ais, 5

46500 - SAGUNTO

Tel.-Fax: 962661146

farmaciacondominacb@gmail.com

CONFECCIONES

96 118 30 79 · 652 907 396

C./ Asturias, 49 · Bajo Izq.
46520 PUERTO DE SAGUNTO
sento49@hotmail.com

TALLERES SALVADOR

www.talleressalvador.com

ROBERTO MARTINEZ
FOTOGRAFO

PLAZA REINA FABIOLA 5 BJ
PUERTO DE SAGUNTO
655 961 444

MAMPI PELUQUEROS S.L.
PELUQUERÍA UNISEX
ESTÉTICA

PLAZA ANT.MORERÍA, 2-B
46500 SAGUNTO

MARI CARMEN JOTEL GARCIA
ESTILISTA

TELF. 962662320
mampipelqueros@hotmail.com

SAMOA BAR

ODI
CAFETERÍA/BAR/BOCADILLOS

C/Reina Doña Juana,4
46520 Puerto Sagunto

693935603

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

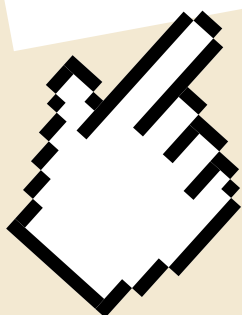
L'A.C. Falla Santa Anna de Sagunt
vol agrair a tots els seus col·laboradors i
col·laboradores el seu suport any rere any
per donar vida al nostre llibret.

Bones Falles

"Si et copien es que
alguna cosa
estàs fent bé"

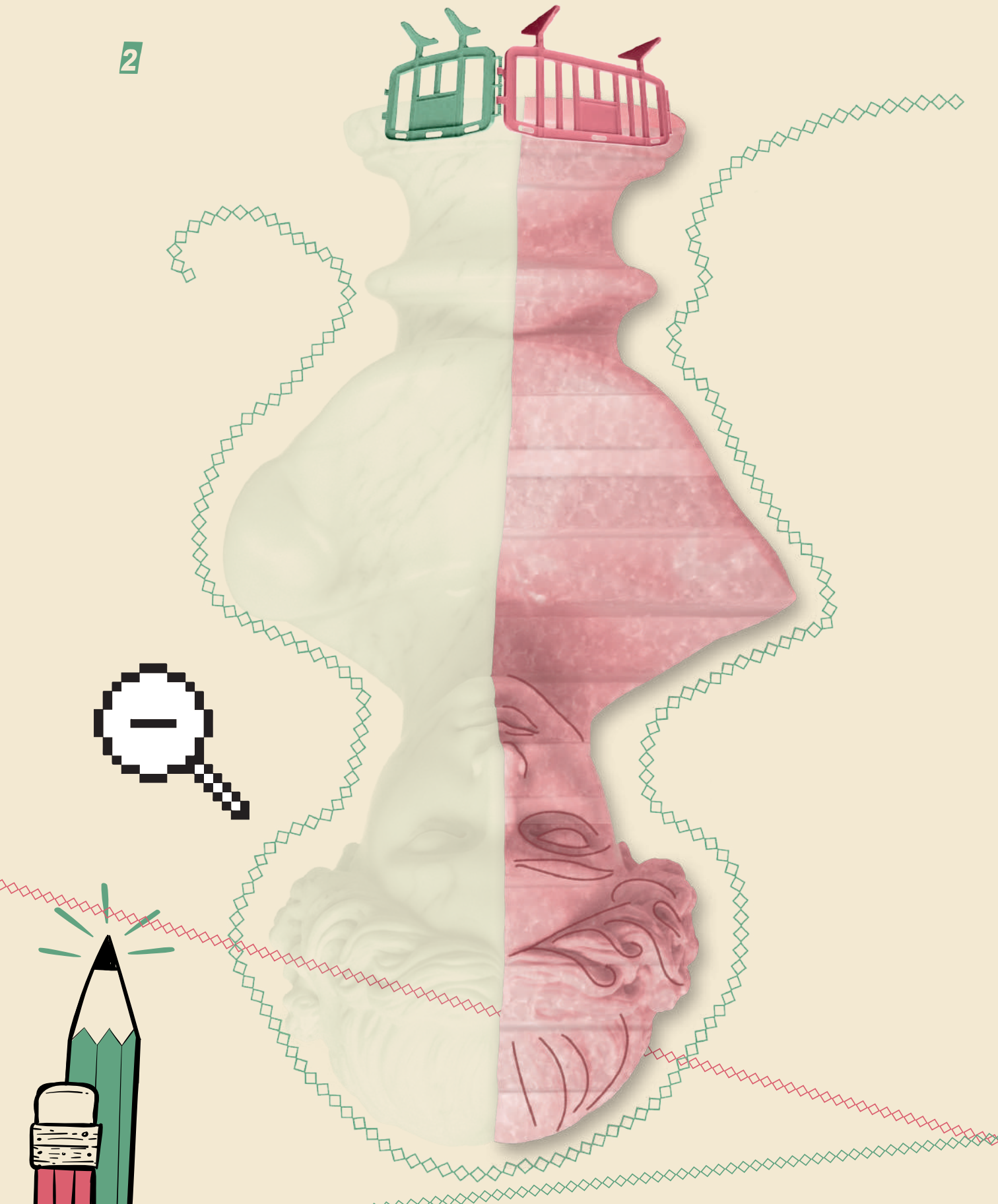

Original
i CÒPIA

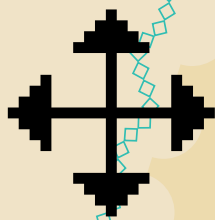
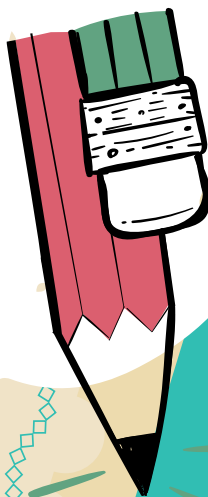
"Si et copien, es que has trobat
un model d'èxit. Si a més a
més et critiquen es que no
saben ni copiar-te"

i CÒPIA

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

PER A FER UNA FALLA EMBLEMÀTICA, copiem clàssics!

Les falles de hui en dia (i qui diu hui en dia, diu des dels anys quaranta...) busquen sovint l'espectacularitat estètica, i més com més alta és la secció. Per aconseguir-la, moltes vegades creen figures eixides de la imaginació de l'artista o del seu dissenyador, però d'altres prefereixen anar sobre segur i copiar monuments o edificis famosos, els quals ja se sap que agraden al públic i a més ajuden a fer la falla més recordada de la història. Així, hem tingut i tindrem falles que reproduïxen **escultures clàssiques** de Grècia, l'Imperi Romà, Egipte o de l'etapa del Renaixement, però també edificis emblemàtics de tot el món i de totes les èpoques.

Escultures “copiades” en falles.

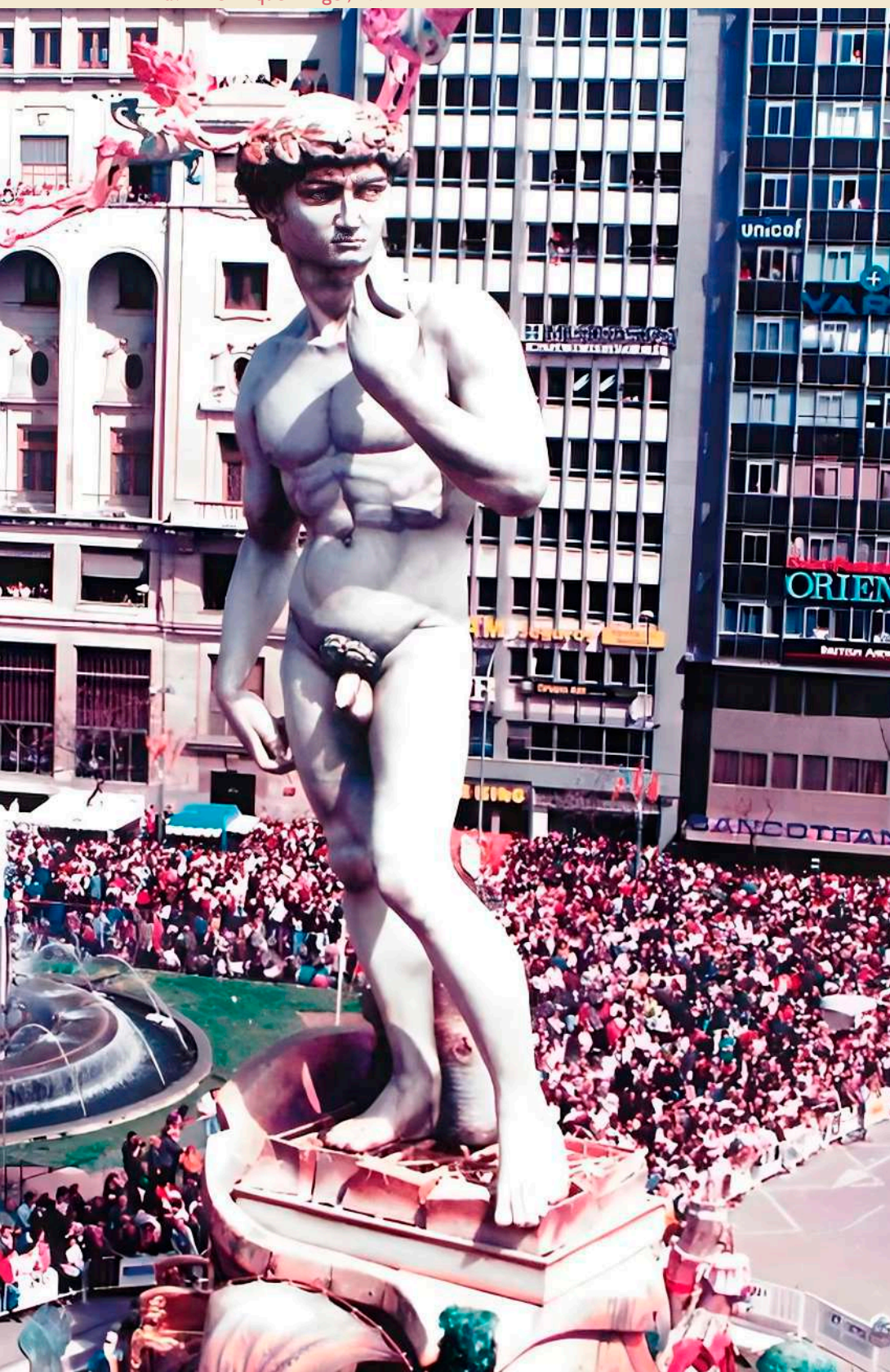
En el cas de les escultures clàssiques, un clar exemple és el més que famós **Moisés** de Miquel Àngel. Realitzada en el segle XVI en marbre blanc, ha sigut el centre d'una de les falles més recordades de la història, La llei de l'embut, realitzada per Regino Mas en 1944 per a la Falla Plaça del Mercat Central de València. Esta obra va aconseguir el primer premi de la secció especial i també el ninot indultat, i va ser reproduïda en 2004 com a falla municipal de Benifaió, localitat natal de l'artista, per a commemorar el 110é aniversari del seu naixement i els 60 des que va plantar-se la falla. I deu anys després, l'artista Manolo García va reproduir esta escultura per a la plaça de l'Ajuntament de València en Decàleg del valencià, fet que demostra l'atemporalitat de la figura des de fa cinc segles.

Però Miquel Àngel ha portat més inspiració a les falles gràcies a la seua també famosa escultura **David**, la qual representa este rei bíblic un moment abans d'enfrontar-se a Goliat. És una altra de les obres mestres del Renaixement apareguda diverses vegades en cadafals fallers, però esta sobretot és recordada per aquella vegada que va rematar la falla municipal de València de 1991, de lema En la terreta de l'art i realitzada per Josep Martínez Mollà. L'estàtua es va reproduir molt més gran que el seu original (20 metres enfront dels 5,17 de la realitzada en marbre de carrara) i va convertir-se en una figura emblemàtica en la història de les Falles, circumstància a la qual va contribuir tant la fama universal de l'escultura que reproduïx com la qualitat artística de la falla.

L'escultura grega d'**Atenea**, o més bé sols el seu cap, també va representar-se en una falla municipal. Esta efígie atribuïda al taller de Fídies (feta per un equip, com les falles actualment) va aparèixer en el cadafal titulat precisament Els atributs d'Atenea, de l'artista Vicent Luna, plantada a l'actual plaça de l'Ajuntament de València en 1974. Basada en un esbós de José Soriano, mostrava la deessa trista pel destí que han tingut els seus atributs: l'art modern, la intel·ligència utilitzada per a aprofitar-se de la resta, etc. En els baixos d'esta falla apareixia una altra escultura de la Grècia antiga, la **Venus de Milo**.

Una altra escultura grega, el **Colós de Rodes**, va ser protagonista de dues falles de la plaça del Caudillo (actualment de l'Ajuntament), encara que la idea inicial era que només fora d'una. Va ser la part central del cadafal de 1970, o, millor dit, va intentar ser-ho, ja que a punt d'acabar-se de plantar va caure a terra. L'artista, Octavio Vicent, no va construir-li una estructura de fusta prou forta i va cedir, caigué a terra tot el cos que ja estava plantat però se'n salvà el cap que encara no estava col·locat. Com a solució d'emergència es va construir una columna de colors amb el cap damunt, o siga, que parlant amb propietat, eixe any no es va plantar el Colós. Com que a la comissió fallera (per eixos anys esta falla no era municipal) li va saber a poc esta reconstrucció, en 1971 el mateix artista va plantar de nou el Colós, però amb una au fènix als peus com a símbol del seu ressorgiment de les flames. I, afortunadament, esta vegada va romandre sencer fins a la Cremà.

David de Miquel Àngel, 1991

Miquel Àngel ha donat esculptures reproduïdes com a Falles, com el seu David o el Moisés

Seguint amb escultures modernes, no podíem oblidar la famosa **Estàtua de la Llibertat**. Dissenyada per Frédéric Auguste Bartholdi i amb estructura interior de Gustave Eiffel (sí, el de la famosa torre de París), va inaugurar-se en 1886 a Nova York i la seua fama a escala mundial va ser enorme des d'aleshores. L'artista Vicent Luna va retre-li homenatge en 1973 en la falla de la plaça del Caudillo anomenada precisament La llibertat, que tenia com a figura principal eixa estàtua, un cadafal que criticava que les persones no som tan lliures com ens pensem.

Ja en Itàlia i en temps més recents (però no massa, que ja ha plogut des d'aleshores), en el segle XVIII, van construir una font molt elegant a Roma que és coneguda com la **Fontana di Trevi**, la qual inclou escultures amb al·legories a l'oceà, a la salubritat i a l'abundància, entre d'altres. A l'artista faller Vicent Pallardó li va agradar com a remat de la falla de la plaça del Caudillo de 1957, però només la part central, perquè la font sencera quedava massa gran. Per al lema de la falla no es va calfar massa el cap, ja que era La Fontana di Trevi.

No cal anar-se'n tants segles arrere per a trobar escultures famoses que han aparegut en falles. El rei **Carles III** d'Espanya, a banda de donar nom a un brandy, va "plantar" la font de la deessa **Cibeles** a Madrid al segle XVIII. Esculpida pels artistes Roberto Michel i Francisco Gutiérrez Arriba, s'ha fet tan coneguda que va aparèixer com a figura central de la falla de la plaça del Mercat Central de València en 1954, el lema de la qual era Subvencions. El seu artista va ser el mític Regino Mas.

Estàtua de la Llibertat, 1973

Va ser una falla molt representativa del moment històric que vivia Espanya aleshores, ja que la societat demanava més llibertat després de molts anys de dictadura franquista.

L'any anterior, i amb autor també francès, la plaça de Caudillo va acollir una reproducció d'**El pensador**, de l'escultor Auguste Rodin. L'artista faller Octavio Vicent va pensar-lo, valga la redundància, com a figura central de la falla El pensador valencià, però vestit amb indumentària valenciana tradicional, i meditant sobre els problemes de l'actual Comunitat Valenciana.

Edificis (o part d'ells) "copiats" en falles.

Construccions arquitectòniques emblemàtiques de tot el món han sigut també "víctimes" d'una còpia fallera. Una de les més recordades és la Torre Eiffel, reproduïda en 1966 per l'artista José Barea Sánchez a la plaça del Caudillo. Ahí queda això era el lema d'esta falla que va ser protagonista de postals i imitada en anys posteriors.

Una altra torre, esta més antiga i inclinada, van imitar els germans Fontelles Alegre en 1969. En Intentant posar-la a plom van plantar una Torre de Pisa de 25 metres que intentaven posar recta amb força bruta un valencià i dos xiquets, representant així que els valencians intenten arreglar tot allò que veuen malament.

Torre de Pisa, 1969

Pensador de Rodin, 1972

En els últims quinze anys no és fàcil trobar famílies municipals a València que puguin considerar-se emblemàtiques

14 de agosto de 1888

14 de sept.

Fins i tot la façana del propi Ajuntament de València va eixir en una de les falles més originals de les plantades en la principal plaça d'esta ciutat. La idea de Perquè el foc només siga un espill (1987) va ser mostrar-se com això precisament, un espill de l'Ajuntament, encara que per motius de seguretat no va plantar-se enfront. La seua creació va sorgir d'un equip interdisciplinari, ja que el projecte era de l'escriptor Manuel Vicent, l'esbós del dibuixant Sento Llobell i el taller de Manuel Martín López. Les crítiques de l'oposició municipal (aleshores AP, l'actual PP), els problemes de la plantà, un incendi fortuït i moltes incidències més (i també bones crítiques, no tot va ser roï) van convertir-la en una de les més recordades de la història.

I parlant de façanes, un feroç detall de la del Congrés dels Diputats va ser la protagonista de la falla municipal de València en 2015. En ella, l'artista Manolo García va plantar un enorme lleó de vareta, reproduint a gran escala un dels que hi ha en la porta d'eixe edifici on es reuneixen, discuteixen i de vegades dormen els diputats nacionals. En concret, el lleó copiat i augmentat va ser el que té els testicles (un dels dos no en té), perquè a València no hi ha vergonya de mostrar estes parts, com ja va demostrar el remat del David esmentat. El lema de la falla va ser La força i fou una de les més emblemàtiques de la dècada.

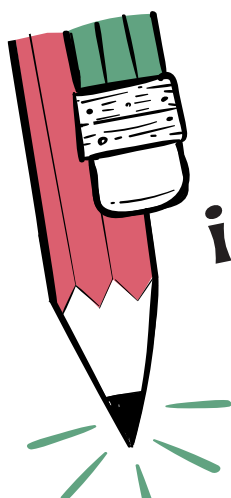
¿Emblemàtiques actuals?

En els últims quinze anys no és fàcil trobar falles municipals a València que puguem considerar-se emblemàtiques. La majoria d'elles acabaran en l'**oblit** amb el pas del temps, i les que no, en algun cas passaran a la història més per les circumstàncies que per la falla en si. El cas més clar és el de La meditadora, falla projectada per al 2020 a la plaça de l'Ajuntament de València i que va convertir-se en un símbol de la pandèmia sense esperar-ho. Mig cremada i mig desmuntada, al setembre de 2021 va tornar a plantar-se (el que quedava d'ella) i finalment es va cremar tota. Va quedar així en la memòria col·lectiva fallera com **“la falla de la pandèmia”**.

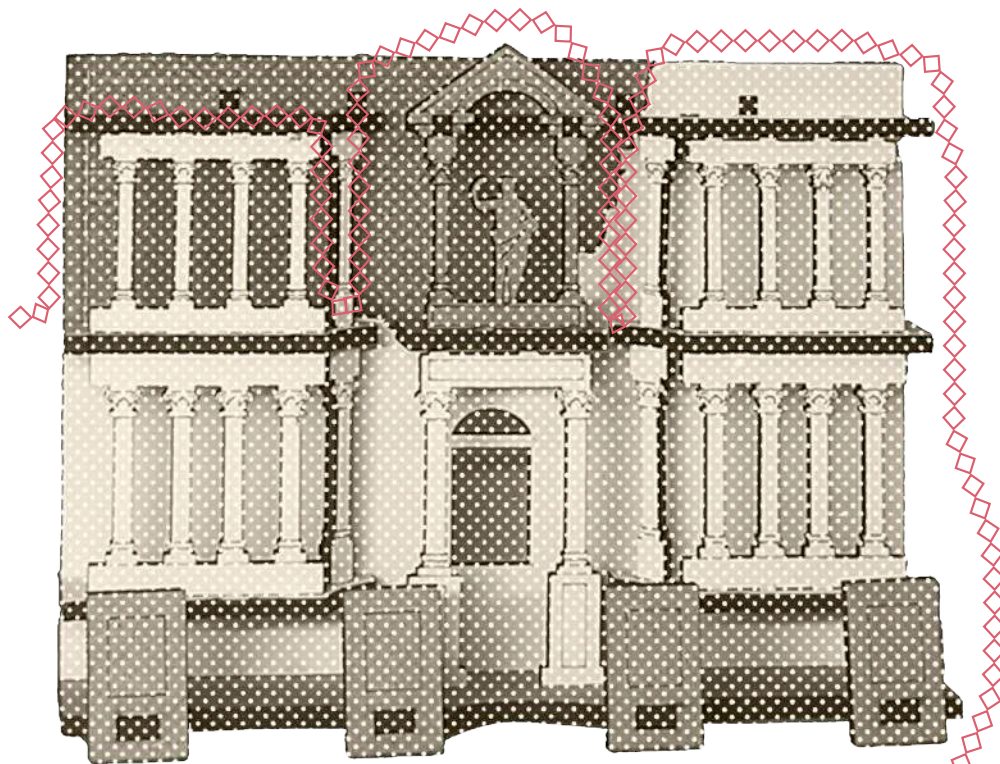
¿I per què fa anys que no es planten falles emblemàtiques? ¿Falta d'imaginació? ¿La dificultat de pensar projectes trenca-dors i alhora populars? Siga com siga, l'arribada dels **conservadors** a l'Ajuntament de València no ajuda. Vista la falla del 2025, que era com la dedicada al Bioparc de 2009 però ambientada en les Falles, i la que ve en 2026, amb Charlot de remat igual que la d'Almirall Cadarso de 2024, sembla que no anem pel camí de tindre una falla icònica prop.

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

Paco Marco
va fer-nos fa-
lles originals
sent còpies
de monu-
ments i per-
sonatges

2

ORIGINAL I CÒPIA

EN ELS NOSTRES monuments fallers

Són molts els monuments fallers que la nostra comissió ha plantat al llarg de la nostra existència. Sabem que les falles de pressupostos humils aprofitem moltes vegades allò que diem “refritos” com a remats o parts principals dels monuments.

Però en el nostre cas, i des de que Paco Marco allà per l'any 1975 va començar a fer-nos els monuments, podem dir que van estar monuments **ORIGINALS** perquè els cossos centrals es realitzaven al complet al taller de l'artista, però també és cert que eren **CÒPIES** perquè reproduïen monuments, personatges, objectes, instruments,... de la nostra cultura saguntina i valenciana, fins i tot algunes d'elles a escala real.

Van estar falles tan emblemàtiques que han quedat al record no sols dels fallers i falleres del moment, sinó també de moltes de les persones que gaudiren visitant-les i que es van plantar durant uns quants anys seguits.

Fem ara un repàs de totes elles a mode d'homenatge i perquè segueixen sent importants per a nosaltres, destacant-ne també no els lemes sinó els MISSATGES PER AL RECORD que les acompanyaven.

Comencem pel monument del mateix 1975 **“Sempre és per a demà lluir la PORTA del CIRC ROMÀ”**. Actualment aquest lema ja no tindria sentit donat que ja fa uns anys aquesta part del monument de la història saguntina es va posar en valor, deixant de ser “quatre pedres al carrer dels Horts” que en l'actualitat poden ser visitades amb un entorn molt més adequat del que va patir durant molts anys.

Santa Anna, 1977

Si hi ha alguna cosa a destacar de la nostra artesanía local són el **COLXO** i la **COLXA**, eixes botiges fetes de suro, pròpies i exclusives de la nostra ciutat. I com a tal tingueren el seu protagonisme l'any 1977 amb el missatge: “L'artesanía local, l'ajudes com cal?”. Aquestes botiges també formaren part d'algun altre monument com elements complementaris, així com en la falla infantil de 1989. Antigament hi havia artesans que els feien als seus tallers. En l'actualitat és un taller que forma part del Centre Ocupacional Sant Cristòfol de la nostra ciutat, on algunes de les persones discapacitades continuen fent-ne de diferents mides i les vénen com a objectes decoratius, aconseguint que no queden reduïts a la memòria dels més vells o a fotografies antigues.

1978: “Ni queden barraques, ni carros, ni haques”. va retre homenatge a un dels escriptors més emblemàtics i internacionals de la literatura valenciana: **VICENTE BLASCO IBAÑEZ**, i a la seua novel·la **LA BARRACA**. El bust d'en Vicent sobre el llibre constituïren el remat del monument sobre la teulada d'una barraca, l'interior de la qual es podia visitar donat que es va decorar i ambientar com tocava, el que va afavorir l'afluència massiva de la ciutadania no sols saguntina sinó també comarcal i més enllà. Fins i tot es va convidar el seu fill menor, Sigfrido Blasco-Ibañez, a visitar el monument i ens va complaure que acceptara, ens felicitara i ens acompanyara durant unes hores.

Santa Anna, 1978

En uns anys en què els canvis polítics estaven acompanyats de diferents manifestacions i opinions socials al voltant de temes ben diferents, al 1979 el missatge va estar: “S’han acabat les batalletes per la parla i les banderetes”. El remat del monument el va presidir un **PALLETER**, rèplica de l’escultura que hi ha a València junt a les Torres de Quart, i una no menys important **DOLÇAINA**. D’aquella falla encara guardem al casal el cartell amb els versos dedicats al Palleter, el qual es va indultar i per tant no es va cremar la nit de sant Josep.

Entrarem en la dècada dels 80 i el nostre artista faller junt als responsables de la comissió seguien pel camí de fer monuments **CÒPIES D’ORIGINALS**, encara que de mides reduïdes per a evitar perill a l’hora de cremar-les.

“Ja es té solució a tanta contaminació?”. L’augment de la contaminació i la brutícia ha fet i esta fent-ne molt de mal a l’agricultura. L’any 1980 una de les escenes principals de la falla va estar molt reconeguda pel públic. Un **CARRO** tirat per un **HACA** fugia de la ciutat per la que havia circulat durant anys sense sorolls i fums contaminants. Ja per aquells anys s’advertia dels perills de la contaminació però no hem après molt, per no dir-ne gens, i la natura ens castiga any rere any. La pregunta que plantejàvem al 1980 continua sense resposta.

En 1981 el **CASTELL ROMÀ** de **SAGUNT** celebrava el 50 aniversari com a **MONUMENT NACIONAL**. Reproduir tot el castell en una mesura acceptable per a plantar en la plaça era inviable, però no ho era fer una **CÒPIA** reduïda de la porta millor conservada: la **PORTA D’ALMENARA**. Aprofitant l’aniversari el missatge va estar molt clar: “Les nostres pedres tenen tanta història que fan grata la memòria: respecteu-les!”. Són d’agrair les darreres intervencions que s’han fet en el castell per part del ministeri, però no en són suficients ni massa adequades (en opinió de part de la ciutadania). El castell romà saguntí és el més gran en extensió de tot el país i com a monument nacional depèn del Ministeri de Cultura. Des de fa molts anys i des d’àmbits ben diferents es reclamen intervencions que el posen en valor com ho estan tants i tants altres castells al llarg i ample de tot el territori i que, en no ser monuments nacionals, han pogut estar rehabilitats per altres organismes autonòmics, provincials o municipals.

Esperem que vagen arribant-ne moltes per a que el Castell romà de Sagunt lluisca com toca.

De monument nacional a monument nacional. De commemoració a commemoració. En aquesta ocasió vin-i-dos segles de la destrucció de Sagunt. 1982: “Un gran **TEATRE ROMÀ**, vint-i-dos segles evocà”. No cal dir més. El repte va estar major. La **CÒPIA** de l'**ORIGINAL** aquesta vegada seria a escala exacta 1:5. La paraula per a definir el resultat final del treball és **ESPECTACULAR**. Si amb la Barraca esmentada anteriorment la ciutadania va aguantar hores de cua per a visitar-la, no cal dir les cues que es feren en aquesta ocasió, perquè l'interior del teatre també es podia visitar gaudint d'una exposició de peces arqueològiques i segells antics. Al mur exterior també es va muntar una exposició fotogràfica interessant. Aquesta falla **CÒPIA** reduïda però exacta de l'**ORIGINAL** va causar tal expectació que diferents cadenes de ràdio i també la televisió li van dedicar espais específics a més de que vam poder mostrar-li-la a un saguntí insigne i internacional: en Joaquim Rodrigo i la seua esposa, na Cecília Kamhi. La col·laboració de diferents entitats públiques i privades ajudaren molt a que l'experiència resultara tan positiva que la Junta Local Fallera va declarar la falla fora de concurs. A més de rebre el reconeixement del nostre Ajuntament, també en feren mencions la Conselleria de Cultura, el Govern Civil i el Ministeri de Cultura.

Santa Anna, 1982

No hem d'oblidar que les falles destaquen per la crítica que fan en format humorístic. En 1983 Sagunt estava immersa en plena crisi socioeconòmica que va afectar a tota la ciutat en ambdós nuclis, la separació física i social dels quals en aquells anys era molt més notable i aquesta situació es va reflectir al monument i al missatge: “Les vies i el pas a nivell condicionen des de vell”. Què millor que una **LOCOMOTORA** sobre les seues corresponents vies per a formar part del remat aquell any? I així va ser.

Parlant de crítica, també a les falles s'aprofita per a fer veure al públic situacions socials que de vegades passen desapercebudes o no són tan públiques com deuriem. Això vam fer en 1984 quan amb el **BOMBO de la LOTERIA** acompanyant el missatge “El joc és una xacra, al qui el pillà el massacre” volguérem mostrar una situació social moltes vegades amagada i incompresa. Al bombo només faltava posar-li un motoret per a que rodara automàticament de tan real com semblava.

També les festes populars i les tradicions van ser protagonistes en aquesta sèrie de falles ORIGINALS basades en CÒPIES. A la part nord del riu i sobre un turó es pot veure des de certa distància l'ERMITA DE SANT CRISTÒFOL. Malgrat el que pot semblar, en 1985 no hi va haver cap missatge religiós. Sant Cristòfol per a saguntins i saguntines és un lloc de tradicions per la festa pròpia al mes de juliol, per ser un lloc de reunió per als benenars de Pasqua, i per més motius, i d'això anava la falla: "Són del poble tradicions: fires, cucanyes i bous".

Santa Anna, 1980

Santa Anna, 1983

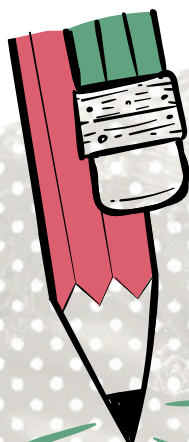

Si haviem tractat les nostres festes i tradicions, no podíem deixar de banda un missatge com el de 1986: "Les arrels no hi ha que perdre, doncs són les que aguanten el poble". Una de les arrels més importants en qualsevol cultura és la gastronòmica i de la gastronomia valenciana es va voler destacar l'all-i-oli, i quina millor manera de fer-ho que amb **EL MORTER I LA MAÇA**. En aquesta ocasió el tamany va estar molt més gran en la CÒPIA que el que manava l'ORIGINAL.

Des de 1987 Paco Marco va continuar fent els monuments de Santa Anna any rere any i en cada monument sempre va incloure de manera més o menys significativa elements propis de la nostra cultura, tradicions, festes, monuments, costums,...: la façana de l'Ajuntament, els confreres de la nostra Setmana Santa, el pont del riu, la porta del castell, els edificis del Musical i dels Caçadors, i molts més que queden en el record, però sempre intentant que entre **ORIGINAL i CÒPIA** no hi haguera diferències.

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

3

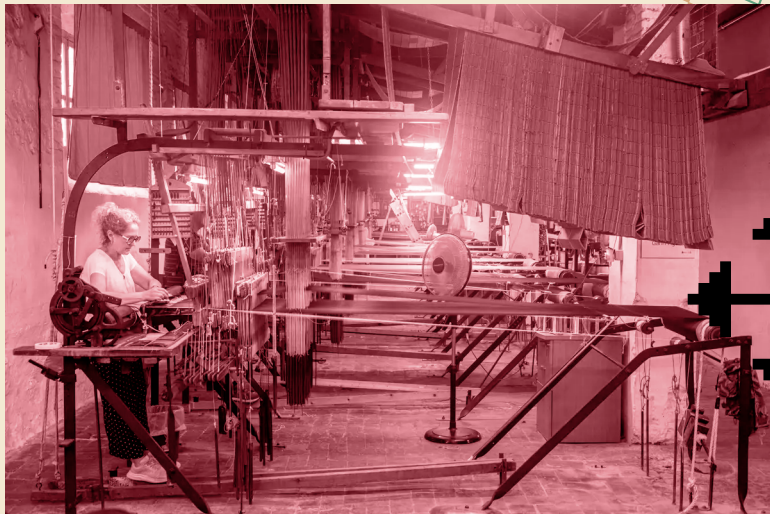
XINESOS ESPECIALISTES EN CÒPIES, però les nostres sedes són inimitables

1. El gegant que va despertar.

Des de fa segles ressonava aquella advertència: «Deixeu dormir el **gegant asiàtic**, que quan despertarà, el món tremolarà». I, efectivament, el gegant es va despertar.

Hui, la **Xina** és una potència mundial de primer ordre, capaç de marcar el ritme dels mercats internacionals i de condicionar l'economia global. Tot va començar cap a l'any 1978, quan Deng Xiaoping, secretari del Partit Comunista, va impulsar una sèrie de reformes que van obrir el país al món. Amb la introducció del capital privat i les inversions estrangeres, la Xina va iniciar un creixement vertiginós que la va fer eixir, pas a pas, de la pobresa.

Taller valencià i taller xinès

Amb l'entrada a l'Organització Mundial del Comerç, el gegant va consolidar el seu paper clau en l'economia global. I després, amb la crisi mundial de 2008, va deixar de ser "la fàbrica del món" per a convertir-se en una potència capaç de fer tremolar els mercats. Durant dècades, el seu model es va basar en una fórmula tan senzilla com efectiva: copiar, adaptar i produir més barat. Va imitar tecnologies, dissenys i tècniques de tot arreu, reduint costos amb una mà d'obra abundant i barata. El món es va omplir, així, de productes amb el segell ja universal: Made in China.

Gràcies a aquesta estratègia, va passar de ser una economia pobra a convertir-se en una potència pròspera i influent. Però, arribat a aquest punt, el gegant s'enfronta a un nou repte: ja no n'hi ha prou amb copiar; ara cal inventar. Inventar, però, és molt més que reproduir: és crear, arriscar, imaginar. I això, com bé saben els nostres artesans i artesanes, mai no és tan fàcil ni tan barat com copiar.

Com passa sovint amb els grans canvis globals, aquella revolució econòmica ha tingut conseqüències inesperades fins i tot en llocs tan allunyats com València, on ha arribat a sacsejar l'àmbit més íntim, el de la seda i la indumentària tradicional.

**Xina és una
potència
mundial de
primer or-
dre, capaç
de marcar
el ritme dels
mercats in-
ternacionals**

2. València, terra de seda.

Abans que la ciutat fora coneguda per les taronges o pel sol del Mediterrani, va ser terra de seda. Des de la València musulmana fins al segle XVIII, la producció tèxtil va viure el seu màxim esplendor i va marcar per sempre el tarannà d'una ciutat que va saber unir comerç, bellesa i ofici. En un context de prosperitat, va nàixer el **Gremi de Velluters**, fundat el 1474, que va reunir mestres seders valencians i genovesos per convertir el seu treball manual en art i identitat.

El llegat del Gremi perviu encara al Col·legi de l'Art Major de la Seda, un edifici que conserva la màgia d'aquells segles daurats. Els seus salons respiren encara l'aroma dels antics telers i de les moreres que donaven origen al fil, i al seu interior s'hi guarda l'arxiu gremial més important d'Europa, amb pergamins i llibres que testifiquen segles de precisió, dedicació i mestria. Més enllà del valor històric, aquests murs protegeixen una herència que inspira.

Amb el pas del temps, la cultura sedera va travessar fronteres i es va convertir en un dels principals motors econòmics de la ciutat. La Llotja de la Seda, símbol d'una València florent i artesana, recorda aquell temps en què els domassos, brocats i espolins vestien palaus, temples i les corts més refinades del seu temps. Enguany es commemoren trenta anys de la seua declaració com a **Patrimoni de la Humanitat**, un reconeixement que consolida la Llotja com el testimoni més universal de l'esplendor sedera local.

Segles després, aquell mateix esperit d'harmonia i bon fer va trobar una nova forma d'expressió en les obres dels pintors valencians. A finals del segle XIX, Sorolla i Pinazo captaren eixa essència en les seues pintures amb vestits populars plens de llum, sedes i brocats que revelaven la bellesa del quotidià. Ells saberen veure el valor estètic de l'autèntic i la força del que és propi, i convertiren el costumisme en art. Amb els pinzells demostraren que la tradició també pot ser avantguarda, i que hi ha un encant profund en el fet de conservar el que és nostre, en els gestos i en les robes del poble, en eixa elegància que cap còpia pot igualar.

Actualment, les noves generacions que treballen la seda continuen donant-li vida i convertint-la en un símbol d'identitat. Projectes com Silkknow, que treballen per conservar i difondre aquest testimoni, ens recorden que la història de la ciutat no es pot entendre sense ella.

**La cultura
sedera es
va conver-
tir en un
dels princi-
pals motors
econòmics
de València**

选高瑞云锦，面料富丽典雅，质地坚实，图案精

3. Quan l'artesanía s'enfronta a la còpia.

Després de segles d'artesanía, la nostra seda s'ha vist amenaçada per les **imitacions asiàtiques**. Ara és fàcil trobar a Internet teles fabricades a la Xina o a l'Índia que reproduïxen dibuixos registrats de firmes valencianes centenàries. Aquestes còpies industrials, fetes amb materials artificials i fabricades en sèrie, intenten imitar la perfecció dels teixits tradicionals, però mai no aconseguixen capturar-ne l'essència.

Com a fallera, he crescut admirant les sedes i els espolins fets a mà i conec bé el valor que tenen. Són fruit d'un saber heretat, d'una manera d'entendre el temps i la paciència que no admet pressa ni substituïts barats. Darrere de cada espolí hi ha hores de treball artesanal, mans precises i ulls que busquen la perfecció en cada detall. Cada fil té un sentit, cada color és triat amb cura, cada dibuix té un nom amb significat i una simbologia. Cada peça és exclusiva, no hi ha dos teixits iguals, i eixa és, precisament, la seua màgia.

A diferència de les fàbriques industrials, alguns dels tallers més antics de València continuen treballant amb **telers de fusta** del segle XIX, restaurats i cuidats com joies, moguts amb la mateixa destresa dels seus avantpassats. Cada colp de llançadora i cada trama posada a mà és una declaració d'amor a la tradició i al temps com a part essencial del procés creatiu. Com podria això imitar-se? Les màquines xineses poden reproduir un dibuix, però no poden copiar el so del teler, ni l'olor del fil nou, ni el color aconseguit amb paciència i precisió. Eixa és la diferència entre l'original i la còpia: l'emoció.

Només unes mans expertes poden aconseguir eixa harmonia entre tècnica i emoció. Mans, sobretot de **dones**, que generació rere generació han sabut preservar l'ofici amb els seus brodats, la seua saviesa i una delicadesa infinita. Elles han sigut les vertaderes guardianes d'aquest saber, transmetent-lo de mares a filles i mantenint viva una herència que forma part del patrimoni cultural.

Tot i que la diferència de qualitat entre la còpia i l'original és evident, la pressió econòmica i la crisi dels últims anys han portat algunes botigues, fins i tot del nostre territori, a importar teixits de baixa qualitat i vendre'ls com a "sedes valencianes" per poder sobreviure. Però el problema no és només la importació de sedes xineses: també han arribat espolins fabricats a l'Índia amb **còpia** de dissenys originals. En alguns casos, fins i tot s'han enviat patrons autèntics valencians a tallers asiàtics, facilitant així les falsificacions, que es poden trobar en plataformes digitals de venda massiva amb noms tan exòtics com "tela de pel lícula tibetana de Mongòlia". D'aquesta manera, els dibuixos que abans contaven històries es converteixen en simples patrons impresos sobre polièster o raïó, desproveïts de memòria i encant.

El resultat és inquietant: amb cada còpia que es ven, es posa en risc una herència cultural que forma part del nostre ADN com a poble, i es desdibuixa la frontera entre el vertader i la imitació. Davant aquesta situació, els tallers locals de seda i espolins han alçat la veu per denunciar-ho. Perquè preservar l'artesanía no és només una qüestió econòmica; és defensar la cultura, la història i una manera d'entendre la bellesa que ens fa únics.

4. Custodiar l'autenticitat.

Conscients de la magnitud del problema, el Col·legi de l'Art Major de la Seda va posar en marxa un **sistema de certificacions d'autenticitat**, una mena de “denominació d'origen” per als teixits valencians. Aquesta iniciativa, pensada per garantir la qualitat i l'origen real de les sedes, permet identificar les peces originals i assegurar-ne la traçabilitat. Més que un simple segell, les etiquetes representen un compromís amb la veritat. Recorden que darrere de cada metre de teixit hi ha hores de treball, coneixement i un patrimoni que cal defensar amb responsabilitat.

La continuïtat dels pocs tallers tradicionals que mantenen viva aquesta herència depén, en gran part, del suport i la consciència del col·lectiu faller, vertader ambaixador de la indumentària valenciana. Triar una peça autèntica no és només una qüestió estètica o econòmica, sinó una manera de **donar valor** al que som, de reconèixer l'esforç de qui la fa possible i de defensar un dels treballs manuals més nobles i antics que tenim.

Però la genuïtat no s'entén només darrere d'un teler. També es viu davant d'un mirall, quan una fallera es vesteix i sent el pes dolç de la història que atresora. Així comença la part més íntima i emocionant del relat: el valor sentimental de la indumentària.

5. El valor sentimental del vestit.

Qui estimem la festa sabem que vestir-se de fallera o de faller és molt més que posar-se un vestit bonic; és un ritual ple de significat, és sentir que formes part d'una cadena generacional que ha mantingut viu un costum que parla de nosaltres.

Encara recorde, de menuda, quan em preparava per als actes com a fallera major infantil de Sagunt. Cada detall tenia una importància especial: el collaret d'or i perles que havia sigut de la meua mare, el color del teixit triat amb il·lusió, l'emoció de saber que aquell vestit no era com cap altre, que estava fet expressament per a mi. Un sentiment d'identitat i orgull que, quasi vint anys després, encara em commou.

De tant en tant, visite l'armari dels meus vestits de fallera i, en diverses ocasions, els he tornat a la vida amb alguna modificació o amb noves combinacions. Sempre gràcies a la destresa i sensibilitat dels indumentaristes, que saben respectar l'autenticitat de cada peça i donar-li nova llum sense llevar-li l'ànima. Perquè cada vegada que me'ls pose, torne a sentir la vibració d'aquell any únic i la mateixa gratitud per l'art que hi ha darrere de cada puntada.

Els teixits valencians no són només atractius visualment; són memòria. Són peces úniques que sovint passen de mares a filles, convertides en símbols familiars d'amor i continuïtat. Cada vestit és, literalment, un tresor, una peça que es guarda i es transmet amb estima, perquè amb el temps guanya valor sentimental. Tant és així que, al meu armari de fallera, n'hi ha un d'especial. Potser no és el més car, però sí el més valuós per a mi, ja que forma part de la indumentària que va lluir ma mare quan va ser fallera major de la seua comissió l'any 1993. Posar-me un dels seus vestits i donar-li una segona vida m'emociona profundament. Cada vegada que ho faig, sent que el vincle es manté intacte, que allò que ella va estimar, ara forma part de mi. I m'il·lusiona pensar que, algun dia, el meu futur fill o filla puga heretar-los amb la mateixa responsabilitat que ho he fet jo: la de preservar, cuidar i continuar donant-los vida amb respecte, per mantenir viva la tradició que uneix generacions.

6. Reutilitzar per estimar.

Internet, que en molts casos ha sigut l'escenari on proliferen les imitacions, també pot convertir-se en una eina valuosa quan s'utilitza amb criteri. Avui en dia, quan el cost de la vida i els salaris condicionen les decisions de moltes famílies, és comprensible que cada vegada més falleres i fallers opten per donar una **segona vida** als seus vestits, recorrent a plataformes de segona mà on l'intercanvi d'indumentària s'ha convertit en una forma responsable i conscient d'estimar la festa. Lluny de restar valor al vestit, aquesta tendència n'enforteix el significat. Un vestit que travessa el temps, que es transforma i es comparteix, es converteix en un símbol viu de sostenibilitat i estima.

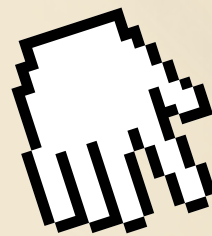

I entre comprar una còpia barata vinguda de fora o reutilitzar un vestit valencià autèntic, la tria és clara: millor allargar la vida d'una peça amb valor que no alimentar una imitació buida de significat. Això també és una manera de protegir la cultura i el treball dels artesans locals. Comprar original és actuar amb consciència; és defensar el nostre patrimoni davant un món que tendeix a uniformar-ho tot.

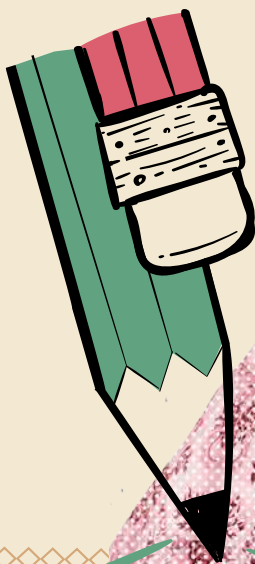
7. Mirar enrere per avançar.

Cada vegada més falleres i fallers trien la seua indumentària inspirada en patrons antics i dibuixos tradicionals, amb colors i detalls que ens transporten a altres temps. Potser és perquè, en un món ple de presses i producció en massa, necessitem tornar a allò que té identitat, al que està fet amb calma i amb sentit, una manera de recordar que la bellesa no sempre naix de la novetat, sinó de la veritat.

A més, aquest desig de mirar al passat no es limita al només al territori. Els telers valencians sovint rescaten dibuixos antics d'Itàlia o de França, inspirant-se en espolsins del segle XVIII que reviu gràcies a mans expertes. Un exemple recent és el vestit que Berta Peiró va lluir en la Crida de 2025, el teixit Esperanza, creat a partir d'un espolí antic trobat en un antiquari de Milà i reinterpretat pels telers de la Compañía Valenciana de la Seda. El resultat és un disseny que uneix la història tèxtil europea amb la identitat valenciana contemporània, una creació que demostra com el passat pot continuar donant forma al present.

Cada vegada més, fallers i falleres opten per donar una segona vida als seus vestits. (...)

VALENCIANA?

**Lluny de restar
valor al vestit,
aquesta tendèn-
cia n'enforteix
el significat.**

8. L'essència de la festa.

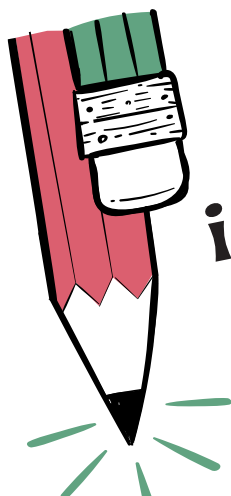
Les Falles d'avui ja no són les d'abans, i això és positiu. La festa evoluciona, s'obri al món, incorpora nous rostres, noves formes de ser faller o fallera, així com nous discursos i sensibilitats. La València fallera està aprenent a ser més plural, més diversa i més conscient del seu impacte, tant en la manera de vestir com en la d'organitzar-se, expressar-se i projectar-se com a festa.

Però enmig d'aquests canvis, cal recordar allò que ens arrela, com és l'autenticitat dels oficis, l'art dels teixits i l'esperit creador que ens diferencia de qual-sevol còpia. Ser fallers del segle XXI vol dir estimar la tradició, però també adaptar-la, protegir-la i donar veu a noves generacions. Per això, davant d'un món ple d'imitacions, la millor resposta és continuar sent originals en la manera de vestir, de sentir i de viure la festa.

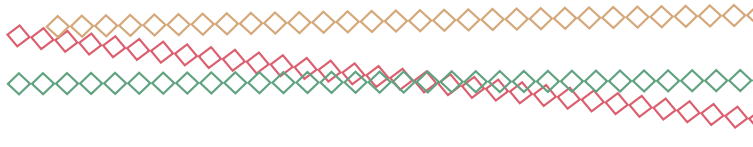
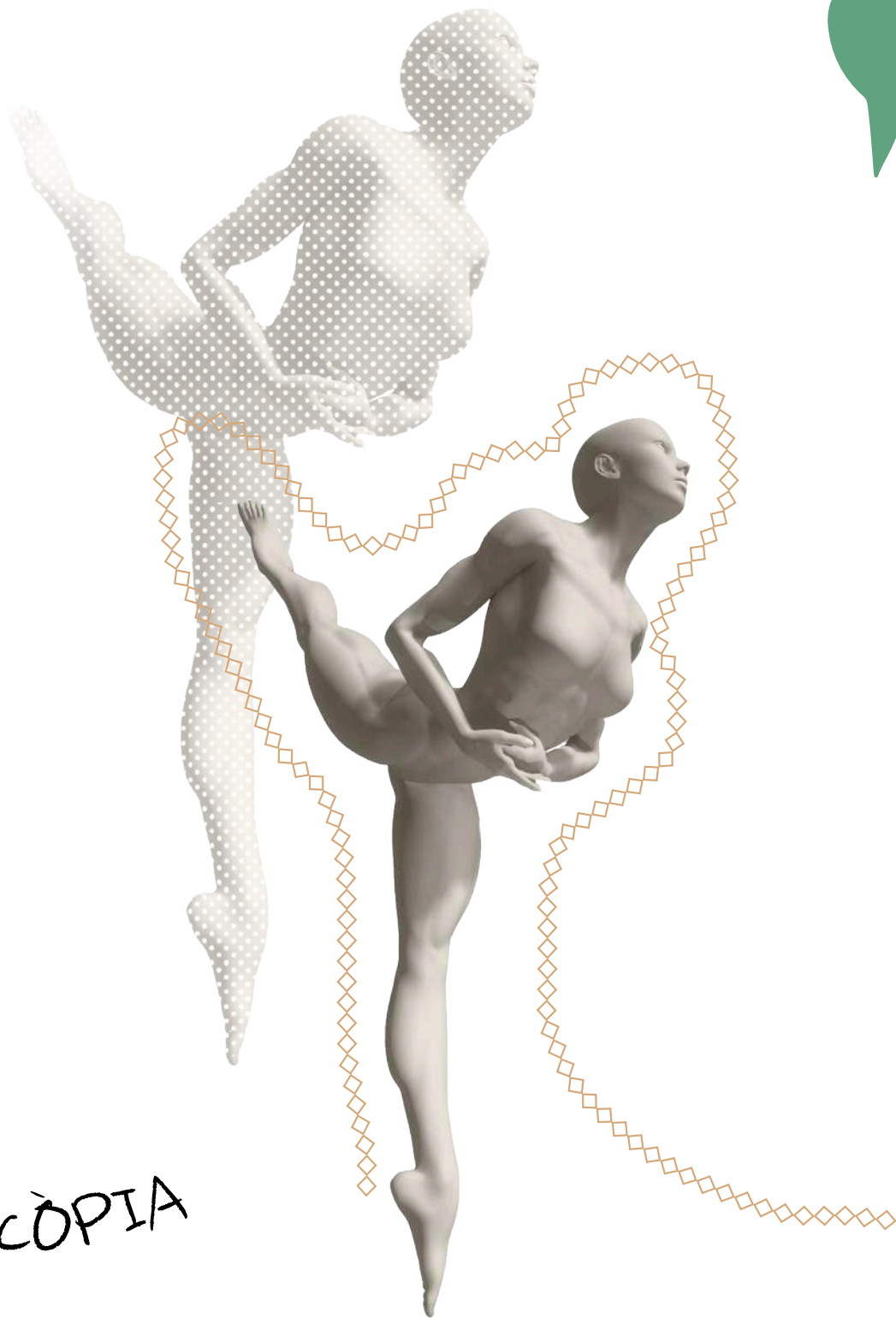
Mentre hi haja fallers i falleres que creguen en el valor d'allò que és nostre, les Falles continuaran sent l'original més gran que mai s'haja copiat.

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

4

La jota valenciana: BALL CÒPIA?

Introducció.

A les nostres festes sempre ens troben acompanyats per la música i els balls tradicionals. A la nostra Comunitat Valenciana no podem imaginar una festa sense el seu ball tradicional associat. Podem pensar que la causa és el caràcter dels valencians, un caràcter obert i sociable.

Dins de les festes, incloses les de caràcter religiós, estan acompanyades de balls com per exemple el Ball de la Moma en la festivitat del Corpus a València, o la Dansà a la plaça de la Verge en la festivitat de la Mare de Déu dels Desemparats, o el Ball dels Bastons a la de la Salut d'Algemesí. Altres festivitats més paganes també tenen balls tradicionals associats a les nostres comarques.

A priori, podem pensar que la causa és una gran afició a la música, al ball, a la festa, la resistència a abandonar les activitats i les manifestacions tradicionals de la nostra **cultura autòctona**.

Els balls més comuns dins del tot el repertori valencià són: les jotes, les seguidilles, les dansades, els boleros, els uns i els fandangos. A la jota, precisament, dedicarem este article.

La **jota** és una forma de cant tradicional i ball característic que s'estén al llarg de tota la nostra comunitat, però també al llarg de la península i les illes. Per exemple, la jota està present en diferents comunitats: Aragó, Navarra, Castellà i Lleó, Cantàbria, Astúries, País Basc, incloses les illes Balears i les Canàries.

El 2023, la jota fou declarada pel Ministeri de Cultura com a Manifestació Representativa del **Patrimoni Cultural Immaterial**. Un pas més en la tramitació de l'expedient de candidatura de la jota com a Patrimoni Cultural Immaterial de la UNESCO, en el qual participen 15 comunitats autònomes i que està coordinat pel Ministeri.

La Llei 10/2015, de 26 de maig, per a la salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial, estableix que correspon al Ministeri de Cultura i Esport, en col·laboració amb les comunitats autònomes, la salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial mitjançant la Declaració de Manifestació Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial, a més de regular el procediment de declaració.

La justificació de la jota com a Manifestació Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial està avalada per la normativa internacional: la seua interiorització en les persones i en la comunitat que ho sent com part de la seua identitat, amb un profund calat en la societat actual i en la memòria i l'imaginari col·lectiu.

La jota és el gènere musical que agermana grans territoris de l'est de la península Ibèrica, ja que la seua extensió abraça des de l'horta del Segura fins a les valls dels Pirineus, incloent les illes Balears i la franja d'Aragó. A conseqüència del seu origen castellà s'han atribuït connotacions negatives i de vegades és considerat com un gènere foraster.

La representació escènica de la jota es canta i es balla acompanyada de castanyoles i altres instruments.

En este article donarem alguns apunts referits als diversos aspectes de la jota, com s'interpreta i, sobretot, tractarem aspectes interessants com l'origen i l'evolució. Tractarem de manera especial les jotes de quatre, i més endavant aprofundirem en elles. Cal destacar que la jota és un gènere relativament modern dins de la música tradicional popular valenciana.

Etimologia.

L'origen de la paraula jota, terme general per a denominar este estil, pareix d'origen castellà però no es coneix amb seguretat el seu origen. Segons la RAE, prové del mossàrab *šáwta*, que significa 'salt', i del llatí *saltāre*, que fa referència a 'ballar'. En canvi, una altra teoria afirma que el terme deriva del celtiber i este de la forma *ĩōta*, que significava 'jota' en grec antic.

Popularment, han existit altres denominacions que han funcionat com un apel·latiu secundari pel seus aspectes coreogràfics, per exemple ball de dos, ball del canut, altres com la joteta o jotilla, o associades a la geografia (la vallera, la valenciana, la lliuriana). També altres per circumstàncies desconegudes com la cebera (Algemesí), la ravalera de Callosa de Segura.

Jotes diverses.

És difícil fer-ne una classificació, ja que les característiques i els límits no són precisos ni totalment nítids.

Les jotes destinades exclusivament al cant i no acompanyades d'instruments musicals que tenien com a funció fer més lleuger el treball, més relaxant davant l'esforç, s'anomenen jotes *domèstiques*.

Parlem de les jotes dedicades o relacionades amb els oficis com ara **faenes del camp**: la sega, la collita de l'arròs o la verema. També les destinades als menuts per adormir-los o acaronar-los.

En aquells temps, la música no tenia cap mitjà de reproducció al camp, en contraposició als nostres temps que tenim al treball la ràdio, música ambiental o qualsevol dispositiu electrònic que ens acompanya constantment a tots els llocs. Allí eren les persones del

L'origen castellà de la jota ha atribuït connotacions negatives i de vegades és considerat un gènere foraster

Jota valenciana, 1920

camp les que cantaven, soles o acompanyades, si la faena era comuna i ho permetia.

Encara que la percepció majoritària de la jota és que s'ha destinat principalment al ball, presenta una gran varietat de coreografies i d'interpretacions al llarg de tot el territori.

En la societat tradicional era normal anar de ronda o de volta de guitarra, un divertiment exclusivament masculí. El fet que els hòmens cantaren a les dones era un signe de galanteria. Dins d'estes tradicions de rondalla estarien les *Jotes de Pasqual* i les de passacarrer o rondaderes, totes elles amb una característica comuna destacable: el ritme és menys viu que les destinades al ball. Tot i que de vegades poden ser d'interpretació ràpida, com el cas de la jota del tres del terme de Culla, al Maestrat.

Una variant molt estesa arreu del nostre territori ha estat l'anomenada *Jota dels quintos*, estretament relacionada amb les de ronda, tot i que la seua finalitat era la recaptació com a ajuda als xicons de la quinta. Era costum que els fadrins que entraven en quintes, és a dir, que aviat serien reclamats per fer el servici militar, convocaren rondes per a arreplegar queviures i diners per a celebrar el seu comiat. Tenien lloc normalment els dies previs al reclutament i, de vegades, recorrien altres pobles i partides rurals. A la Plana de Castelló, l'Horta de València i alguna zona del sud, com per exemple Ibi, eren conegudes com a *jota de fadrins*.

D'altra banda, cal destacar la jota d'estil de ritme lent, on destaca la línia vocal lliure. El seu origen està intrínsecament unit als cants a l'aire que acompanyaven les tasques agrícoles. Estes jotes són conegudes al nord valencià, a l'Alt Palància i a les zones properes a l'Aragó. Un exemple en seria el de les *jotas parades*, documentades al Racó d'Ademús o Titaigües (els Serrans), o les *valleres* a la Plana de Castelló.

En estes variants de jota juga un gran paper el versador o versadora per la seua improvisació lírica típica del cant d'estil.

Instruments per a interpretar la jota.

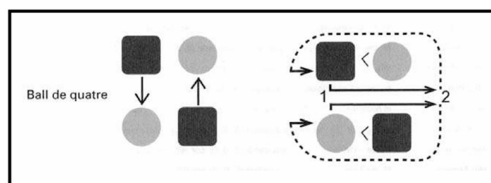
Per tal d'interpretar la jota destinada al ball, els instruments d'acompanyament eren diversos, des d'un simple acompanyament d'un picat de mans, si no es disposava de res més, fins a la guitarra. A més, l'instrument principal que s'utilitzava per a la base rítmica era interpretat amb una sèrie de colps i rasquejos tradicionals presents de manera incondicional en estos balls tradicionals. El guitarró també estava present, com altres instruments de corda. L'associació d'estos instruments de corda esmentats formaven les rondes o rondalles tradicionals valencianes, també acompanyades per les percussions com la pandereta, les castanyoles, la canya badada i els ferrets.

Ahora podien combinar-se instruments de corda i de vent, com s'ha pogut veure a la comarca dels Serrans i l'Alt Palància. Hi ha moltes més manifestacions de la música popular valenciana en què hi intervenen ahora instruments de vent i de corda, com els cants de l'aurora, els *mayos*, les albaides nadalenques del nord valencià o els pastorets del sud.

La jota: les jotes de quatre

Són un tipus de ball diferent dels altres gèneres de ball tradicional valencià i es localitzen a les comarques centrals valencianes, al sud de riu Xúquer.

Estes jotes es componen de dues parts

que van alternant-se, una instrumental i una altra cantada. Entre estes dues parts no hi ha diferències en l'harmonia i s'empren tres acords de guitarra dintre d'una tonalitat major. La combinació dels acords i les postures de la guitarra es mantenen dos compassos ternaris, i la combinació completa té la duració de huit compassos. El canvi d'acords no coincideix amb el canvi de compàs.

La primera part, la instrumental, es crea a partir d'una melodia que ocupa els huit compassos dels acords. Esta melodia es repeteix una i altra vegada fins a donar pas a la segona part, la part cantada. En esta part cantada cal destacar que cada vers de la cançó coincideix amb una frase musical. Cada frase

tindrà una durada de quatre compassos i el nombre de frases serà parell sempre.

Jota valenciana, 1920

D'altra banda, les jotes de quatre es presenten partides de vegades: la part cantada està dividida en dues meitats per una intervenció instrumental. Esta característica és comuna a les seguidilles i als fandangos. La melodia sol presentar parades curtes que ens fan dubtar sobre el compàs i el ritme és ternari. Esta sensació de pèrdua del compàs augmenta perquè mentre la guitarra fa el ritme ternari, i la melodia segueix un ritme binari.

Respecte del ball, la col·locació de les jotes de quatre és en quadres de quatre persones, encara que també és comuna la realització d'encreuaments entre balladors al llarg de la part instrumental i durant la part cantada.

Alguns autors han agrupat les jotes de quatre amb les seguidilles i fandangos com un mateix gènere musical. Tal volta són inclosos per la cadència o pel ritme parat o sincopat que comentàvem adés, encara que esta característica no pot definir un gènere ja que és comuna a la major part dels balls tradicionals valencians. Pardo i Jesús-María (2001) va proposar el nom de fandangos de cobla partida per a estos dos tipus de balls.

La denominació de jota de quatre, anomenada així als articles de J. Antoni Cerdà, és la coneguda comunament com jota. Ell l'anomena així per la presentació del ball en quadres de quatre persones i sempre han estat considerades jotes, nom tradicionalment utilitzat.

Creació i origen de la jota.

L'origen de la jota valenciana ha estat atribuït a l'Aragó, encara que els historiadors i investigadors no s'hi posen d'acord. Alguns apunten la primera referència de la jota a València, i les primeres referències a la *jota* són en la música teatral del segle XVIII.

Conta una llegenda que un musulmà valencià anomenat Aben-Jot havia inventat un cant i ball de caràcter profà, amb el qual enfervoria el poble. Això va provocar les ires del rei de València Muley Tarik, que va decretar contra ell l'expulsió del Regne de València. Este musulmà es va refugiar a Calatayud (Aragó), i va ser ací on es va popularitzar este estil de cançó i ball. Els habitants de Calatayud el van batejar com a jota, en honor al seu creador, Aben-Jot.

Els orígens d'esta llegenda són dubtosos. A més, els investigadors confirmen que tot això és mentida perquè el vocable jot en àrab clàssic no existeix, ni com a nom ni tampoc com a cognom, i *Aben* en àrab significa 'fill o descendent de', igual que en berber *Beni* és 'fill' i *Bena* és 'germà'.

Hi ha documents escrits que parlen de la jota com a ball molt generalitzat al Regne de València en els segles XIV, XV, XVI, XVII i primera meitat del segle XVIII. No s'ha trobat

cap document anterior que parle de la jota ni a l'Aragó ni en el conjunt de la península, i la jota aragonesa apareix a la fi del segle XVIII, tal com hem comentat adés unida a la música teatral.

Cal destacar un quadre pintat de la inauguració del Palau del Real (Al-Munia en àrab), que va ser construït el 1009 pel rei de Balansiya Abd-Al-Aziz. Per a l'arabista Henri Péres, en el quadre es veuen hòmens i dones ballant una jota.

Este ball es va estendre per Requena, Utiel i les seues comarques, i segurament estos mateixos jornalers van ser els que van començar a transmetre-la quan pujaven a la sega del cereal als regnes d'Aragó i de Navarra.

Si la jota va nàixer a València, és lògic pensar que els jornalers de Requena, Utiel i les seues comarques que baixaven a la ribera del Xúquer a la sega de l'arròs a la fi de setembre i a la comarca de Lliria i les terres del Túria a la sega de l'alfals, del cereal i la ceba, al seu retorn comentaren meravellats el ball que havien vist i que es deia jota. Tal com hem comentat al principi, la jota en els inicis estava molt vinculada a les tasques agrícoles.

La jota actualment es balla a València, Castella-la Manxa, la Rioja, Castella i Lleó, Navarra, Cantàbria, i per descomptat a l'Aragó, on ha aconseguit el seu màxim grau d'esplendor i popularitat. Però investigadors com Galán Bergua, Antonio Beltrán Martínez, José Ruiz de Lihori, Baró d'Alcalalí, entre altres, afirmen rotundament i sense dubtes que la jota naix en les terres del Regne de València, en el cor i les entranyes mateixes del nostre estimat poble.

La jota al Camp de Morvedre.

Al Camp de Morvedre, concretament al municipi de Sagunt, la jota en la seua vessant aragonesa hi té una gran representació en l'Associació Centre Aragonés, que es va crear el 1941 amb l'objectiu de conservar patrimoni i costums de la comunitat aragonesa. Els seus inicis estan units a la creació del Port de Sagunt cap al 1902, quan els primers aragonesos hi arribaren per treballar en el mineral de ferro que provenia d'Ojos Negros.

Des de la seua creació, al Centre s'imparteixen classes específiques per a cada vessant de la jota. Ball: passos bàsics, figures i coreografies en parella. Cant: interpretació lírica de les lletres tradicionals i adaptacions. Rondalla: acompanyament amb guitarres, bandúrries i llaüts. Els alumnes hi aprenen

solfeig aplicat al folklore aragonés i participen en actuacions en actes com la festa de la Pilarica i fires locals, amb què reforcen el sentiment de comunitat i la transmissió d'este llegat. El Centre Aragonés del Port de Sagunt participa en Arafolk com un punt de trobada per als qui volen aprofundir en la jota i altres manifestacions del folklore aragonés en la Comunitat Valenciana.

La vessant valenciana de la jota i altres balls tradicionals a Sagunt està representada principalment pel **Grup de Danses de Morvedre**, fundat en 1981 a Sagunt. El seu propòsit principal ha sigut l'ensenyament, divulgació, estudi i recopilació del folklore tradicional valencià, especialment del Camp de Morvedre. Entre els seus esforços destaca la recuperació del *Ball de plaça*, basat en esquemes tradicionals de comarques com l'Alt Palància i el Camp de Morvedre. Des del 1985, el grup organitza la *Dansà* a Sagunt i al Port de Sagunt, una manifestació festiva que convoca balladores de diverses procedències, només interrompuda durant l'any de la pandèmia. El grup ha organitzat trobades de folklore valencià per al 9 d'Octubre, on es mostren distints balls de les diferents comarques valencianes.

En conclusió, en este article hem tractat de la jota, un gènere de ball tradicional que té una gran importància pel seu reconeixement i valor del patrimoni cultural tradicional. Hem tractat de donar-ne a conèixer les característiques, l'origen i la jota tradicional valenciana, també anomenada jota de quatre per la posició dels balladors. És evident que la pervivència de la jota valenciana queda en una situació crítica i reduïda per la seua poca mostra, no com altres balls tradicionals que encara per sort continuen endavant i de manera majoritària. Des de les comissions falleres i les institucions públiques tenim el deure de portar endavant la tasca de donar visibilitat a este gènere de ball tradicional i seguir valorant els nostre folklore valencià.

El Grup de Danses de Morvedre vol rescatar el *Ball de la Plaça*, basat en esquetes tradicionals de la comarca

Grup de Danses de Morvedre

BIBLIOGRAFIA.

PARDO, Fermín i JESÚS-MARÍA, José Ángel (2001): *La música popular en la tradició valenciana*, València, IVM, Generalitat Valenciana.

• CERDÀ I MATAIX, Joan Antoni: «La jota de quatre i el fandango de cobla partida», *La Xitxarra*, núm. 1 (2004), Sant Vicent, Associació d'Estudis Tradicionals «Sagueta Nova» de Biar, p. 10-23.

• GRUP DE DANSES «CARDAORS»: «Aproximació-estudi del folklore a la Mariola i la Vall d'Albaida», *La serra i la vall* (1989), Alcoi, Grup de Danses «Cardaors» de Bocairent, p. 15-21.

• FLORES I ABAT, Miquel-Àngel & MONJO I MASCARÓ, Joan-Lluís (2009): «Aportacions a l'estudi del ball i la música tradicional al terme de Benissa», *Festes Puríssima Xiqueta*. Benissa.

• BENAVENT OLTRA, José Antonio (1994): «Origen i evolució de la festa de la dansa de la Vall d'Albaida», *Les danses a la Vall d'Albaida*, Fonoteca de Materials, vol. XXIV, València, Conselleria de Cultura-Generalitat Valenciana.

• AIATS I ABEIÀ, Jaume: «Les melodies de les danses de la Vall d'Albaida», *Les danses a la Vall d'Albaida*, Fonoteca de materials, vol. XXIV (1994), València, Generalitat Valenciana, p. 12-57.

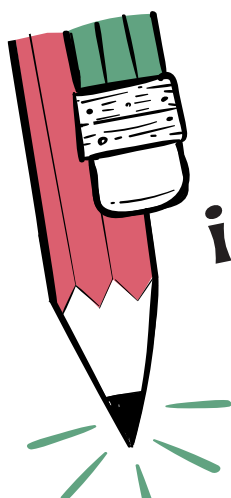
• CRIVILLÉ I BARGALLÓ, Josep (1997): GRUP DE DANSES «CARDAORS»: «Aproximació-estudi del folklore a la Mariola i la Vall d'Albaida», *La serra i la vall* (1989), Alcoi, Grup de Danses «Cardaors» de Bocairent p. 15-21.

• OLLER, Maria Teresa: *Canciones y danzas de la Sierra Mariola*, «Cuadernos de Música Folklórica Valenciana», núm. 10, València, Institución Alfonso el Magnánimo.

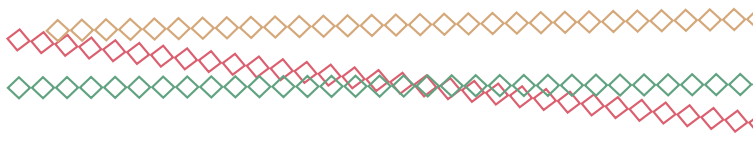
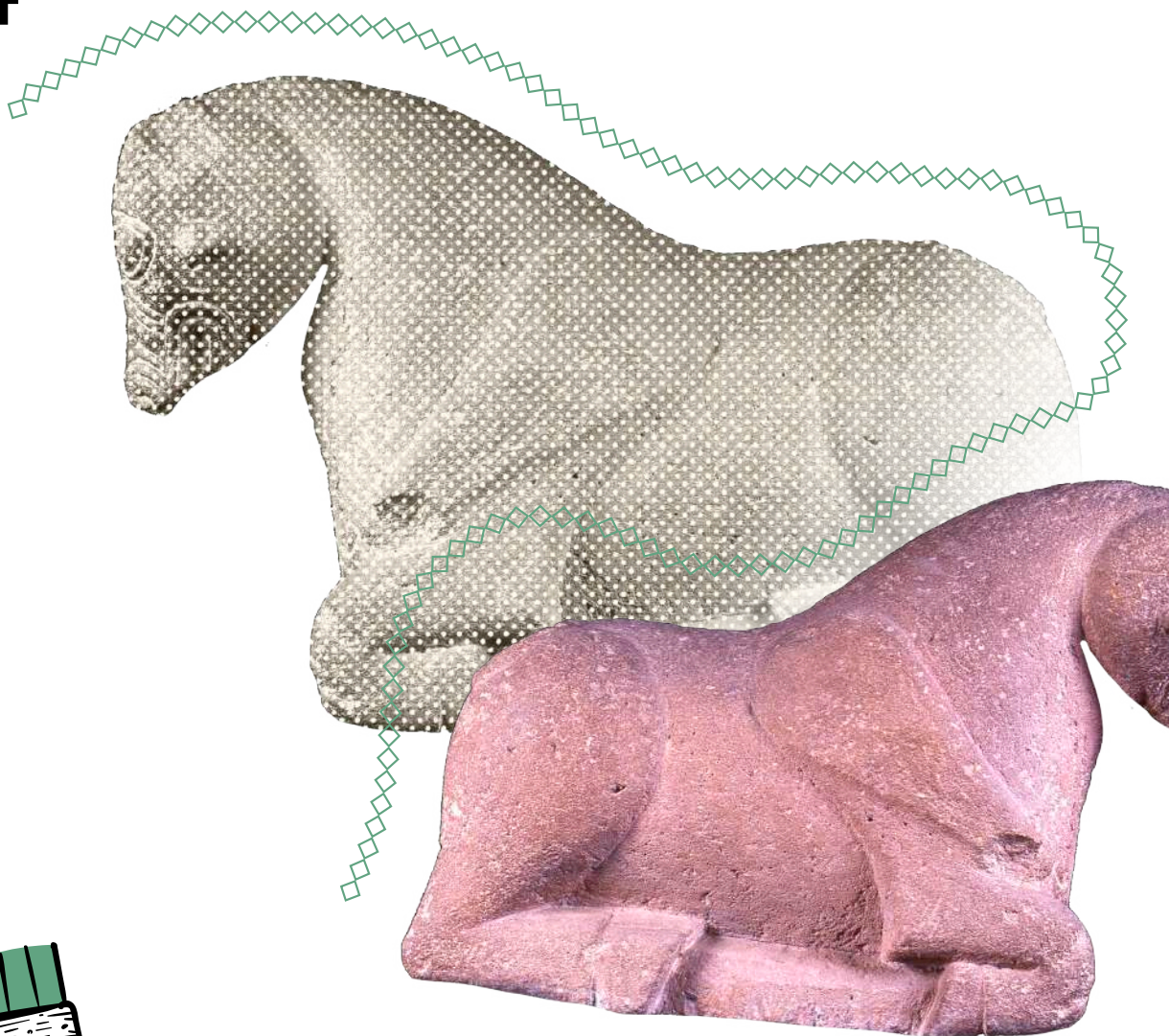
• Levante EMV (diverses publicacions).

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

5.

Els premis de la A.C Falla Santa Anna:

SÓN ORIGINALS O SÓN CÒPIA?

Des de fa molts anys hem sentit parlar de premis: el Premi Nobel de la Pau (1901), el Premi Cervantes (1976), de Literatura (1901), el Planeta (1952), amb la finalitat de promocionar obres i mèrits rellevants.

Si parlem de cinema, als Estats Units trobem els importants Òscars, premis que s'atorguen a les millors pel·lícules, actors i actrius, directors/es, etc. de la indústria cinematogràfica des del 1929. Al nostre país tenim els Goya; podríem dir que són una còpia dels americans i que la primera entrega va ser el 1987, tots dedicats a persones, entitats o institucions que participen i fan que la cultura siga més visible.

Per aquesta raó, i per tal de premiar tot allò que fora cultural en el món de les Falles, l'Associació Cultural Falla Santa Anna va crear diversos premis, des del més veterà del **Saguntí de l'Any**, creat en 1978, fins als més recents Premi **Santa Anna** i Premi **Josep Maria Francés**, dedicats al contingut didàctic per a infants dins d'un llibret de falla (2015).

Parlem ara del primer, del Saguntí de l'Any, que tal i com hem comentat va ser creat en 1978 i s'atorga a un personatge, una entitat o un col·lectiu de la comarca del Camp de Morvedre que fa alguna labor social, cultural o econòmica que porta sempre la nostra comarca com a emblema. Un dels últims va ser concedit a la científica nascuda a Sagunt Emília Matallana Redondo.

L'A.C. Falla Santa Anna es preocupa per la cultura i, sobretot, per la llengua

Es tracta d'un premi que els fallers primerament presenten a l'assemblea, amb una breu descripció del personatge, entitat o col·lectiu i després per votació es decideix a qui atorguem el premi, que es farà públic en l'acte de la presentació de la comissió, on es llig tota la seua trajectòria i finalment es fa obsequi d'una figura representativa d'aquest premi: una reproducció del Bou Ibèric saguntí.

L'any 2003 es va fer un acte per tal de homenatjar a tots els premiats durant els 25 anys del premi.

El següent premi creat va ser el **Premi Literari Escolar** en 1993, amb motiu de l'aniversari de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià, per Josep Maria Francés i Duetto, en el qual participen el col·legis de la comarca. Està dirigit a l'alumnat de cinqué i sisé de primària, que fan escrits relacionats amb la temàtica de la falla i lligats a la Setmana Cultural.

No és una tasca fàcil i hem d'agrair als mestres i professorat implicats la seua labor, que des de fa tants anys van col·laborant i es preocupen perquè el seu alumnat escriga i parle valencià, conega la llengua, l'estime i, a més, siga participatiu any rere any.

Encara que vam estar uns anys sense convocar el premi, l'any 2015 ens vam posar en contacte de nou i el vam recupe-

rar amb la mateixa il·lusió que la primera vegada. Ja estem en la XXXI edició.

Per últim, els premis més recents van ser els Santa Anna i Josep Maria Francés, premis dedicats al contingut didàctic per a infants dins d'un llibret de falla, que es van crear el 2015. Aquests premis sorgeixen amb la necessitat de fer un homenatge a l'estimat Pepe Francés, persona lligada a la Falla Santa Anna com a vicepresident de Cultura, que es preocupava de buscar el tema del llibret, de proposar articles per als col·laboradors, de la temàtica de la Setmana Cultural... Pepe no parava mai, sempre estava cavil·lant per la cultura, la llengua i la falla; encara no s'havia acabat un exercici, ja tenia en marxa el següent, sempre fent faena, per això es mereixia un homenatge i es van crear els premis.

Tot sorgeix a partir de l'any 1993 i, posteriorment, la creació dels premis de la Generalitat Valenciana als millors llibrets de falla, foguera o gaiata, en el cas d'associacions de Castelló i Alacant, on juntament

Premis Santa Anna i Josep Maria Francés

amb la Falla La Malva d'Alzira participem des del primer moment, sense faltar a la cita cap any.

Amb motiu d'això, es van crear els Premis Lletres Falleres i pensàrem que els nostres premis podien formar part d'aquesta associació, però l'esforç i la trajectòria no ens van convèncer i l'Associació Cultural Falla Santa Anna, després de valorar les condicions de Lletres Falleres, va decidir no formar part d'aquesta associació.

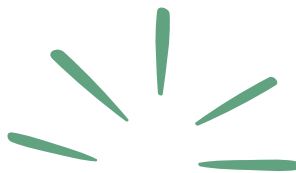
No vam abandonar la idea i vam continuar creant els premis, sense pràcticament ajuda, ni publicitat, ni festes, ni personatges il·lustres, ni televisió valenciana. Els primers anys va haver-hi poca participació, però amb el temps i a poc a poc ja farà l'XI edició. Són moltes les associacions falleres que participen i envien els seus treballs, tant al Premi Santa Anna obert a totes les associacions falleres valencianes com al Premi Josep Maria Francés i Duato, obert a les associacions del Camp de Morvedre.

L'Associació Cultural Falla Santa Anna és una falla oberta, participativa, que es preocupa per les persones, pel barri, per la **cultura** i, sobretot, per la llengua. **Llengua** que estimem i que, com deia un professor, il·lustre catedràtic de la Universitat de València que cal no oblidar: "Per a estimar una llengua cal parlar-la i conèixer-la".

Per finalitzar, esperem poder continuar la tasca molts anys més, convocant els diferents premis i agrair a totes les persones, entitats i col·laboradors que puga ser possible.

Com tots els anys, vam decidir pegar una volteta per València i després al poble per vore les falles. Enguany teníem la companyia d'Antoni i Carme, amics d'Andalusia. No era la primera vegada que ens visitaven per falles i entenien molt bé el sentit de la festa, però enguany tenien curiositat per eixes falles que eren diferents en formes geomètriques, de figures anòmales o simplement d'un altre estil, que encara no entenien massa bé.

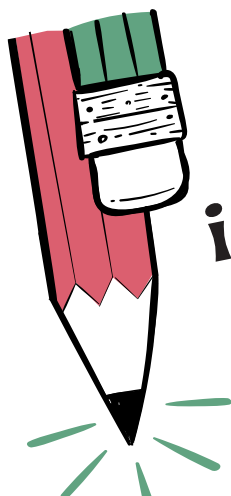
Gaudirem dels grans monuments i de les curiositats de cada ninot buscant eixes falles diferents que almenys no en copiaven a cap altra. Eren originals. Deixàrem el cap i casal i tornàrem per gaudir de les nostres falles.

A la nostra ciutat tenim dos nuclis diferenciats, i per visitar les falles d'especial vam conduir fins a quasi prop de la mar: rotondes i rotondes vam passar, ja que molts carrers estaven tallats.

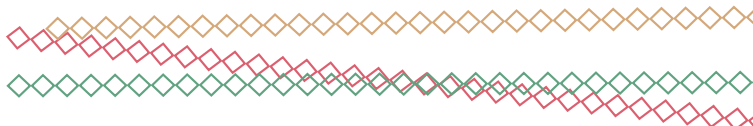
Tornàrem cap a la zona antiga i abans de continuar el recorregut paràrem al casal en un carrer ben costerut que arriba fins a les falles de la muntanyeta del castell. Allí recuperàrem forces amb una cassalleta per seguir la visita fallera i gaudir de la crítica i la sàtira fallera del poble.

Quan ja ens retiràvem a casa creuàrem la passarel·la que dona pas a l'altre costat del riu i, de sobte, Antoni diu: «Mireu eixa falla experimental! Eixa sí que té alçada! Vaja quin monòlit han posat, i que ben il·luminada està la falla!».

Ens miràrem tots i esclatàrem a riure...
«Això no és una falla... és una rotonda!».

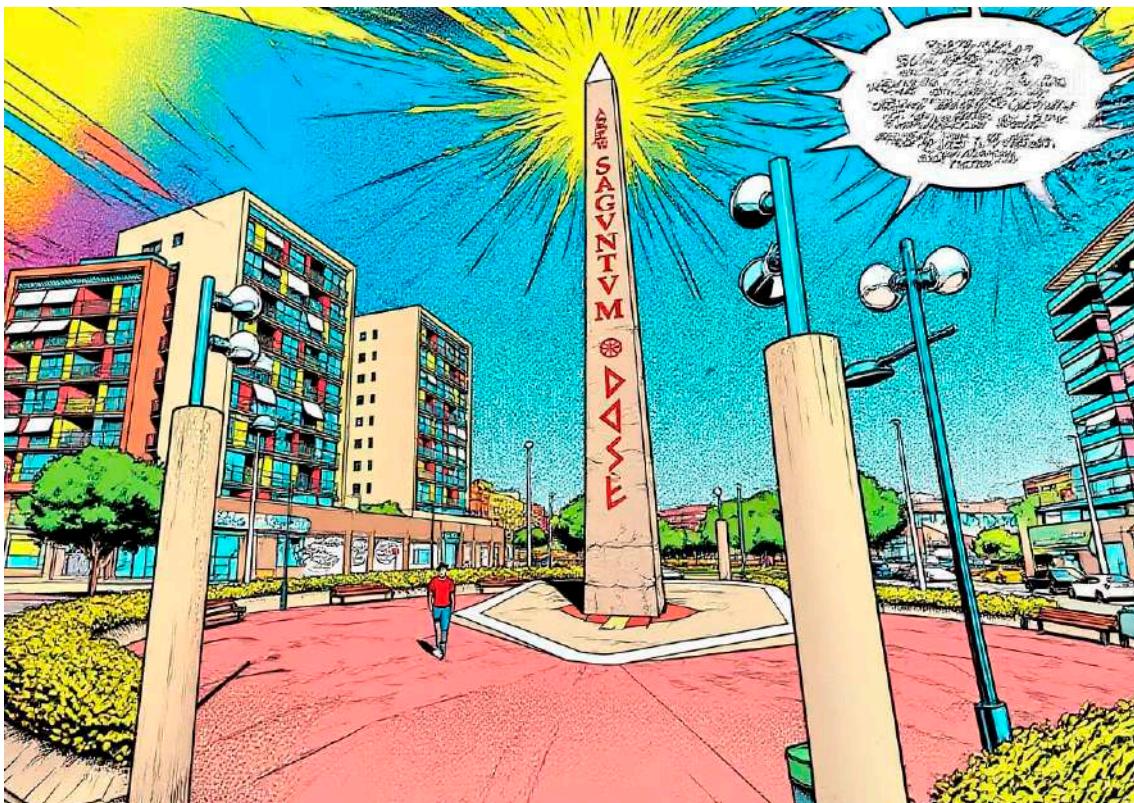

i CÒPIA

6.

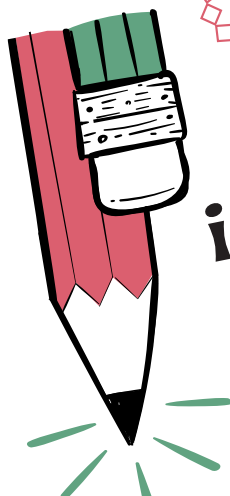
Confusió

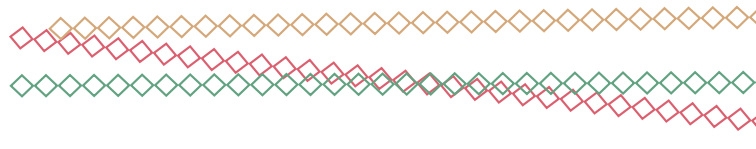

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

7.

L'inrevés faller

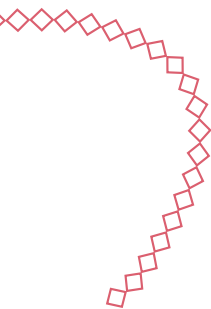
Hui el nostre món faller ha canviat,
no és al que estàvem acostumats.
El president vesteix banda i rodet
i la nostra regina faixa i barret!

Ell llueix les gales amb gràcia,
mentre ella fa gala de democràcia,
i entre rialles al casal, berenarots i cassalla,
els fallers no saben ben bé qui comanda la batalla.

Ximo vol ser fallera major,
i Amparito qui comanda,
ella pren les decisions
que la falla li demanda,
mentre nostre Ximo brilla imponent
lluïnt amb orgull la banda.

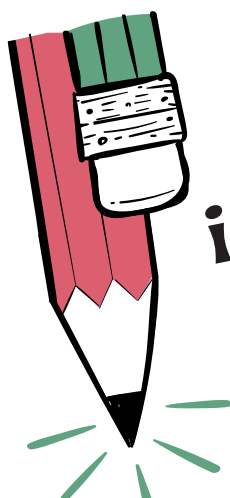
Fallers i falleres riuen,
fallers i falleres no li troben gràcia,
però mentre la pólvora esclate i el foc creme la falla,
tant fa qui comande, si poden plantar la falla!

Si sonen els masclets i emociona la xaranga,
barregem nostra cultura amb la sàtira i la gràcia.
Continuarem fent falla i, al remat, amb democràcia.

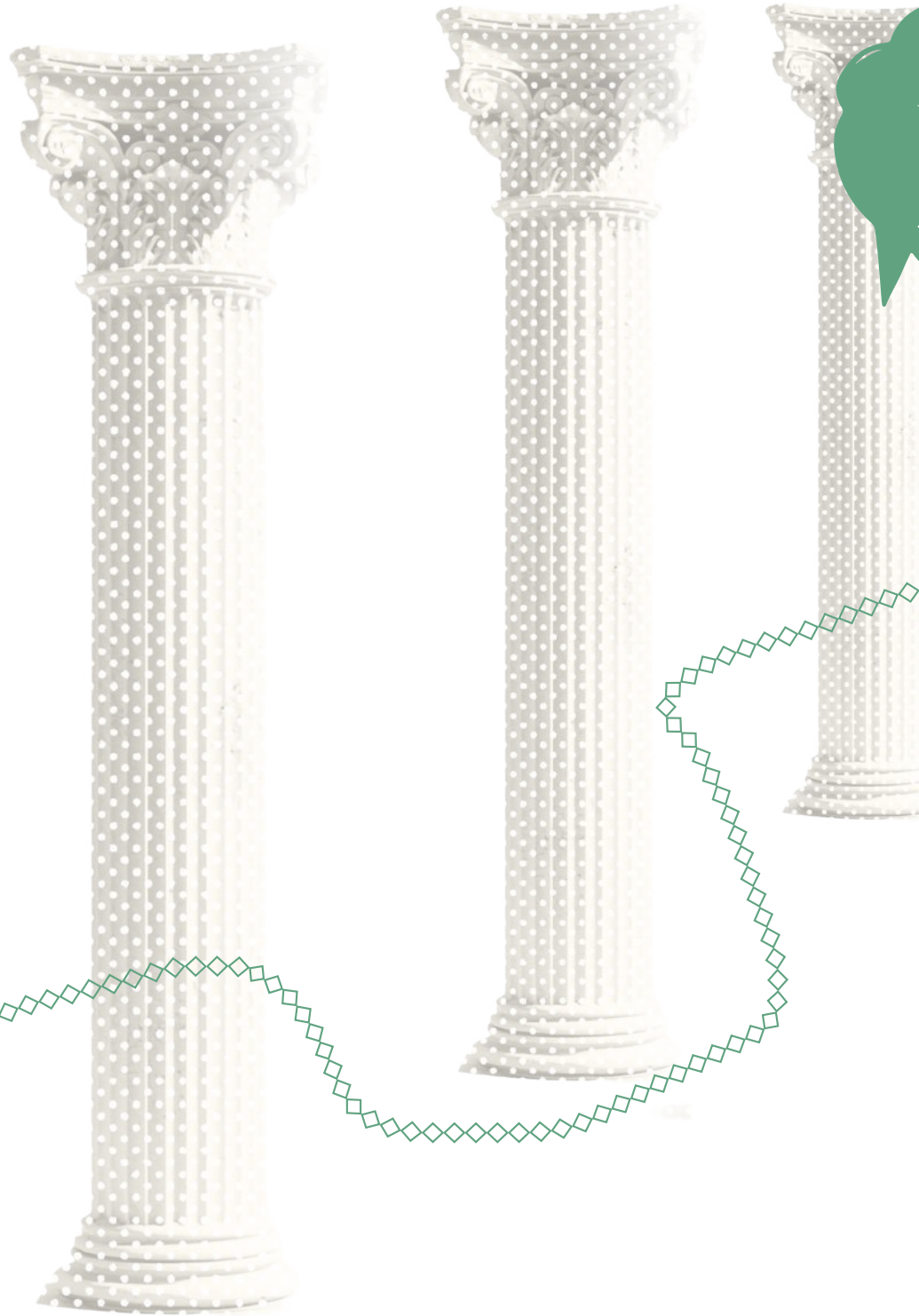

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

8.

Original o còpia?

INTRODUCCIÓ.

Entre les ciutats importants del món romà a la Península, com Tàrraco, Valentia, Dianium, Illici i Cartago Nova, Sagunt ocupa un lloc important per la seua categoria i per la gran quantitat de restes arqueològiques que han passat a la posteritat. Un dels edificis més importants és el Teatre Romà.

EL TEATRE ROMÀ DE SAGUNT.

El Teatre Romà de Sagunt és un monument BIC del segle I dC (època de l'emperador Tiberi). Per als saguntins és un edifici emblemàtic que provoca un fort sentiment de pertinença i forma part de l'educació sentimental de la ciutadania. En definitiva, és un monument molt estimat. Però també desperta passions i malentesos.

El Teatre Romà de Sagunt pertany a la categoria de teatres llatins, és a dir: a diferència dels teatres grecs, que són edificis oberts, els teatres llatins són tancats i representen la tradició cultural romana, reflectida en l'arquitectura de l'edifici. La funció bàsica d'un teatre romà era la de realitzar representacions teatrals. Els espectacles se desenvolupaven al llarg de tot el dia i es permetia l'accés a tots els ciutadans. És molt semblant al Teatre d'Orange (França).

El Teatre s'ubica a la vessant nord de la lloma que domina la ciutat. El pendent de la muntanya ha permès tallar les grades. Hi té molt ben resolt el problema del clavegueram.

Allò més cridaner d'aquest edifici és la proporcionalitat, exemple d'harmonia, expressada al tractat d'arquitectura de Marc Vitruvi. La comprensió d'un teatre romà comença per entendre i esbrinar quin és el seu traçat regulador. En el cas de Sagunt, el diàmetre de l'orquestra és de 22 metres i eixa és la mesura a partir de la qual s'organitza proporcionalment tot l'edifici: accessos, semicercles de la càvea i el nombre de grades i murs de tancament.

Originalment tenia una escena amb tres portes (valves), fosa per a l'orquestra i entrades laterals o aditus.

LES PARTS D'UN TEATRE ROMÀ.

La càvea, on s'asseu el públic. Constava de tres zones:

La ima cavea, reservada a governants, generals, ciutadans il·lustres, senadors. Classe alta. Era la zona més pròxima a l'escenari.

La media cavea. Públic en general. Classes intermèdies.

La summa cavea. Capes socials més baixes. Dones, esclaus i lliberts. Era la part més alta.

Orchestra. És un ampli semicercle entre la scaenae i la càvea, destinada a les autoritats i el cor.

Proscaenium. És l'element més espectacular de la scaenae. Està compost per un o diversos ordres de columnes i entaula-

Teatre Romà de Sagunt

ments, tot coronat per una teulada inclinada que serveix de protecció i n'afavoreix l'acústica. És l'espai on actuen els actors.

Scaenae frons (fons decoratiu).

Postcaenium: conjunt de dependències darrere de la scaenae frons.

Porticus postcaenium: façana exterior de la scaenae.

Parascaenium: dependències situades als dos costats de la scaenae frons. Tenia dues eixides que comunicaven directament amb el proscaenium.

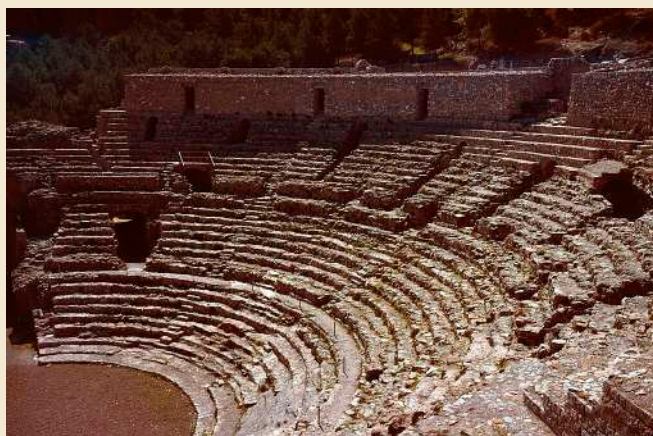
Hiposcaenium: cambra oculta per sota del proscaenium on hi havia mecanismes i decorats.

Vomitòria: passadissos que s'obrin a la càvea.

Aditus maximus: corredors laterals que van a l'orquestra.

Valva regia: porta principal del proscaenium.

Valva hospitalarium: les dues portes laterals junt a la valva regia.

LES ALTERACIONS I FALSOS HISTÒRICS.

A partir de finals del XIX i principis del XX, el Teatre estava molt alterat. Hi havia desaparegut el mur exterior que comunicava amb el postcaenium, la scaenae o proscaenium no existia i les grades de la càvea estaven completament deteriorades. Factors com l'erosió, el pas del temps, les inclemències climatològiques o la utilització del Teatre com una pedrera hi havien deixat la seua empremta..., de manera que l'edifici era una rèmor, una ruïna, a causa de les successives destruccions i algunes restauracions puntuals ben poc ortodoxes que no tenien res a veure amb l'original.

Va ser el 1811, Guerra de la Independència, quan el Teatre va patir la major destrucció. Es va demolir la part alta, per necessitats bèl·liques. Les restauracions puntuals del segle XX no havien aconseguit donar una imatge fidel de la unitat arquitectònica. Algunes constituïen un fals històric, com substituir la falta d'escena per una terrassa de formigó. Per tant, l'estructura primitiva estava completament distorsionada.

Arribats a aquest punt és important que ens preguntem si l'edifici anterior a la intervenció de Grassi i Portaceli era un original o una ruïna on no existia la scaenae, hi havia desaparegut el mur que tanca-va el Teatre i calia restituir-hi les grades de la càvea. Les representacions teatrals eren molt dificultoses.

INTERVENCIÓ DE GRASSI I PORTACELI.

A finals del vuitanta, la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana decideix fer un pas endavant per tal d'intervenir en el Teatre i començar una nova singladura que acabara amb els falsos històrics i s'hi poguera fer teatre en condicions dignes. La Conselleria va encarregar la tasca als arquitectes Grassi i Portaceli. Primerament van fer un estudi de possibilitats i després un projecte, que fou presentat al públic, més una sèrie de conferències informatives del que s'hi pretenia fer.

La rehabilitació de Grassi i Portaceli es va iniciar amb una excavació arqueològica dirigida per la catedràtica d'Arqueologia de la Universitat de València Carmen Aranegui i el seu equip, la qual cosa contradiu certes afirmacions dels crítics que negaven aquest fet. En una d'aquestes excavacions es varen descobrir les corrioles del teló o "velum" per sota del *proscenium*.

Per quina idea varen optar els arquitectes? Per crear un espai teatral segons l'ús. I reconstruir un edifici respectuós amb les restes arqueològiques que superara les falses ruïnes d'inspiració pseudoromàntica que moltíssimes intervencions havien fabricat al llarg del temps.

La idea no va agradar alguns sectors, que acusaren Grassi i Portaceli de construir un teatre nou sobre la destrucció de l'antèrior romà, tot i que el projecte va tenir un objectiu molt clar: rescatar de l'oblit l'arquitectura antiga com un valor de civilització.

La intervenció comprenia la reconstrucció de les grades o càvea, perquè tenia la secció alterada a conseqüència de moltes reconstruccions parcials. Per a les grades es va utilitzar pedra calcària travertina.

Un altre element bàsic fou la restitució del frons scaenae que, amb la reconstrucció de la càvea, era indispensable per a recuperar la tipologia del Teatre. L'existència de la scaenae està comprovada científicament pels murs de les substruccions de la scaenae.

En definitiva, els arquitectes intentaren restituir un edifici espatllat, deteriorat i falsejat. Grassi i Portaceli seguien les normes arquitectòniques assenyalades en el tractat d'arquitectura de Marc Vitruvi, l'arquitecte romà creador de les normes de construcció d'un teatre romà.

Podem dir, aleshores, que és un teatre nou? Crec que no, perquè la reconstrucció dota l'edifici de les estructures d'arquitectura romana que havien desaparegut, on la majoria dels elements existents constituïen un fals històric.

CONCLUSIÓ.

És una còpia? És un original? Cap de les dues coses. Com he dit abans, l'opció va ser no falsejar, per això part de les grades són de pedra calcària travertina per distingir-les de les antigues, que no es poden xafar per evitar que es facen malbé. A la fi va ser l'opció de fer teatre, rebutjant unes altres opcions, com deixar una ruïna o una estampa romàntica.

Aquesta obra ha tingut molts malentesos, molts maldecaps i desacords. Fins i tot no està acabada. Només des de fa ben poc té llum i funcionava amb la llum d'obra.

Què s'ha aconseguit amb aquesta intervenció? Tornar a l'essència d'un teatre romà sense falsos històrics. En aquest sentit crec que els arquitectes van ser molt respectuosos.

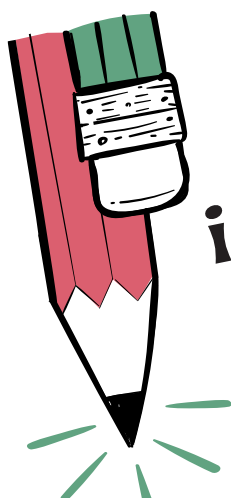
No sé si he aconseguit aclarir la qüestió, tot i que he intentat ser tècnica-ment objectiva. Sempre podem dir que ens agrada o no, però mai que l'edifici no és ortodox.

Finalment crec que el problema no és si l'edifici és nou, còpia, original..., sinó la desídia i l'abandonament d'un teatre del segle I que ni té manteniment ni polítics ni ciutadania valentes per tal de defensar-lo.

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

El Pantalà per gaudir: CÒPIA?

El Pantalà: còpia?

Una vegada tancada en 1984 l'activitat siderúrgica per efecte de la reconversió industrial d'aquells anys pilotada pel govern socialista de Felipe González, la CMSM va entrar en la seua crisi final i va haver de paralitzar les activitats mineres al setembre 1987. En 1990 l'Autoritat Portuària de València (APV) va obtenir la concessió del moll i del pantalà. En este moment, el pantalà va deixar de tindre ús comercial. Des de 2010 l'APV va formalitzar diversos convenis amb l'Ajuntament de Sagunt per a poder rehabilitar el pantalà, partint d'informes

tècnics que van posar en evidència que era una construcció compromesa estructuralment després d'haver patit dos dècades d'abandó. Els fenòmens meteorològics de desembre de 2019 i gener de 2020 van provocar el col·lapse de tres de les seues obertures. Això va fer inviable la seua rehabilitació, ja que haguera suposat la seua total reconstrucció. En definitiva, l'APV va decidir l'enderrocament del pantalà en 2021, assumint el cost de la seua **demolició** per a facilitar la rehabilitació de l'espai costaner que ocupava.

El pantalà de la CMSM va ser inscrit en la llista roja d'hispanianostra.org el 28 d'octubre de 2021 a causa del seu deficient estat de conservació i complet estat d'abandó, ja que va ser una instal·lació industrial sense protecció legal específica. La principal causa de la seua malaltia terminal va arrancar en 2004, quan es va decidir no continuar amb la protecció catòdica de les columnes d'acer clavades en el fons marí. Esta lamentable decisió va derivar en una **ràpida oxidació** d'estos suports per l'acció de l'aigua salina i els agents meteorològics. Per això van caure tres de les seues 46 obertures.

Va ser un fet lamentable i ja sense remei l'**abandó** al qual va ser sotmés el pantalà tants anys. Formava part del nostre paisatge, del nostre patrimoni arqueològic industrial. Lluny d'alimentar estèrils polèmiques sobre si patrimoni únicament és allò que es va alçar fa molts segles o bé és tot allò que forma part de la nostra herència, tant material com immaterial, independentment de la seua antiguitat, és indiscutible que el pantalà va ser un vestigi material dels processos productius i tecnològics recents. El seu estudi ens aproxima, no sols a la comprensió d'estes estructures industrials, també ens parla de l'esforç dels obrers que li van donar ús i sense el treball dels quals hui ni tan sols podríem catalogar el pantalà de patrimoni industrial.

Per tot això, el normal hauria sigut evitar el seu enderrocament, perquè va ser l'única estructura que perdurava del que va ser una vegada la CMSM, que en conjunt amb la CSM van donar origen a Port de Sagunt. Sense pensar que justament eixe

haja pogut ser el motiu del seu abandó i actual desaparició, la veritat és que hem de mantindre viva la seua memòria. És cert que el passeig edificat per l'APV que el substituïx, posant en valor esta zona litoral fins al moment molt degradada, contribueix a este objectiu amb les inscripcions i il·lustracions que adornen els seus murs.

La construcció del moll a principis del segle XX va originar una gran platja d'arena fina que el pantalà va contribuir a preservar en **contindre la força** del corrent de la deriva litoral, permetent guanyar una gran zona de magatzematge per al moll en l'espai entre el dic primigeni i la

part terrestre del pantalà.

Precisament és en eixa àrea on s'ha realitzat l'obra per l'APV que consistix en un passeig per als vianants amb carril bici annex i tanca que, més que separar este lloc, l'integra amb el moll, constituint-se en un autèntic **nexe** entre el passeig marítim existent i les instal·lacions portuàries.

Projecte Nou Pantalà

Este passeig sobre la part terrestre del que va ser el pantalà de la CSM es va construir en poc més d'un any per la firma COMSA, a qui el 12 de setembre de 2022 se li va adjudicar l'obra mitjançant licitació pública per valor de 5.523.650 euros (IVA inclòs), en obtenir la millor puntuació de les cinc ofertes presentades. L'APV ha assumit el cost total de les obres i ha cedit a l'Ajuntament el seu manteniment en benefici de la ciutadania. El resultat final ha sigut un **nou passeig** que es concep com un **centre cultural, d'oci i d'activitat lúdica** per a tota la ciutadania. Per això, té àrees de tipus esportiu (rocòdrom,

voleibol de platja, pesca, carril bici), museístic, de restauració i de jocs infantils.

Certament, s'ha plasmat molt bé una de les idees força del projecte: posar en valor el caràcter patrimonial de l'entorn en el qual s'ha edificat. Els visitants poden acostar-se a la història de Port de Sagunt i de l'extint pantalà mitjançant els il·lustrats i ben redactats panells informatius. A més, pot observar la platja i el moll des del seu tram final, endinsat en la mar. Des d'ací es té una bona panoràmica de la comarca, amb els seus relleus interiors. Des d'este mirador, també es pot contemplar la ruïna del pantalà, desmantellat en tot el seu recorregut marítim, del qual només queden els seus pilotes. S'ha anunciat la seua rehabilitació i la prolongació sobre ells del citat nou passeig, si bé sembla ser que esta obra és més complexa i es demorarà en el temps.

Fins llavors, hui comptem amb una bona alternativa al que va ser la zona terrestre del pantalà, sense que intente ser una còpia. Des de la seua inauguració el 19 de juliol de 2024, el nou passeig del pantalà,

El pantalà formava part del nostre paisatge, del nostre patrimoni industrial

amb els 600 m de recorregut, s'ha convertit en un atractiu indiscutible per als veïns i per als milers de turistes que ens visiten. El nou passeig disposa de quatre accessos diferents: des de la platja, des del carril bici, des del passeig marítim i, des d'este, mitjançant un itinerari adaptat a persones amb mobilitat reduïda i invidents, com exposa el senyal tiflol lògica en el seu començament.

A este nou espai que connecta el moll amb la ciutat s'accedix, de manera natural, des del preexistent passeig marítim, mitjançant una àrea distribuïdora en forma de rotonda que genera diversos itineraris d'accés. El principal encamina al visitant cap a unes còmodes escales, que aporten un efecte escenogràfic d'amplitud, emfatitzat per la anar guanyant altura gradualment, fins als 5'60 m sobre el nivell de la mar. Este efecte es deu a tres trams d'escala amb pocs esglaons interceptats per altiplans de gran extensió en els quals se situen els panells d'acer amb textos perforats que narren l'origen de Port de Sagunt, la construcció del moll i del ferrocarril i el desenrotllament de la siderúrgia. En culminar l'escalinata, tota la longitud del passeig apareix davant els nostres ulls. Ací es pot observar un mural de 28 metres de llarg en el qual hi ha fotos de les instal·lacions de la CMSM de principis del passat segle.

Un altre itinerari és el pensat per a

persones amb mobilitat reduïda. Es tracta d'una rampa del 4% que dona accés al passeig sense necessitat d'usar les escales, per la qual cosa els qui l'empren, també podran veure el mural i els panells museístics.

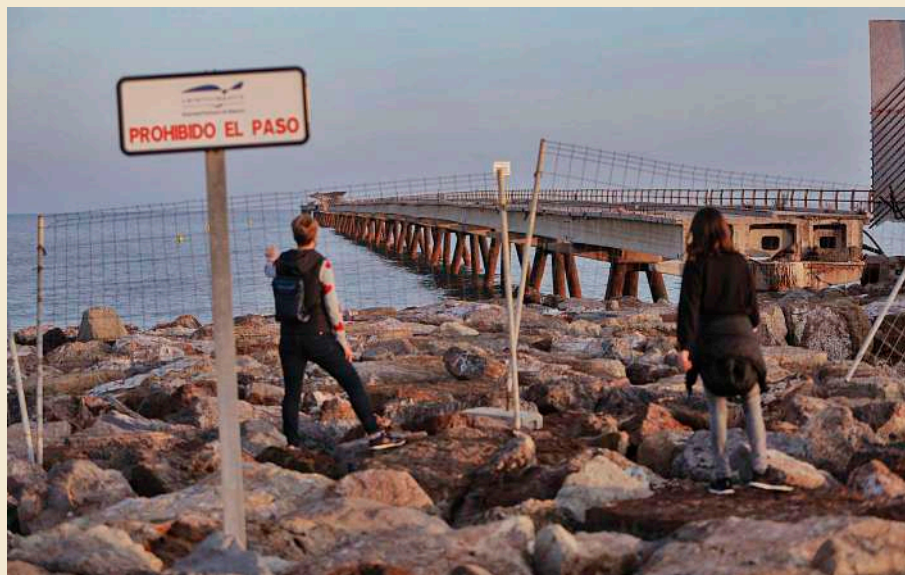
Esta rampa té una barana en el seu costat esquerre en sentit ascendent i un mur de formigó en l'altre costat, el qual va perdent altura fins a desaparèixer a mesura que la rampa aconsegueix la cota del passeig, unint-se a l'itinerari principal serpentejant. Un tercer accés per als vianants procedix del nivell de la platja, des de la mar. Conduïx a un distribuïdor amb una zona esportiva on hi ha un rocòdrom, un parc de calistínia i pistes de voleibol de platja. Des d'ací, part una passarel·la de fusta cap a la platja. Finalment, un carril bici que s'inicia en la rotonda d'accés, discorre en direcció a la mar i a distint nivell que el passeig pel seu marge dret, del qual se separa per un talús adornat amb diferents espècies vegetals. És paral·lel a la tanca perimetral nord del moll i en la seua part final salva el desnivell amb el passeig mitjançant una rampa que acaba en l'aparcament de bicicletes de l'extrem del passeig.

El passeig en concret s'estructura en una sèrie d'àrees que passem a descriure conforme es camina en direcció cap a la mar. Tenim una zona d'uns 400 metres de longitud associada a l'itinerari accessible i

situada en la zona dreta del passeig segons ens endinsem cap a la mar. Pensada com la zona de trànsit, està buidada de qualsevol obstacle i compta amb una vorada en el seu marge dret per a delimitar la zona verda, és a dir, un talús d'un metre d'ample que el separa del carril bici. Al final de la rampa d'accés i esta vorada, hi ha una zona podotàctil que ajuda a aconseguir la vorada d'encaminament. Este canvia d'alineació al final de la zona de trànsit, desapareixent. Ací hi ha un quadrat de paviment amb botons podotàctils que advertix del final de la vorada d'encaminament. Des d'ací fins al final del passeig, hi ha una gran plaça lleument inclinada i d'uns 100 metres de llarg que ens va elevat progressivament fins als 8'80 metres sobre el nivell de la mar, a la qual s'incorpora el carril bici pel seu marge dret.

La segona àrea principal del passeig és la sèrie de zones d'activitats. Estan adossades al trànsit de la part

principal del passeig abans descrita. Estan situades entre la mar i la plataforma de 400 m que hem explicat abans. Oferixen unes sorprenents vistes panoràmiques i, al mateix temps, es destinen a activitats d'oci: una graderia permet observar les àrees esportives al costat de l'arena de la platja; una àrea de jocs infantils atrau als més xicotets amb set elements, destacant la torre escalable; hi ha una escala integrada en el talús de l'escullera per a comunicar-se amb la riba de la mar; segueix una zona museística amb la tremuja original de l'antic pantalà pintada de roig; finalment, acabant este marge esquerre sobre l'escullera i al costat de la mar, hi ha un gran mirador a 8'80 m

sobre el nivell de la mar que s'unix a la plaça inclinada abans descrita. Este mirador està parcialment pavimentat amb tarima de fusta. Està delimitat per una barana i disposa de diversos bancs. Els murs que salven el desnivell del mirador respecte de la plaça inclinada, contenen panells fotogràfics amb imatges de l'activitat portuària del pantalà l'any de la seua inauguració. Finalment, al llarg de tot el passeig, hi ha àrees d'esbarjo equipades amb bancs i escocells de palmeres.

Hem deixat per al final la descripció del conjunt que contribuïx a donar personalitat i monumentalitat a este nou passeig: les set pèrgoles d'umbracle. Agrupades en tres trams de 100 metres de llarg, es disposen en diversos nivells, entre els 7 i els 11 metres d'altura. Estan formades per unes làmines de fusta de 7'5 m de longitud cada una, però amb cants variables. Les làmines es disposen perpendicularment a l'eix del passeig i se subjecten a bigues de formigó en traçat sinuós i que se sustenten en pilars de formigó de secció triangular amb vèrtexs aixamfranats. Les estructures de formigó van ser construïdes in situ.

Finalment, donem unes pinzellades sobre el procés constructiu d'este nou espai urbà que substituïx a l'extint pantalà. L'empresa adjudicatària va haver de procedir a l'enderrocament de la part terrestre del pantalà, assegurar l'escullera, annexionar la plataforma del moll i disposar després la fonamentació de la nova obra, que arranca des d'una rotonda on ha d'acabar la via verda d'Ojos Negros i que permet invertir el sentit de la marxa als vehicles. COMSA va emprar durant la construcció la meto-

dologia *Building Information Modeling* (BIM). Consistix a generar models tridimensionals de la infraestructura, alimentats amb metadata, per a dotar-los de tota la informació necessària que permeta un major control i minimització de riscos des de la fase primerenca del projecte. D'ací la seua eficiència i productivitat en la construcció d'un espai que ja forma part del nostre patrimoni com un monument que substituïx a l'original, evocant-lo sempre.

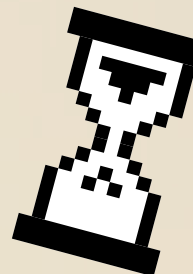

PANTALÀ DEMOLT (2023) I NOU PASSEIG (2024).

Fotos: COMSA.

COBERTA DE LÀMINES DE FUSTA PER AL UMBRACLE I NOU PASSEIG DES DE L'AIRE (2024). Fotos: COMSA.

Bibliografia

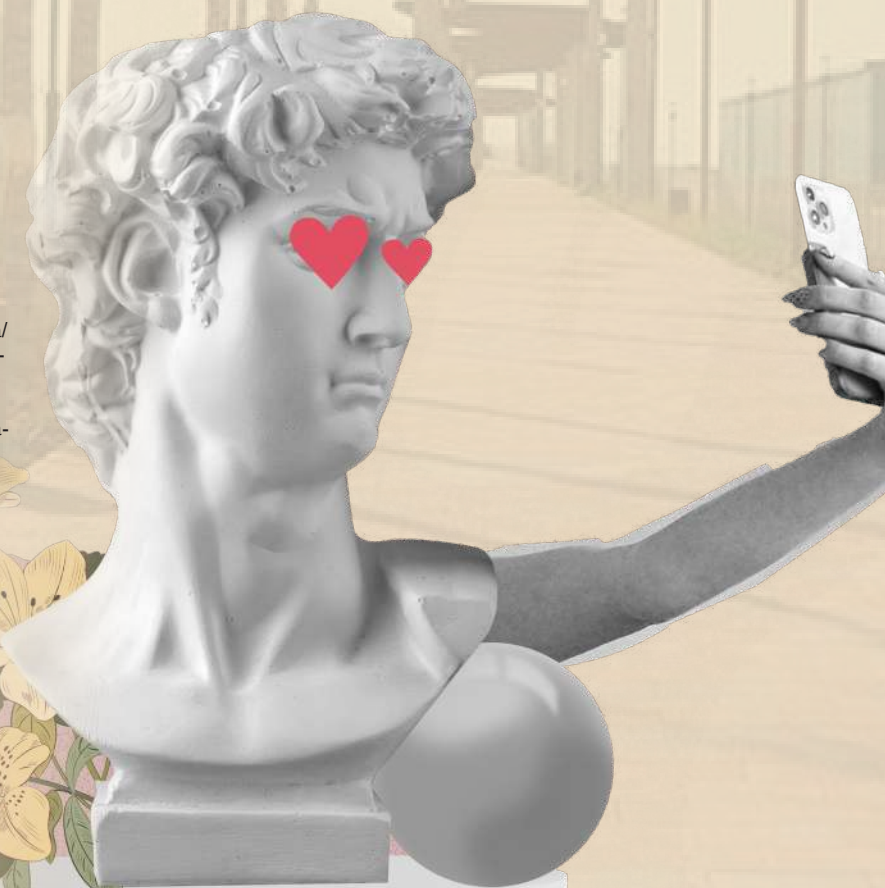
GIRONA, M. – VILA, J. (1991): Arqueologia Industrial a Sagunt, Alfons el Magnànim, València

ORTIZ, A. – PRATS, A. (2002): El Port: crònica d'un segle: 1902-2002, Martínez Impresores, Port de Sagunt.

FHECOR (2020): Projecte d'ordenació zona nord i adequació del Pantalà de Sierra Menera del Port de Sagunt, document núm. 1, Valenciaport, APV, 2020, pàg. 6-31.

<https://listaroja.hispania.nostra.org/ficha/el-pantal-de-la-compania-minera-de-sierra-menera/>
<https://www.valenciaport.com/el-nuevo-paseo-del-puerto-de-sagunto-se-abre-a-la-ciudadania/>
<https://aytosagunto.es/es/actualidad/el-nuevo-paseo-del-puerto-de-sagunto-se-ha-abierto-a-la-ciudadania/>
<https://retedigital.org/el-nuevo-paseo-del-puerto-de-sagunto-se-abre-a-la-ciudadania/>
<https://www.valenciaport.com/la-autoridad-portuaria-de-valencia-adjudica-la-obra-del-nuevo-paseo-maritimo-de-la-zona-norte-del-puerto-de-sagunto/>
<https://obrasurbanas.es/paseo-maritimo-sagunto-puerto-ciudad/>
https://www.comsa.com/wp-content/uploads/puert-sagunto-2.mp4?_id=1

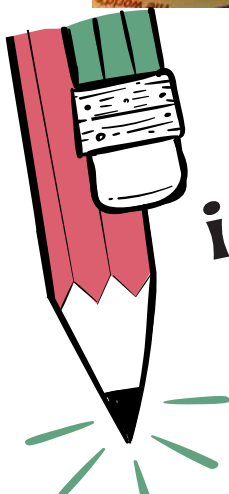
https://contrataciondelestado.es/wps/portal/!*/u-t/p/*b0/*DcoXCoAwDADA1zinowgOHVwFRd-FmkdAVViabRoRSfb8eDA4QdUKnwSZkfjal2lc-ZXWO8uxEwi8RD2nMnXABsgllehCDgva5s-*uX-Cbi9PInkbTGLR9D29K9gedT3VA/
https://apren.upc.edu/en/materials/2117_422052

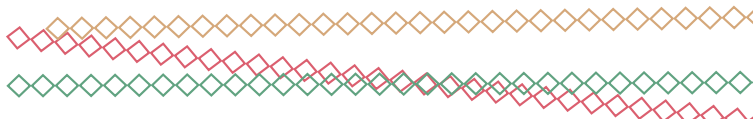
Podem veure en la **còpia** una **solució** per a tirar avant amb ra- pidesa sense organitzar les nostres idees i imperfec- cions

i CÒPIA

[1] Adormit, que no dormint, com va comentar una vegada Camilo J. Cela. Bé, no va utilitzar precisament el verb dormir, però sí un altre paregut.

[2] I parlant dels xinesos és obligatori admirar algunes de les coses que estan fent en l'actualitat i que, per egocentrisme i enveja d'aquesta quadrilla de mandataris i malfatans europeus de Brussel·les, no les trauen a relluir els mitjans de comunicació habituals.

ACÍ ES CÒPIA

La vida apareix a la llum dels raonaments, a vegades com un llarg malson, del qual, no obstant això, un pot lliurar-se'n copiant coses que ja han estat raonades i que, encara que de segona fila, aquestes còpies, la majoria, t'ajuden a despertar. ¿A despertar, de què?, es preguntaran alguns i algunes. Doncs, un es desperta després de dormir, d'estar adormit, i la majoria de vegades eixe sopor t'impedeix crear^[1]. D'aquesta manera, no sense treball, podem veure en la còpia una solució per a tirar avant amb rapidesa sense organitzar les nostres idees i imperfeccions, però també es copia acollint-te a la valoració del que et sembla positiu, bell, o meravellósament fet, i així consideres un avanç utilitzar el que ja està creat per a organitzar la teua idea. Tècnicament, des de la nostra perspectiva i vist el que va passar en el segle XX, es podria dir que van començar el joc

els japonesos amb les seues càmeres i visites, encara que des de l'actualitat d'ara mateix caldria anomenar també els xinesos^[2]. He de dir que tot això de les còpies queda en l'ideari col·lectiu que ens reforcen els mitjans de comunicació i la veritat veritable, l'olímpica, és que la còpia ha existit sempre, des del principi dels temps i ha sigut la taula de salvació per a la humanitat i un dels principals factors de creixement (després del robatori), si no el primer. I si no em creuen podem veure el cas, per exemple, dels romans, que per a mi han sigut els **millors copistes** (assimiladors) de l'antiguitat, això sí, desenvolupant el copiat i modificant-lo segons els seus gustos i necessitats com no ho ha aconseguit fer cap altra civilització. Però anem a veure alguns casos de còpies, pseudocòpies i afegits.

[3] Un poc més avant es van prendre molt seriosament l'anàlisi de la pintura que s'havia emprat i es va poder comprovar que un dels ingredients no tenia la mateixa edat que la suposada dels quadres. El copista havia dit la veritat.

Henricus Anton van Meegeren

El pintor que copiava quadres amb perill.

Henricus Anton van Meegeren va ser un pintor holandès nascut a la fi del s. XIX i que ha estat considerat com un dels millors copistes d'art de tots els temps. Si no ho recorde malament, crec que ja he tractat o comentat alguna cosa sobre ell en algun dels molts escrits publicats per aquesta comissió, però és que el considere un cas d'excepció, i a més a més digne d'eixir en una pel·lícula, i per interès personal he llegit algunes coses sobre les seues pintures. Aquest pintor, copista també, dels bons, es va dedicar a especialitzar-se en la pintura holandesa antiga i va aconseguir enganyar els millors experts amb obres d'autors rellevants, com Pieter

Hooch, Frans Hals o Johannes Vermeer, i va ser amb aquest últim amb qui es va poder saber dels seus quefers en el món de la falsificació. Resulta que a aquest senyor, Van Meegeren, se li va ocórrer copiar la tècnica i els temes de Vermeer, amb una qualitat i exactitud en el detall sorprenent, com el que mostra el quadre de temàtica religiosa *Els deixebles d'Emmaús*, pintat al voltant de 1937. Fins ací tot bé; ho fa, es promociona i li compren les obres uns marxants adinerats per a col·leccions de gent més adinerada encara. Però arriba la guerra, la segona mundial, i

com tots saben i alguns no recorden, els nazis la fan grossa i en el 40 envaeixen també Holanda, de manera que els col·leccionistes, veient-les vindre (alguns jueus) es desfan de tot per eixir a tota velocitat d'allí i venen, malvenen o directament confisquen els nazis moltes d'aquestes obres, entre elles la còpia de la qual parlem.

El mal és que Van Meegeren es va veure relacionat amb tot aquest tràfec i la mala sort, o bona en aquells dies, segons com es mire, és que aquest quadre dels deixebles d'Emmaús va acabar en mans, ni més ni menys, que del mariscal del Reich, Hermann Göring.

Quadre de Van Meegeren, Els deixebles o pelegrins d'Emmaús, que passà com a obra de mestre atribuïda a Vermeer.

En acabar la guerra, Van Meegeren va ser acusat de col·laboracionista i saquejador del patrimoni artístic holandès, cosa greu, i va acabar en la presó amb bastant temps per davant com per a gaudir del càlid ambient de les presons holandeses, país en el qual no hi ha humitat. La sentència es va fer ferma (maig de 1947) i el pintor es va espantar, proposant al tribunal que si es feia alguna cosa sobre aquest tema de l'empresonament ell podia col·laborar explicant coses de la trama i posant a la llum més participants, i sobretot jurant i perjurant que les obres que s'havien venut als alemanys eren falses, unes còpies fetes per ell. Evidentment no el van creure perquè l'estafa era monumental, amb quadres ara en museus, en col·leccions particulars, etc., i sobretot perquè després de les avaluacions hom els considerava perfectament antics, reals i d'època^[3]. Li van deixar pintar davant de

tots una altra **falsificació**, perfecta també (*Jesús entre els doctors*), i quedà demostrada la seua més que possible raó davant de jutges i lletrats. Revisat el seu juí, va ser condemnat a un sol any de presó. El cas és que l'escàndol va ser majúscul, amb museus i rics col·leccionistes implicats (i enganyats) i un import del frau espectacular, uns 30 milions de dòlars actuals. Allò va ser massa i, segons que he llegit, hi ha sospites que Van Meegeren no va morir d'un refredat; diuen que un o diversos atacs cardíacs el van fulminar pel desembre de 1947, casualment un dia abans de poder apel·lar la sentència.

Copiant monedes

De tots és sabut que amb els diners no es juga, encara que aquesta és només una frase feta, perquè com ha quedat demostrat és conegut també que és, precisament amb els diners, que majorment es nodreixen els abundants jocs d'atzar. Un exemple el tenim en la bossa, però no la bossa de ficar unes monedes, no; em referisc a la Borsa amb majúscules, eixa on els bancs i altres empreses d'inversió es juguen els nostres estalvis^[4]. Amb tot això comentat, no és de Wall Street del que vull parlar, sinó de copiar diners, en aquest cas de falsificar diners, però ací, a Sagunt. A la fi del segle XIX i principis del XX es va donar a Espanya el fenomen de la **falsificació de moneda**, i vull dir que moneda, diners, s'havien falsificat sempre, però la quantitat i la cridaneria del succeït en aquella època va ser proverbial.

Va créixer tant l'afició a la còpia falsificada que es van descobrir casos fins i tot a Amèrica i ací, a Espanya. Eren molt conegudes o comentades les encunyacions més productives de Catalunya, Alacant o la que va donar nom als fets: Sevilla, i van traure això de "eres més fals que un duro sevillà".

Cinc pessetes de 1899,
un duro de plata.

Com a descàrrec als falsificadors diré que el govern havia preferit guardar silenci al principi, amb l'ordre de "no meneallo" perquè ells (el mateix govern) van ser els primers que havien falsificat les seues pròpies monedes, rebaixant la qualitat i així no coincidía el valor real amb el nominal en les monedes oficials. És a dir, tant les oficials com les còpies patien de llei i estaven adulterades quasi en igual proporció. Així que vendre duros de plata quan el material valia només quatre pessetes era un negoci lucratiu a tots els nivells. Tant es va moure el tema que, a pesar que la policia descobria de tant en tant alguna seca d'encunyadors il·legals, en conjunt va ser incapaç de tallar el problema. I en això, Sagunt no podia quedar-se'n arrere i també va tindre la seua xicoteta fàbrica de moneda dubtosa. En la revista *Nuevo Mundo* (i en altres de l'època també) ix la notícia de les detencions el dia 30 d'abril de 1913 i explica amb tots els pèls i senyals que s'havia descobert una trama de falsificadors en un **taller a Sagunt**.

[4] Se sap i està escrit (i estudiat) que la Borsa és un dels pilars del sistema del capital, però encara que opere de vegades utilitzant variables on l'atzar té prou de culpa en els resultats que reflecteix, també està demostrat que actualment les variacions borsàries poden estar ja organitzades, planificades i buscades per corporacions, que amb el seu poder poden fer això i molt més.

[5] Amb domicili al carrer de Rafael Gasset núm. 7, que actualment és el de Francisco Besols.

Fotografia on es pot veure la porta del motor i els murs del corral i magatzem

Al cap de tot aquest rendible negoci estava un tal **Tomás Soriano Vila**. Diu que l'enxamparen a Madrid, però era de les Valls, i amb el que li tragueren de l'interrogatori es desplaçaren a Sagunt l'inspector i els agents, d'incògnit, per cert. Investiguen i regiren la casa d'un altre saguntí, Antonio Martí Salvador,^[5] i li descobreixen coses que porten a la detenció de José (o Juan) Peña García, Julián Nebot Ten, Vicente Capella Vives i Manuel Aleixandre Bru, tots ells d'ací mateix, juntament amb el premi gros que resultà ser el descobriment del molí on tenien instal·lat el taller, del qual era amo (o encarregat) un tal Vicente Pardines Falomir. Segons m'han dit i he sentit comentar a alguns majors, el molí es correspon aproximadament amb la casa gran, pou i corral, que hi ha prop de l'eixida del barranc del Cano (Bonilles), on ix al mateix riu Palància. L'emplaçament està, evidentment, molt canviat, però és identificable per les formes i per la perspectiva del castell que es veu un poc en la part superior de la foto.

La veritat és que el lloc és ideal, apartat de la població i segurament proveït d'alguna mena de motor de vapor per a l'extracció d'aigua, amb ximenera alta, màquines molt utilitzades abans que es generalitzara l'electricitat. El procés de còpia no era complicat, però sí lent, almenys amb els aparells que apareixen en les fotografies, tots manuals o moguts per alguna politja opcional que prenia la força del motor de vapor.

Monedes d'un pesseta d'argent i deu céntims de coure

Bàsicament, l'encunyació consisteix a posar la xapa de plata en el motle, que té una cara de la moneda gravada en negatiu, tancar tot ben calibrat amb el cospell de l'altra cara i exercir pressió perquè hi queden ben marcats els detalls. Això es complica bastant en el cas dels bisells circulars de la mateixa moneda i també en els detalls xicotets del mateix gravat. A pesar que el procés pot resultar tediós i cansat, en utilitzar plata de menor qualitat se li pot traure una bona rendibilitat, i com que aquest material no és molt fort les pressions no són excessives i es treballa bé.

Naturalment, el més complicat és trobar qui et fabrique els cospells, els motles, que han de ser d'un material dur, per exemple ferro o acer si vols que no es desgasten amb rapidesa, i com aquestes monedes tenen detalls molt menuts aquesta fabricació és complicada i l'ha de fer un gravador especialista^[6]. Amb tot açò, a Sagunt es van arribar a encunyar monedes de duro, d'una pesseta i de deu cèntims en quantitat apreciable, i amb la desarticulació de tota la xarxa es van emportar la fama els inspectors madrilenys, encara que es va dir que en realitat el pes de les investigacions a Sagunt el va exercir la Guàrdia Civil local^[7]. Els agents de Sagunt van ser el tinent de la Benemèrita, Tomás Buisa; el cap, Miguel Torres, i diversos guàrdies més de la mateixa caserna.

Copiar o no copiar.

Copiar o no copiar, eixa era i és la qüestió, de vegades amb el mateix Shakespeare pel mig. Per acabar aquestes línies, no puc deixar d'anomenar el tema de la còpia realitzada sota el fonamental pes de l'ara antiquat examen. I és que els temps canvien, o estan canviant, com va dir i va cantar el Bob Dylan. Voldria recordar des d'aquestes línies aquells moments especials, aquells glops quan repartien les preguntes, i de les cinc que hi havia no tenies ni idea de sis. S'iniciava un procés de sudoració freda, de mirades alternatives i observació dissimulada del profe (o la profe), amb la qual cosa perdies miserablement un temps preciós però necessari per a establir patrons de conducta, i que la majoria de vegades et feia veure que la tragèdia que s'acostava seria més gran que el campanar de Santa Maria.

Però, si t'ho havies currat, sempre hi havia un pla B, a vegades poc elaborat, com espiar el teu veí amb la visió súper de Batman a la màxima potència i posar exactament el mateix que ell, a despit de no saber què podia ser pitjor, si fiar-te d'ell o posar una barbaritat inventada.

Ampolleta de corregir (Típlex) amb xulles perfectament escrites a la part de darrere i una goma d'esborrar llapis totalment “normal” i dissimulada.

Però no tot era suor d'aficionat... També hi havia experts professionals en l'art de la còpia amb metodologia que haurien descompost les neurones del mateix Sherlock Holmes. Jo tinc un amic, encara viu, que va aconseguir fer, mitjançant uns sondejos en diverses llibreries del Port, una xicoteta col·lecció de diferents tipus de fulls, ordenats per coloracions i grandària de retallat, en els quals escrivia respostes ja escrites i que completava després amb uns altres que aconseguia traure. Això fins que a Don Vicente Greses, gran professor i fi estrateg, li va pegar per signar els dos fulls en blanc que li va entregar de principi i li aconsellà que els aprofitara al màxim, perquè no li'n donava cap més: plor i grinyolar de dents, que diu la Bíblia.

Col·lecció de bolis BIC perfectament gravats amb les respostes dels temes d'examen.

Una faena meticulosa d'especialista

Però no tot eixia malament en aquell món de la còpia treballada. També recorde una altra malifeta, aquesta amb admiració i gratitud eterna. Un altre company meu i qui açò escriu estàvem esperant en l'entrada d'un col·legi a veure si treien les notes del primer examen d'oposicions, la part escrita dels temes, en la qual crèiem que caminàvem prop del triomf. El tribunal va eixir per fi a dinar i una catedràtica es va dignar a preguntar-nos que què féiem allí esperant com estaquirotos, i no estàvem repassant traçats, acotacions i normes per a la prova pràctica de la vesprada (Dibuix tècnic). Quedàrem els dos un poc mosques i sense ganes de dinar ni preparar res, però mira tu que el tio sabut, el meu amic, es fixà que el conserge no tancà la porta del col·legi, i em diu: "Sagunto, esperarem un poc més". I al poc, estant nosaltres fora, arriba una furgoneta de repartiment amb un adhesiu a la porta d'una ferreteria important d'Alacant, de la qual comencen a descarregar unes caixes de cartó amb peces metàl·liques en l'interior. No eren moltes les caixes, però com que el conductor no les podia entrar totes alhora, en va deixar un parell al peu de les escales.

[6] Per exemple, les estrelletes on es posen els números que identifiquen l'any d'encunyació mesuren a penes un parell de mil·límetres, i el número de dins encara menys.

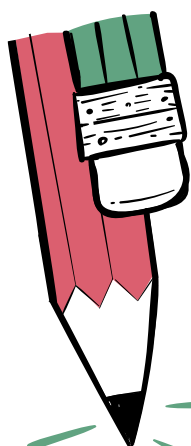
[7] La caserna de la Guàrdia Civil de Sagunt, en aquella època, estava al mateix convent de Sant Francesc i després va passar a un edifici pròxim, al qual s'accedia pel lloc que li deien "el Corraló" (ara carrer del General Canino, núm. 16), que donava també al carrer de Romeu.

El meu company de desgràcies va traure ràpidament un boli i es va apuntar unes lletres a la mà. Busquem una guia de telèfons en un bar i, no sense esforç, va trobar la ferreteria, a la qual ens vam dirigir els dos com un llamp, i com que no tancaven fins a les dues hi entrem amb la millor cara que vam poder posar. Abans que el dependent preguntara, li va endossar que el cap de l'obra en la qual treballàvem necessitava per a la vesprada un..." i li va llegir les lletres i numerets que tenia apuntats a la mà.

El dependent, amb tota la parsimònia del món, es va ficar dins i va traure una aixeta metàl·lica de maneta, de mitja polzada de pas, i va especificar que quasi no en quedaven, que havíem tingut sort, ja que havien servit eixe mateix dia una comanda considerable. No puc, ni he de referir ací, quantes mesures, plànols, seccions i detalls vam traure a la pobra aixeta en l'hora i mitja que ens quedava de vida. Una gran persona el meu amic, d'Algemesí, un *màquina* que es diu ara. No aprovarem l'oposició, però la NASA crec que l'està buscant encara.

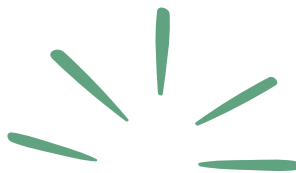

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

Pigmalion i Galatea. Gustave Rodin

11.

LA CÒPIA

DE LA MONNALISA

La *Monna Lisa*, probablement la més coneguda de les obres mestres de Leonardo da Vinci, es considera la pintura més valuosa del món, amb un preu incalculable i un cost estimat de mil milions d'euros, encara que afortunadament no està en venda i qualsevol pot gaudir-la, ben cuidada, al Museu del Louvre, a París. Una rèplica d'alta qualitat del famós quadre va ser recentment venuda per prop de tres milions d'euros. Ací, a Espanya, tenim la sort d'acollir, al Museu del Prado de Madrid,¹ la seua rèplica més famosa que, molt probablement, va ser pintada per un dels deixebles de Leonardo, fins i tot abans que el mestre completara el retrat original de *La Gioconda*. El seu preu real és, de nou, incalculable, atès el valor històric, però també és solament una rèplica, una còpia de l'original que porta la signatura del geni.

Podríem fer una llarga llista de coses valuoses, apreciades, que han sigut copiades amb una precisió i qualitat extraordinàries, com la rèplica de la Torre Eiffel a l'Hotel París, a Las Vegas (Estats Units), o la rèplica del Taj Mahal del Parc Jaime Duque de Bogotá, a Colòmbia. Moltes vegades una obra és refeta, no com a rèplica exacta, sinó com a còpia versionada que pot igualar o superar l'original en bellesa i valor artístic, encara que siga clarament **diferent**, com la cançó *The Sound of Silence* en la versió Disturbed Cyril Remix de 2024, en la meua opinió, una versió sublim de la inoblidable magnífica versió original de Simon & Garfunkel de 1964.

Siga com siga, sembla generalment acceptat que la versió original de qualsevol cosa és sempre considerada millor, més valuosa que la més acurada i fidel de les còpies que l'ésser humà puga fer. No obstant això, hi ha un tipus de còpies que actualment som capaços de fer amb un valor immens, equiparable al dels seus originals. I aquest és el tipus de còpia que tractarem ací: **la còpia biològica**.

La possibilitat de copiar en biologia és inherent a la pròpia naturalesa dels éssers vius. Tots els éssers vius són capaços de reproduir-se, de generar nous organismes de la mateixa espècie biològica, que reben l'herència genètica dels seus parentals. La clau d'aquesta meravellosa propietat dels éssers vius és el material genètic, les molècules d'àcid desoxiribonucleic (abreujat, DNA, sigla en anglés) que identifiquen cadascuna de les espècies biològiques, al mateix temps que diferencien cada individu distint de la mateixa espècie.

En el cas de l'ésser humà, cadascuna de les nostres cèl·lules porta a l'interior del seu nucli un total de **46 cromosomes** (23 parelles, procedents cada membre de cada parella d'un dels nostres pares). Aquestes 46 molècules són suficientment similars en tots els humans per a unificar-nos com a espècie i suficientment distintes per a diferenciar dos éssers humans distints.

Actualment disposem del coneixement necessari dels sistemes biològics per emprendre objectius de copiat de components d'éssers vius, fins i tot d'éssers vius complets, de gran rellevància en l'àmbit de la medicina, de la salut i de la qualitat de vida humanes, però, si fem una ullada a la història, trobarem que l'interés i la fascinació dels humans per la creació d'estructures vives es remunten a la més remota antiguitat. Ja a la Grècia antiga, en el segle V aC, el poeta romà Ovidi crea el mite de Pigmalión,² un escultor que s'enamora de **Galatea**, una estàtua que cobra vida, reflectint eixe anhel de "crear vida a partir de la matèria". Plató i Aristòtil van discutir àmpliament sobre la reproducció, l'herència i l'essència de l'ésser, encara que en un marc més filosòfic que tècnic. Del mite i la discussió filosòfica, els metges i els anatomistes de l'Edat Mitjana i del Renaixement, en els segles XV i XVI, van fer els primers passos cap a la realitat tècnica de la creació de components biològics en disseccionar, descriure i representar amb tot detall la complexitat del cos humà, primers passos per a comprendre-ho i, eventualment, replicar-ho o reparar-ho. Potser el millor exemple literari de l'aspiració humana de crear còpies de nosaltres mateixos siga

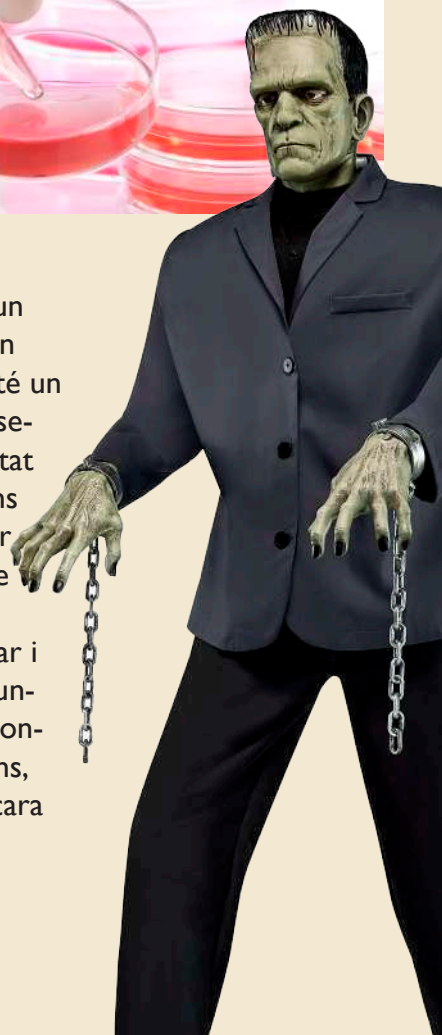

l'obra mestra de Mary Shelley, *Frankenstein* (1818), on s'intenta crear un home a partir de parts de cadàvers. No es tracta d'un intent de copiar o clonar, però és una forma primerenca d'imaginar la creació artificial de vida.

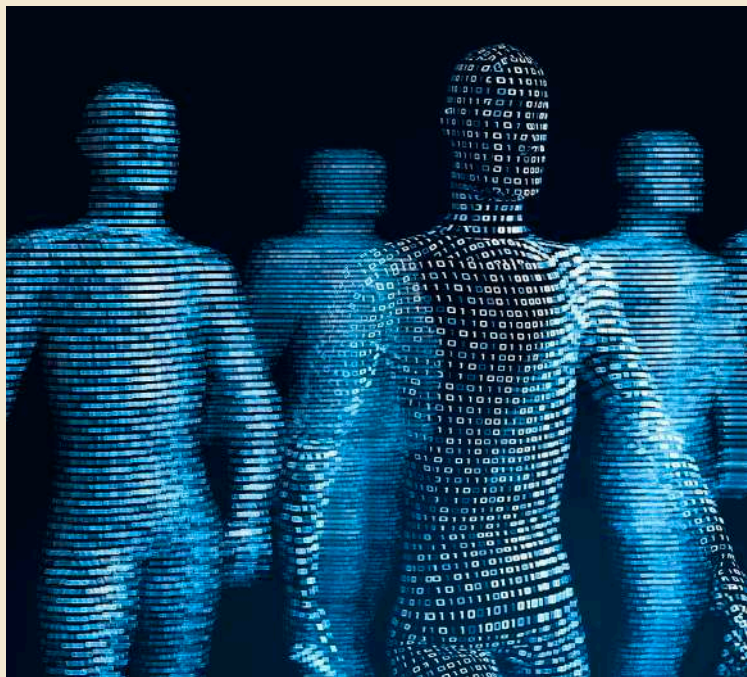
No va ser fins al segle XX quan els avanços científics van produir el vast coneixement de la genètica, de la bioquímica i de la biologia molecular i cel·lular necessari per a fer possible el copiat d'éssers vius i de parts d'ells, una realitat científica i mèdica amb aplicacions molt concretes, com ara pròtesis, trasplantaments, enginyeria de teixits i clonació. Algunes fites clau del segle passat són el descobriment de l'estructura del DNA en 1953 i del seu funcionament com a material genètic, així com la seua conseqüència immediata, l'enginyeria genètica. Acabant el segle, en 1996 vam conèixer la creació de **Dolly**,³ una ovella, el primer mamífer clonat a partir d'una cèl·lula adulta, una fita en la possibilitat de copiar éssers vius complets. Les dècades finals del segle XX van veure també l'espectacular desenvolupament dels trasplantaments d'òrgans i del cultiu i l'enginyeria de teixits humans, tecnologies mèdiques que han revolucionat les expectatives i el pronòstic d'infinat de persones malaltes.

Però, com es clona un animal? Es pot clonar un ésser humà? Com s'obté un cultiu de pell o de qualsevol altre teixit? De veritat es poden obtenir òrgans animals compatibles per a trasplantaments sense necessitat d'un donant, copiant material cel·lular i donant-li la forma i la funcionalitat natural? Respondrem aquestes qüestions, que poden semblar encara ciència-ficció...

La **clonació** és, sense dubte, un dels assoliments més coneguts popularment, segurament a causa del seu protagonisme en multitud de novel·les i pel·lícules, i també dels més controvertits quan es pren consciència que, hui en dia, no és ciència-ficció i realment s'han clonat ja multitud d'espècies animals, en especial perquè no és tècnicament impossible clonar éssers humans, encara que és una pràctica absolutament prohibida per motius ètics i presenta algunes dificultats específiques.⁴ Per clonar un animal, espècie humana inclosa, és necessari disposar d'un òvul no fecundat procedent d'una femella de l'espècie en qüestió, i una cèl·lula de l'animal a clonar. El nucli d'aquesta cèl·lula és transferit a l'òvul, al qual prèviament li han eliminat el seu. Després de la **transferència nuclear**, l'embrió resultant s'implanta en una femella que durà a terme la gestació, així de senzill amb el gran desenvolupament de les tècniques de reproducció assistida. Un detall important és el requeriment d'un òvul receptor i una cèl·lula donadora del nucli, òbviament totes dues cèl·lules vives, la qual cosa dificulta extraordinàriament la clonació d'espècies extintes, una de les aplicacions científicament més rellevants, i fa que Jurassic Park siga encara una pel·lícula de ciència-ficció.

El cultiu de pell i altres teixits humans és també un desenvolupament tècnic ben conegut, amb multitud d'utilitats mèdiques. La tècnica de laboratori consisteix a aïllar cèl·lules d'un organisme animal i mantenir-les vives i en divisió en un ambient artificial en condicions específiques de temperatura, nutrients i oxigen per tal d'assegurar-ne el creixement i la multiplicació. Els teixits cultivats tenen moltes utilitats mèdiques, com ara l'assaig de l'eficiència de fàrmacs sense necessitat d'utilitzar animals, la producció de diferents proteïnes terapèutiques com a anticossos i vacunes, la producció de teixits i òrgans humans mitjançant tècniques de bioimpressió 3D⁵ per a substituir l'experimentació amb animals i per a trasplantaments, i l'obtenció de teixits genèticament modificats per a tractaments de **teràpia gènica** en malalties genètiques.

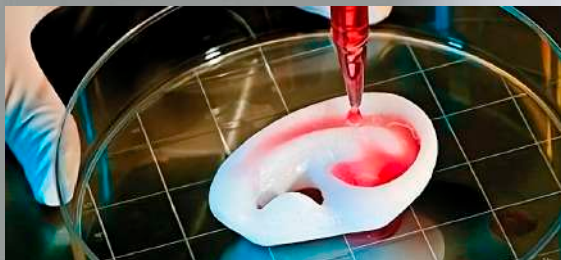

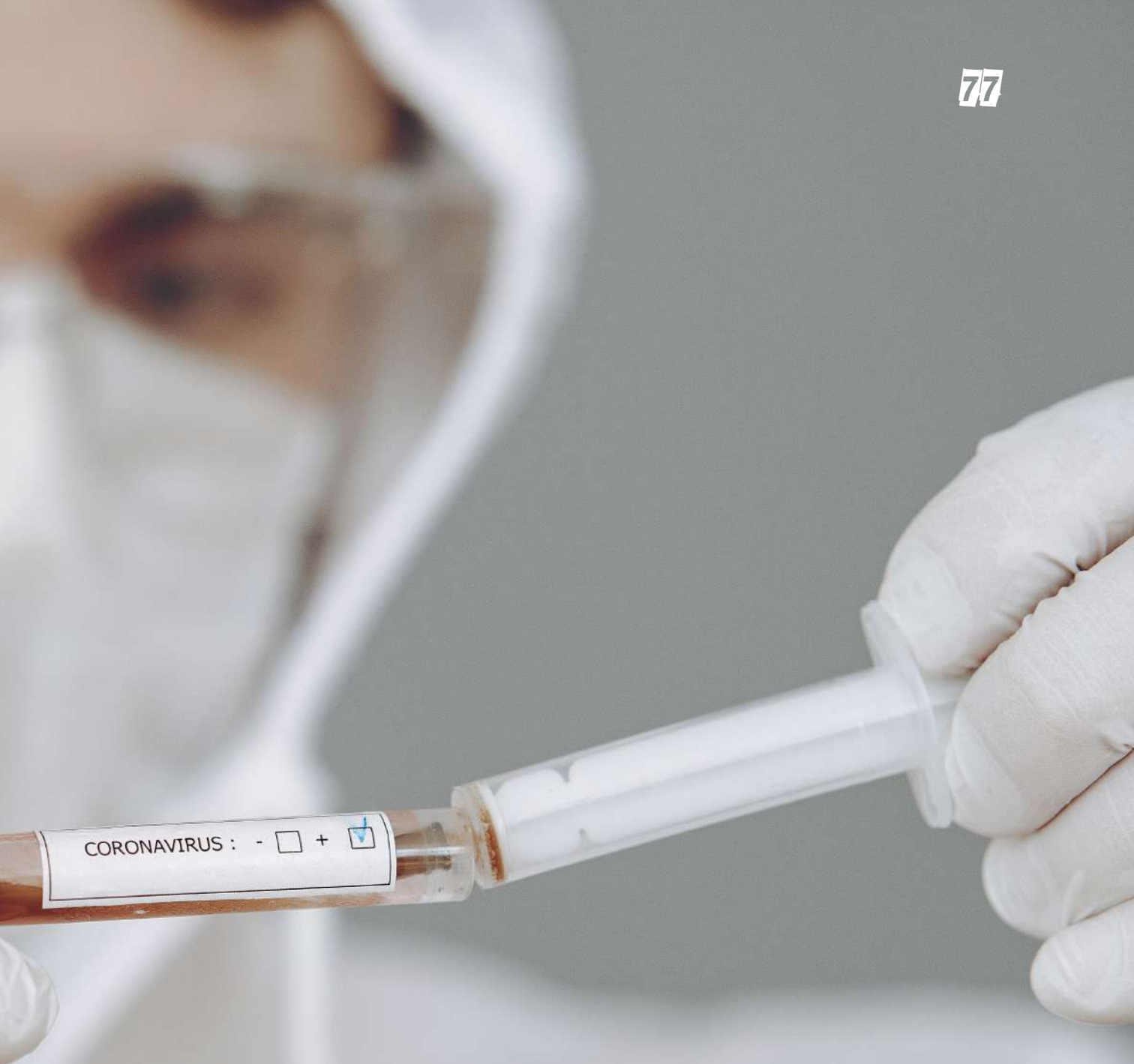
La clonació biològica pot servir per ob- tindre teixits genèticament modificats per a tractaments de malalties genètiques

Per a l'obtenció d'un cultiu de teixit poden usar-se cèl·lules d'un tipus determinat, com les cèl·lules epidèrmiques per als cultius de pell o els hepatòcits per a cultius de teixit hepàtic, però també poden utilitzar-se cèl·lules mare. Les cèl·lules mare són un tipus especial de cèl·lules que es caracteritzen per la seua pluripotència, és a dir, per la capacitat de generar diferents tipus cel·lulars, la qual cosa les fa molt útils per a la construcció d'òrgans i la reparació de teixits i òrgans danyats. Hi ha diversos tipus de cèl·lules mare amb diferents graus de pluripotència que poden obtenir-se tant de teixits embrionaris com de teixits adults, sense que la seua obtenció tinga com a conseqüència la destrucció de l'organisme de què procedeixen.

La gran revolució del cultiu de teixits cap a la construcció d'òrgans, on diferents tipus de teixits s'organitzen per constituir una estructura molt més complexa, ha sigut el desenvolupament de les tècniques d'impressió tridimensional o 3D, que ràpidament han saltat de l'àmbit artístic i de l'ús de materials sintètics a l'àmbit mèdic emprant cèl·lules i materials biològics. S'utilitzen biotintes (mescles de cèl·lules vives, gels i materials compatibles amb el cos humà) per a construir els òrgans usant models tridimensionals dissenyats per ordinador. Com ja s'ha esmentat, poden emprar-se cèl·lules procedents de cultius cel·lulars d'un tipus concret, per exemple cèl·lules musculars, i també cèl·lules mare, en tots dos casos obtingudes del pacient que serà receptor de l'òrgan artificial. Les tècniques de **bioimpressió** han evolucionat ràpidament en el primer quart del segle XXI, des dels primers teixits rudimentaris obtinguts a la Universitat de Clemson als Estats Units en 2003, fins a un dels assoliments més espectaculars i coneguts: la construcció d'una orella humana en 2014, també als Estats Units, i més recentment, en 2019, la bioimpressió d'un cor humà en miniatura descrita per un grup de científics de la Universitat de Tel Aviv, a Israel.

Tenim per davant un futur prometedor per al tractament d'una multitud de malalties humanes amb una tecnologia que actualment s'enfronta a grans reptes, tant de caràcter tècnic com de tipus ètic i d'acceptació social. D'una banda, encara no està completament resolta la correcta vascularització dels òrgans complexos ni la perfecta connexió entre els diferents teixits que els constitueixen, i és necessari testar i confirmar la compatibilitat funcional dels òrgans bioimpressos una vegada implantats en el pacient. D'altra banda, i com ocorre amb qualsevol tecnologia emergent, és necessària una protocol·litització i una reglamentació d'ample consens legal que done cobertura i garanties a l'ús en pacients, així com una asèptica i científicament rigorosa explicació a la societat de les bases de coneixement, dels procediments i dels potencials riscos i beneficis. En qualsevol cas, sembla evident que les possibilitats que ofereix la còpia biològica per a l'obtenció d'òrgans i teixits no són menyspreables. També és imaginable que poder rebre una còpia d'un òrgan vital per a la nostra supervivència, construïda a partir de nosaltres mateixos, sense necessitat d'esperar l'aparició d'un donant compatible, és una opció realment valuosa, potser tant, o més, que la còpia de la Monna Lisa del Museu del Prado.

Referències online

- 1 <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/mona-lisa/80c9b279-5c80-4d29-b72d-b19cdca6601c>
- 2 <https://www.cristoraul.org/ebookland/2/Ovidio-Metamorfosis.pdf>
- 3 <https://www.animalresearch.info/es/avances-medicos/linea-de-tiempo/la-clonacion-de-la-oveja-dolly/>
- 4 <https://www.genome.gov/es/about-genomics/fact-sheets/Clonaci%C3%B3n>
- 5 https://www.institutoroche.es/static/archivos/Informes_anticipando_BIOIMPRESION_digital.pdf
- 6 <https://www.3dnatives.com/es/proyectos-bioimpresion-organos-tejidos-impresos-3d-070420202/>

FALLA Santa Anna de SAGUNT 2026

i CÒPIA

12.

VIVINT AMB

LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL

«La intel·ligència artificial és l'última frontera. Més enllà d'aquesta frontera es troben beneficis inimaginables per a la humanitat, però també riscos que amenacen la nostra existència»
Stephen Hawking.

Soc professora de Llengua Castellana i Literatura en un institut on els adolescents d'entre 12 a 16 anys tenen un baix interès per aprendre qualsevol cosa, especialment les seues llengües; castellà i valencià. Un dia em qüestionaren la utilitat d'aprendre les conjugacions verbals i l'anàlisi sintàctica d'oracions. Vaig desplegar els arguments bàsics sobre la importància que tenia per al pensament, l'organització d'idees i la concordança a l'hora de fer un discurs tant oral com escrit.

Presentar-se a una entrevista de treball, entendre una nòmina o qualsevol document administratiu: tasques essencials per al desenvolupament de la vida quotidiana. Prompte em vaig adonar que enfonsar-me en el debat moral sobre la necessitat de tindre coneixements de cultura general i que no et prenguen per panoli era, fins i tot, inútil. No, encara que pareix ficció, aquesta situació és real, no és intel·ligència artificial.

Vivim immersos en una revolució tecnològica que avança amb una velocitat vertiginosa. La **intel·ligència artificial** —aquesta nova criatura de la humanitat— ja no és una promesa de futur, sinó una presència quotidiana. Ens escriu textos, ens tradueix, ens assessora, ens recomana què veure o llegir i, fins i tot, ens consola quan estem sols. Però mentre celebrem aquesta eficiència, potser hauríem de preguntar-nos: què estem cedint a canvi d'aquesta comoditat?

La IA ha nascut per a facilitar-nos la vida. Tanmateix, progressivament està ocupant espais reservats a la intel·ligència i la sensibilitat humanes. Allò que abans requeria esforç, empatia o intuïció, a hores d'ara es resol amb un clic. D'un temps ençà, l'anomenada "cultura del clic" és ja un fet que conviu amb nosaltres. Rapidesa i efimeritat passen per davant de l'espera i la paciència.

Fins i tot la conversa íntima, la confessió o la reflexió personal han trobat un substitut digital. Cada vegada són més les persones que recorren a bots de conversa com **ChatGPT** per cercar orientació emocional o simplement per sentir-se escoltades.

Ens pot semblar inofensiu, però aquesta tendència revela una societat que confon la comprensió amb la simulació de la comprensió. Per no parlar de les notícies de molts adolescents que s'han llevat la vida sent aconsellats per la IA.

El fet inquietant no és la tecnologia en si, sinó la nostra dependència creixent d'ella. Estem cedint la nostra capacitat de pensar, imaginar i comunicar-nos a un sistema que no sent ni pensa com nosaltres. Ens estem tornant més eficients, però menys profunds; més connectats, però més sols.

La joventut, especialment, percep la IA com una eina útil, neutra, pràctica. Però darrere de la seua aparent neutralitat s'amaga un mecanisme subtil: la substitució de l'experiència humana per l'experiència assistida. Escriure, aprendre o conversar passen per filtres digitals que ens allunyen de l'esforç, de la paciència i de la imperfecció que donen sentit a la vida real.

Passarà el mateix amb l'enamorament? Seguirem els passos que ens dona la intel·ligència artificial? L'escriptor italià Federico Moccia va dir que "l'amor no és saviesa, sinó bogeria". Almenys hi ha certes coses on la intel·ligència artificial no pot habitar, no pot colonitzar, o això sembla.

La IA amaga la substitució de l'experiència humana per l'experiència assistida

Vivim en una cultura de la immediatesa. No hi ha cap dubte que tot ha de ser ràpid, productiu, sense temps mort. I en aquest context, la IA és l'aliada perfecta: pensa per nosaltres, resumeix per nosaltres. Però aquesta rapidesa ens roba el que ens fa créixer: el temps per dubtar, **per equi-vocar-nos**, per aprendre. Ens condemna a una existència superficial, on l'aparença d'intel·ligència val més que la saviesa, i on el confort pesa més que la curiositat. Aristòtil ja ho va advertir: "l'ignorant afirma, el savi dubta, el prudent reflexiona".

El perill més gran és que, a força de deixar que les màquines pensen per nosaltres, acabem oblidant com es pensa. I quan això passe, ja no serà la IA qui ens haurà substituït, sinó nosaltres que haurem renunciat voluntàriament a la nostra condició humana.

És clar que rebutjar la tecnologia no és factible, sinó reivindicar la intel·ligència humana com a brúixola moral i emocional. Una màquina pot respondre amb coherència, però no pot estimar. Pot imitar la poesia, però no sentir-la, com els versos de Gloria Fuertes o d'Estellés. Pot escoltar, però mai no podrà comprendre des de la vulnerabilitat.

En definitiva, el repte no és conviure amb la intel·ligència artificial, sinó no deixar que ens robe la nostra pròpia intel·ligència. Perquè quan l'eficiència substitueix l'empatia i la velocitat devora la reflexió, no és el futur el que guanyem: és la nostra humanitat allò que perdem.

TECNOCASA

FRANCHISING NETWORK

CONFÍA EN EL
Verde

**VALORACIONES
GRATUITAS**

FRANQUICIADO:

**Desarrollo Puerto de Saguto SL
Avda. Nueve de Octubre 69
Puerto de Sagunto**

623.98.56.12

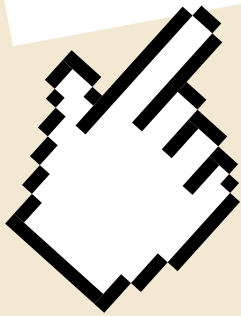

KIRON 30
INTERMEDIARIOS DE CRÉDITO
1995 - 2025
ANIVERSARIO

CON KIRON, LA HIPOTECA HASTA EL 100%

"Si et copien es que
alguna cosa
estàs fent bé"

Original
i CÒPIA

"Si et copien, es que has trobat
un model d'èxit. Si a més a
més et critiquen es que no
saben ni copiar-te"

A.C. FALLA

Santa Anna
de **SAGUNT**
2026

Original
or i **CÒPIA**

